TARİH Konuşuyor

CİLT: 5
SAYI: 26
MART 1966
250 KURUŞ

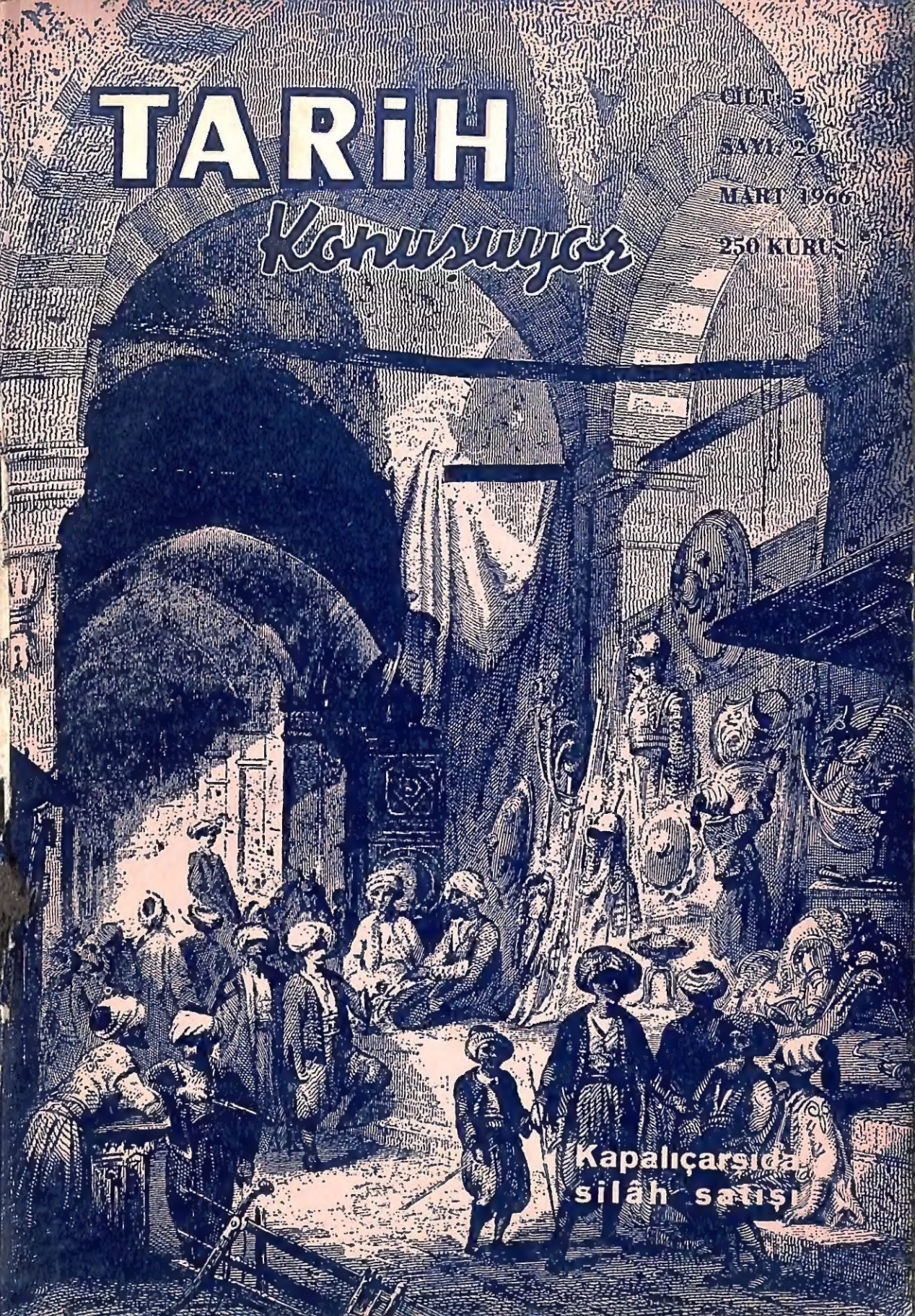

Kapalıçarşıda silâh satışı

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T.L. Merkezi : İstanbul

Şubeleri:

İstanbul	İzmir	Edirne
Beyoğlu	Ankara	Samsun
Galata	Yenişehir Ankara	Konya
Kadıköy	Anafartalar Ankara	İskenderun
Osmanbey	Adana	Mersin
Hasköy	Çapa	Bursa
Beyazıt		Bakırköy

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI - BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER

Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorkgen - İstanbul Şubeler: Bankor

TASARRUFLARINIZIN

En iyi şartlarla

DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN:

TÜRKİYE EMLÂK KREDİ BANKASI

(Basım: 8050 - A - 483)

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 5 SAYI : 26 MART : 1966 FİATI : 250 KRŞ.

Kurucusu
CEMAL KUTAY

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

Muhabere ve para gönderme adresi : Posta Kutusu 67 — İSTANBUL

ABONE ŞARTLARI : Yıllık 24 lira. Dış Ülkelere iki mislidir.

Bu sayı, İstanbul'da Halk Basımevinde dizilip basılmıştır.

Klişeler Akın Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

Aboneler için her altı ayda bir, maliyetine, pantazot cild kapakları hazırlanmaktadır.

BİR NAFİZ PAŞA GÖREBİLMEK!..

TANZİMAT Padişahı Sultan Abdülmecid, kıyafetini değiştirir, kahvelere, dükkânlara uğrar, konuşulanları dinler, Mustafa Fazıl Paşa'nın dediği gibi: "— Saray duvarlarını aşamıyan gerçekleri..." öğrenmiye çalışırdı.

Birgün, Veznecilerdeki tütüncü dükkânına gelmiş, arkadaki peykeye yerleşmiş, hem çubuk içiyor, hem de yol uğrağı üzerindeki dükkâna alışverişe gelenleri tetkik ediyor, konuşulanları dinliyordu.

Biraz sonra, Padişahın tanıdık bir çehresi, en ucuz ve açık satılan tütünden bir kaç içimlik istedi, dükkân sahibinin saygı ile kendisine uzattığı mütevazı paketçiğe teşekkür etti ve ayrıldı. Bu gelen, kısa zaman önce makamından ayrılan Maliye Nazırı Nafiz Paşa idi.

Sultan Mecid, hayret içinde kalmıştı. Saraya döndükten sonra, çok güvendiği yakınlarına, Nafiz Paşa'nın refah ve yaşama imkânlarını inceletti. Sadrıazam Kıbrıslı Mehmet Paşa ile arasındaki görüş ayrılığını haysiyet meselesi yaparak köşesine çekilmesinden sonra sıkıntıda olduğunu, fakat hiç bir yardım ve alâkaya baş eğmeden, vatanın hayrına saydığı yolunda yürüdüğünü öğrendi. Nafiz Paşanın Meclis-i Âli-i Tanzimat'a verdiği malî ıslâhat lâyihasını getirtti, tetkik etti ve Nafiz Paşayı düşüncelerini tatbik için tekrar Maliye Nazırlığına tâyin etti.

Bir şair şöyle dedi :

Sıdk ile devlete hüsn-ü hizmet,
Olmuyor indi ilâhide hebâ
Buna burhan-ı kavi ister isen,
İşte Maliyyede Nafiz Paşa

* * *

Şimdi sizler bana lûtfen, Cumhuriyet devri maliye vekillerinden hangisinin hangi hayat safhasında, Nafiz Paşanın yaşama tevazuu içinde olduğunu söyliyebilirsiniz?

Bu fakir ülkede vatanperverliğin örgüsünün ilk ilmiği, feragat ve fazilettir: Hergün, içi ve dışı ile lükse kayan bu masa başı devleti, yediği ekmeğin unu yabancı lutfu olan bu fakir halka ağır geliyor. Pahalı hayaller, efsâneleşmiş bir satıh üzerinde, çoğunluğu orta çağ şartları içindeki bu çilesi bitmemiş halkın en tabiî, en meşrû haklarını öğüterek, hükmünü icra ediyor...

Bu nefsaniliğe dönüş, belki de, çağımızda politikayı meslek olarak seçmiş olanların câzibesidir. Ya halkın kalbi? Ya fâni nasîbelerin satıhda kalan rahatını gönül huzuruna değişebilmenin fazileti ?

Hiç bir anahtar, ebediyen kapanmış bu kapıyı açamıyacağa benzer... — K u t a y

Yurdumuzun en eski Saraylarından

ALÂEDDİN KÖŞKÜNDEKİ SÜSLEMELER

Yazan : TAHSİN ÖZ

Bilindiği gibi dünya tarihinde mühim bir rolü bulunan ve Orta Asyadan kopup gelen Selçuklular, merkezlerinden itibaren İrandan Kafkaslara, Bağdat ve Basra'dan Akdeniz kıyılarına kadar yayılmış ve bu geniş ülkeleri hanlar, hamamlar, camiler, kervansaraylar, medreseler, türbeler, darüşşifalar, saraylar ve nice nice sosyal ve kültürel binalarla bezemişler, yurdu mimarî anıtlarla da fethetmişler ve Türk tapusuna geçirmişlerdir.

Selçuklulardan başka İlhanlılar, Artuk Oğulları, İsfendiyar Oğulları, Karaman Oğulları, Aydın ve Menteşe Oğulları gibi Selçuk muasır ve varislerinin de nice eserler verdikleri meydandadır. Bunların arasındaki farklar, mimarî tarihimiz için ayrı bir servet kaynağıdır.

Nihayet Osmanoğullarının eline intikal eden bu ülkelerin sinesinde barındırdıkları mimarî varlık, bir müddet sonra yeni bir çığır açılmasına amil olmuş, XV inci yüzyılda başlayan inkişaf, XVI ıncı yüzyıldaki mimarî inkılâbı yaratmış ve dünya ölçüsündeki şaheserler de birbirini takip etmiştir.

Maalesef bu varlıkların bir çoğu zamanla ve türlü sebeplerle yok olmuş ve bir kısmı da ihmalin ve tecavüzün kurbanı olmuştur.

İşte konumuz olan Konyadaki Alaüddin Köşkü de bunlardan biridir.

Selçuk Hükümdarlarından Mesut Rükneddin, 1156 senelerinde Konyada hâlâ Alaüddin tepesi denilen yerde camiini yaptırmıştır ki, bu mabet Alaüddin Keykubat zamanında tamamlanmıştır.

Alâüddin köşkü, sekiz asır evvel aynı tepenin yamacına inşa edilmiştir .

Bizim yapdığımız incelemeler, bu köşkün, mimarî yönden başka, süsleme bakımından da dünyada emsali olmayan bir eser olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu emsalsiz abide hakkında son asırda değerli eserler vermiş olan merhum Mimar Kemaleddin Bey, 1917 tarihli bir yazısında "Bundan on yedi sene evvel (yani altmış sene evvel), üst katı ile beraber kısmen mevcut idi. Cebhedeki sivri kemerli geniş bir açıklık, ferahlık temin ediyordu. Sivri kemerin açıklığını, Selçuk Türklerine mahsus gayet sanatkârane iki arslan tezyin ediyordu..." demektedir.

Bu köşkün alçı kabartma süslemelerinden bir parçası, Türk ve İslâm Eserleri müzesine nakledilmiştir. Bu kabartmanın üzerinde, birbirine hücum eden süvariler görülmekte ve bunlardan soldaki süvari, altındaki ejderin ağzına mızrağının sokmuş bir durumda, diğeri de bir arslana hücum ederken görülmektedir. Bu rölliyef, İskender mezarındaki süslemeler kadar canlıdır.

Çinilerine gelince, bu hususda bir bilgi yoktur. Ancak 1941 yılında Türk Tarih Kurumu delâletile merhum Remzi Oğuz Arık, yaptığı kazılar sonunda köşkün çinilerinden bir mikdar ele geçti. Türk çini ve seramik tarihinde emsali görülmemiş bu parçalar, Uygur sanatının Selçuklularla Anadoluya intikalini belirten varlıklardır.

Mimarî ve sanat tarihi yönünden eşsiz bir varlık olan bu Selçuk Şaheserinin kabartmaları, çinileri müzelere götürüldü ve dünyada eşi bulunmayan Alâüddin köşkü, şimdi ufak bir duvar yığını halinde kaldı!...

Alâeddin köşkünde bulunan çinilerden... Bu çini altı köşeli yıldız biçiminde olup, üzerinde mor ve kırmızı renkli elbiseli bir kadın resmi bulunmaktadır.

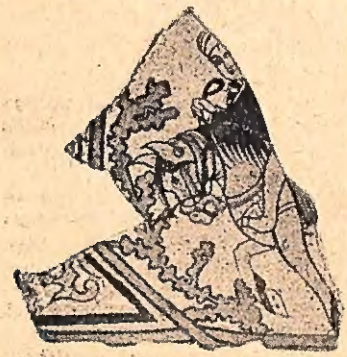

1941 yılında yapılan kazılar neticesinde Alâeddin köşkünde bulunan bu çini, serbest bir zemin üzerinde bir süvariyi göstermektedir.

Alâeddin köşkünde bulunan bu çinide, mavi zemin üzerinde bir kadın siması bulunmaktadır.

NAMIK KEMAL'in Sultan Hamid'e

Vatanı Kurtarma Lâyihaları

ve

Ebüzziya Tevfik Bey

YAZAN : CEMAL KUTAY

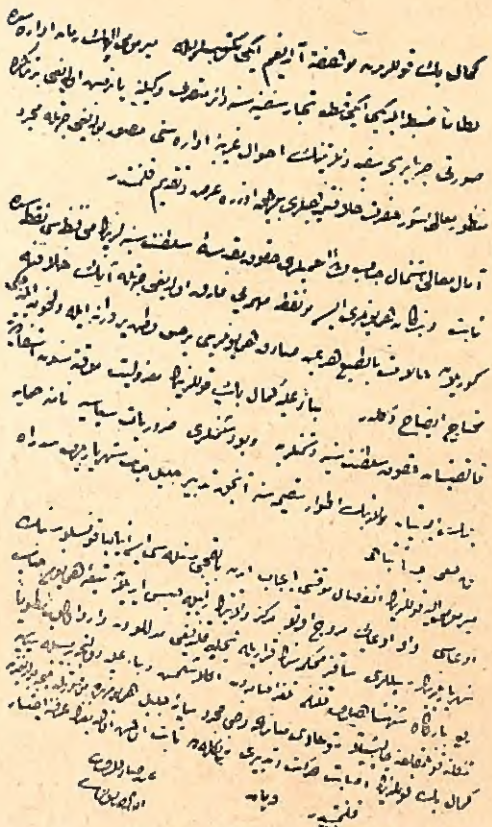

Ebüzziya Tevfik Beyin üstadının mektublarını Padişaha (derkenar) la sunduğuna dair, Mabeyn Başkitabetine yazdığı tezkerelerden birisi.

Sultan Hamid'in garib, hattâ kendi çapında nâzik ve ustaca zulmü vardı : Amcası Sultan Aziz'in haşîn ve çok zaman kaba baskısı yanında, Sultan Hamid'inkinde uzun vâdeye bağlı ve görünürde, ferdî saltanatla idare edilen bir ülkede tabiî görülecek kadar şahsî bir telâkkinin izlerinden gayrısı bulunmıyan, hattâ kendi tâbiriyle **hukuk-u şâhanesinden** olan hakları kullanan basiretli bir insanın düşüncelerinin izlerini okumak mümkündü: Tanzimat edebiyatının o ince ruhlu nâsiri ve devrinin en bilgili insanlarından birisi olduğuna şüphe olmıyan Sadullah Paşa, Sultan Hamid'in gazabına uğrayıp, kahır yüzünden bazılarınca lutuf sayılan Viyana Büyük Elçiliği ile memleketten **sürülünce,** vatan ve aile hasretine dayanamamış, işte bu garib, hattâ zârif zulüm sebebiyle havagazı musluğunu ağzına dayıyarak intihar etmişti: Jön - Türklerin akıbetinde bu ruhu çökerten zulüm şeridinin izlerini her zaman bulmak mümkündür: N. Kemal ve Abdülhak Hâmid gibiler, böylesine bir zulme uzun zaman karşı koyabildilerse, birincisi, ruhundaki mücadele azminin derinliğine dayanarak, ikincisi de, ancak Sultan Hamid'in düşüşünden sonra neşredilebilmiş eserlerinin müsveddelerini hazırlamakla avundu: İkisi de, kendilerini içki masalarının önünde unutmayı bile denediler. İçlerinde Tevfik Fikret gibileri de, Hisar'ın gölgesinde Sis'i arıyan melânkoli içinde elden ele dolaşan haykırışlarla avundular. Fakat hepsinin müşterek kaderi vardı : İstanbul içinde olsalar bile, **tek başlarına bırakılmış** olmak!.. Tezadlar dolu mizâcı içinde Sultan Hamid, bazılarının **yüzünü görmiye** tahammül de edemedi: Bunların başında Mithat Paşa, Namık Kemal, Ziya Paşa gelir... Sait Paşa hatıratında anlatır ki, adalet tarihimiz için yüzkarası olan o **Çadır Köşkü** rezaleti içinde, Taif Şehidinin yüzünü görmiye meraklanan Padişah, bir gün Küçük Mabeyn'e gelmiş, eline Alman İmparatoru

Vilhelm'in kendisine hediye ettiği görüş kudreti kırk ikilik toplarda bulunan Krup'un özel imalâtı dürbününü almış, fakat Hürriyet Babası'nın yüzüne bakamamış... Zâlimin korkusu yüreğine sindiği zaman canavarlaşır, fakat mağdurun önünde yine iki büklümdür: Bu ülkede, Sultan Hamid'den önce ve sonra adalet kapıları zorlanarak irtikâb edilmiş bütün şekli haydutluklarda, bu tip korku'ların izlerine rastlıyabilirsiniz...

İSTANBUL'A SOKULMAYAN ADAM

İşte Namık Kemal, Mithat Paşanın Tavşantaşındaki evinden alınıp, İzzettin vapuruna bindirilerek gizlice hudud dışı edilmesinin haftasında, bu zulme kükriyen o meşhur haykırışının hesabını vermek için tevkif edildi ve mahkemeye verildi. Mahkeme Reisliği makamında Abtüllâtif Suphi Paşa vardı: Kızı, Maliye Nazırı Ziya Paşanın refikası Ayşe Hanımın :

"— Paşa Baba... Padişahımız, bir mahkûmiyet kararı irade etmişler. Sizin hükmünüz ne olacak?.." sualine :

"— Ben, yarın Padişahımızla beraber aynı safta hayatımızın ve kararlarımızın hesabını vereceğimiz Allahın huzurundan gayrı hiç bir makamın ilhamına bağlı değilim..." diyebilen adam... Namık Kemal için mahkemenin verdiği beraet kararı, Yıldız sarayı sâkininin kafasında, bir hak ve fazilet şamarı gibi patlayınca, O, artık otuz üç yıl, şiddetini ve sınırlarını hergün artıracak bir sindirme ve susturma yolunu Namık Kemal üzerinde denedi: Vatan şairini İstanbuldan uzaklaştırdı... Bir daha, çok sevdiği bu güzel vatan köşesine gelmemek üzere... Namık Kemal, beş bin kuruş maaşla **Midilli** adasında önce ikamete memur edildi, çevresi hafiyelerle sarıldı, sonra şekli kurtarmak için kendisine Midilli mutasarrıflığı verildi: O günkü mülkî teşkilât içinde mutasarrıflık, kaymakamlıkla valilik arasında bir idarî makam idi. Vatan şairi, yine o günün ifadesi ile **Cezayir-i Bahr-i Sefid** (Akdeniz Adaları) zincirinin bu şirin köşesinde, hem gaye edindiği **"Devlet-i Osmaniye Tarihi"** ni yazmıya çalıştı, hem de bütün fâni dertleri ve ıstırapları unutarak kendisini sürmüş ve ömrünün sonuna kadar istediği yerde yaşıyabilme hakkını almış olan Padişaha **vatanın saadete ermesi için alınması gereken tedbirlere dair** lâyihalar, raporlar gönderdi, teklifler yaptı... Koskoca bir dosya tutan bu **arizâ**'ların, mevzu olarak tasnifi halinde, Namık Kemal'in şiir ve edebiyat dışındaki mevzularda da, nasıl, zamanının hududlarını aşıp, zamanımıza el ve gönül atan bir zekâ, hattâ dehâ olduğu anlaşılacaktır. Mısralarını didikleyenler içinde, onun bu bâkir cephesinin kendi haline bırakılmış olması cidden hazin... Neylersiniz ki, bizde siyaset var, siyasî tarih yoktur, edebiyat var, edebiyatın felsefesi yok.. Kısacası şekil ve satıh var, bünye ve derinlik yok...

Ebüzziya Tevfik Bey... Bu (derkenar) lardan bir müddet sonra, o da, Konyaya sürgün edildi ve fakat, İstanbulda, kendisinin Namık Kemal'e yaptığı hizmeti benimsiyen bir "gerçek dost" bulamadı.

Bu sahifelerde, ibret sınırlarını daraltan boşluğun derinliğini acı örneklerle isbatlıyan misali, Namık Kemal'in Ebüzziya Tevfik Bey vasıtasıyla Padişaha gönderdiği uyarma yazısında yeteri kadar bulacaksınız.

SEKSEN ALTI YIL ÖNCE NAMIK KEMAL'İN VATAN İÇİN İSTEDİKLERİ

Namık Kemal, 21 mayıs 1880 tarihinde, Padişaha takdim edilmek üzere

Ebüzziya Tevfik Beye, bir **ıslâhat projesi**, yâni bugünün pek moda tâbiri ile **Kalkınma Plânı** göndermiş. Seksen altı yıllık mazisi olan bu raporda, vatan şairinin üzerinde durduğu meseleleri, bizzat kendisi, altı grubda toplamış. Tâbirlerini olduğu gibi kullanarak göz atalım: **1) Maarif Meselesi, 2) Ziraat Meselesi ve zeytincilik, 3) San'at ve Zenaatın umumileştirilmesi, 4) Ticaretin ehali-i müslimeye de temin ve teşviki, 5) Adalet teşkilâtının ıslâhı ve millî mahkemeler, 6) Dahilî ıslâhat yapılması, aşırı merkeziyetçilik usullerinden feragat edilmesi.**

Cezayir-i Bahr-i Sefid (**Akdeniz Adaları**) valiliği o tarihte Rodos, Sakız, Midilli, Limni sancaklarını ihtiva etmektedir. Bütün bu ada'larda, yabancı konsolosluklar vardır. Yunan Megalo-İdea'sı, Adalar üzerinde ilk ilhak gayesi olarak çalışmaktadır. Namık Kemal'in Midilliye sürgün olarak dahi olsa mutasarrıf, yâni mülkî idare âmiri olması, Türklerden gayrı halkın müsbet karşılamadığı hadise olmuştur. Hattâ, İtalyan konsolosunun şikâyeti üzerine vazifesinden bir müddet alınmış, Sakız'a gönderilmiş, sonra yine Midilliye iade edilmiştir. İşte, bugün hasret mersiyeleri söylenen Sultan Hamid devri millî haysiyeti böyle bir idare-i maslahat devridir.

Namık Kemal, Padişaha, eğer teklif ettiği ıslâhat yapılmazsa buraların, üzerinde şeklî hakimiyetin devamına rağmen **vatanın elden gideceğini** haber veriyordu. Yaşadığı devrin resmî dil'ine rağmen, söyledikleri bugünkü neslin anlıyabileceği kısmını hiç değiştirmeden metin halinde tekrarlamıya bu sahifeler elverse yıllanmış profesyonel politikacının bile yüreği sızlar: Neler söylememiş vatan şairi?.. Neler teklif etmemiş bu ıslahat lâyihalarında?.. O, 1880 yılında konuşmuştu, biz 1966 yılında konuşuyoruz: MİDİLLİ'de eğer, istedikleri yapılmış olsaydı, hattâ yapılmasına başlanılmış bulunsaydı, Anadolu topraklarının başını deniz suyuna daldırmak istercesine araya bir tuzlu su fasılası verip, on iki ada, biraz daha ötede Kıbrıs olarak çıktığı toprak parçalarının üzerinde dalgalanan Türk bayrağını kimler söküp atabilirdi?

Sultan Hamid'e, vasıtalı ve vasıtasız gönderdiği mektublarını "Namık Mehmed Kemal" olarak imzalıyor, bir de "mühür" basıyordu. Neden? Sanılır ki, bu duygunluk söylediklerini o devirde söylenemiyeceğine dair zamanın ve hadiselerin şehadeti önünde, tarih'i uyarmak içindi. Ne çâre ki, bu yazılanlar olduğu yerde duruyor!

"BİRADER!., BUNLARI NE BAHASINA OLURSA OLSUN PADİŞAHA TEVDİ ET!.."

Namık Kemal, yazdıklarının sadece Midilli için değil, bütün Osmanlı ülkesi için, o tarihte üç kıt'a üzerinde sekiz milyon kilometre karelik sahaya, hemen hemen bütün Avrupa kıt'asına yakın büyüklüğe sahib devletin her karış toprağının bizden kopmaması için yapılması şart teklifler olduğunu elbet de biliyordu. Bunların, vehmi ve kuşkusu tıbbî hastalık haline gelmiş korkak ve müstebit bir Sultan tarafından ele alınmıyacağının, hattâ kendisinin bu fikirleri dolayısiyle pek sevdiği İstanbul'dan, çoluk çocuğundan uzak ve hasret yaşamasının ölünciye kadar nefsi için de-

ğişmez kader olacağını da elbet de biliyordu. **(Sultan Hamid'in zulümlerinin kendisine hâs ölçüleri olduğuna işaret etmiştim: Bunlardan birisi de, aile yuvasından, yaşadığı şehirden, sevdiği yurt köşesinden, maddî manevî sebeblerle bağlı olduğu vatan parçasından, hiç bir mahkeme kararı olmaksızın söküp aldığı ve istediği yere sürdürdüğü mazlumuna, aile yakınlarından hiç kimsenin yüzünü ölünciye kadar göstermemesi idi. Hattâ mektupları bile, binbir kayıt ve kontrol altında idi. Otuz üç yıl içinde bir çokları mahkeme kararı olmaksızın sürülen mağdurlar arasında, bu hasretlere dayanamıyarak çıldıranlar, verem olanlar, intihar edenler vardı. Sürgünün dehşetinin zihinlerde yerleşmesi ve akibetin felâketinin şuurlara yerleşerek, Yıldız sâkininin istemediklerini yapmamak korkusunun hafızalarda yer etmesi için...)**

Ebüzziya Tevfik Bey, üstadının isteklerini, daha sonra kendisinin de Konyaya sürülerek, İkinci Meşrutiyetin ilânına kadar orada kalmasına sebep olma bahasına yerine getirdi. Çünkü Namık Kemal, Midilli'de yapılmasını şart gördüğü ıslâhata ait, 21 Mayıs 1880 tarihli mektubunun **ne bahasına olursa olsun** Padişaha takdimini istiyordu. Üşenmemiş, pek düzgün olmıyan kaligrafisinin verdiği en büyük itina ile, on dört sahifelik bu **ıslâhat raporu'nu** tebyiz etmiş, ve bir suretini Ebüzziya Tevfik Beye, aslını da, Padişaha verilmek üzere **Kurenay-ı cenab-ı Şehriyârîden saadetlû Besim Beyefendinin pişigâh-ı kerimânelerine** sunmuştu. Sultan Hamid'in altı fasılda toplanmış olan bu **kendine gelme** tekliflerini dikkatle okuduğuna şüphe yoktu. Ebüzziya Tevfik Bey, Saray'da nüfuz ve kudretini bildiği Besim Beyin Namık Kemal'in mektubunu Padişaha bir dakika kaybetmeden takdim etmiş olduğunu bilmekle beraber, üstadının dediğini yapabilme hassasiyetiyle, kendisindeki nüshanın kopyasını Mabeyn Bâşkâtibliğine göndermişti.

İMPARATORLUĞUN ve CUMHURİYETİN MÜŞTEREK DERTLERİ

Sultan Hamid'in Yıldız evrakı içinde itina ile muhafaza ettiği anlaşılan bu devreye ait Namık Kemal'in mektublarının, bilhassa yazımıza mevzu olan ıslâhat lâyihasının bugünkü dilimizle neşredilmesi, Osmanlı İmparatorluğunu kurtarmak için didinmiş büyük bir vatanseverle, bugün, yâni Türkiye Cumhuriyetinde ve seksen altı sene sonra, aynı medenî cesareti gösterebilecek yeterli bir kafa ve kalemin, nasıl aynı davalar üzerinde duracağının ibret tablosunu ortaya koyar : Maarif **(yâni cehaletin yenilmesi)**, Zıraat ve zeytincilik **(yâni topraklarımızın yaşadığımız çağın icablarına göre ve her bölgenin iklim şartlarına uygun değerlendirilmesi)**, san'at ve zenaatın umumîleştirilmesi **(yâni o devrede bugünküne göre daha açık ve fecî olan san'at ve zenaatın sadece Türklerden gayr-ı Türk ve gayr-ı Müslimlerde toplanmış olması illetinin tasfiyesi)**, Ticaretin Türk ve Müslüman halkın da mesleği olabilmesi, Adalet teşkilâtının ıslâhı ve millî mahkemeler **(yâni kapitülâsyonların en fecii olan imtiyazlı mahkemelerin ilgası... NATO ve sair anlaşma'larla karşımıza dikilen, Lozan'da bile** muhtelit mahkemeler **adıyla benimsediğimiz bid'at.)**, Dahilî ıslâhat yapılması. **(Ki, bugünün de temel derdi... Vatan şairinin bu arada dokunduğu illetlerden birisi de, aşırı merkeziyetçiliktir ki, bugün de ülkenin marazı olan kırtasiyeciliğin şifasız hastalığı halinde devam eder durur...)**

* * *

Karl Marks'dan meded umanlar ve meselelerini halletmiş bahtiyâr ülkelerin modern nebî'lerine hayranlık mesajları iletenler, tozlu raflarda uyuyan bu gerçek seslenişlere ne zaman kafa ve kulak vereceklerdir? Namık Kemal, Ebüzziyaya gönderdiği bu mektublardan birisine, bir de berceste mısrâlarından şunu eklemiş :

Gamdan ölmem korkarım gayret helâk eyler beni

Gerçekten de gam'dan, keder'den, zulüm'den korkmadı: Onu kırk sekiz yaşında öldüren **vatan muhabbeti** ve vatanın dertlerini **görebilme, haykırabilme yeterliği** oldu.

Böylesi ucuz ve kolay değil: Yürek istiyor, ahlâk istiyor, feragat istiyor...

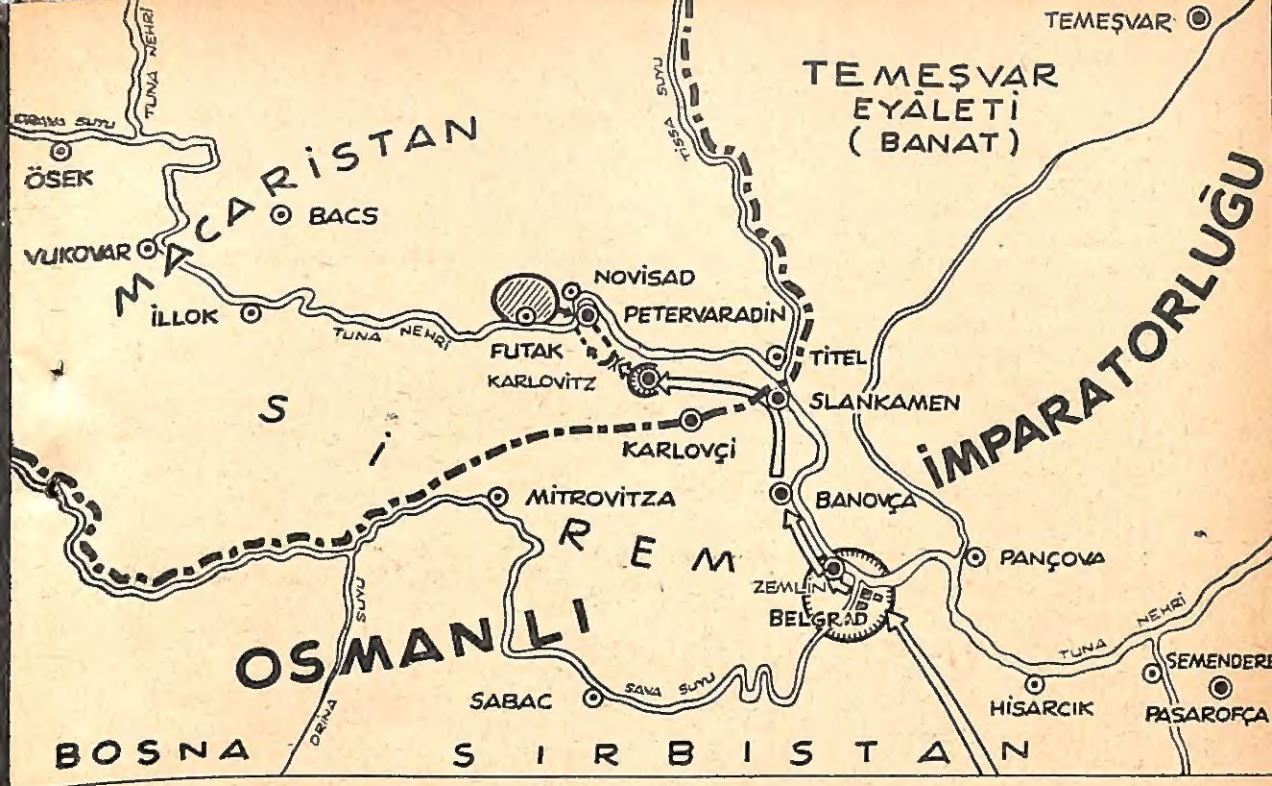

Söğüt'ten Mohaç'a

Osmanlı İmparatorluğumuzun yükseliş devri, Çelebi Sultan Mehmetten sonra, yıldırım hızını almıştı. Fatih, Selim, Kanuni devirlerindeki fetihlerle dünyanın en büyük imparatorluğu olmuştuk. Yukarıdaki klişe Yavuz zamanındaki Batıya doğru yayılışı gösteriyor.

Ulaşan İmparatorluk, Sakarya'ya neden döndü?

YAZAN : İHSAN ILGAR

Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasına sebep olan mühim faktörlerden biri de ölçüsüz genişlemesiydi. Osmanlı tarihini tetkik edenler, İkinci Viyana (1683) savaşını müteakıp -tarih ölçüsünde kısa- bir duraklamadan sonra imparatorluğun yenilgiler devrine girdiğini görürler. Bu devrenin sonuncusunu da, Birinci Dünya Savaşı yenilgisi teşkil eder. Mondros Mütarekesi ile imparatorluğumuzu tam bir siyasî batış ve yıkılış halinde görüyoruz. Bu yıkılış o kadar müthiş bir çatırtı ile oldu ki, Anadolu dahi parçalanarak bölüşülecek, yer yüzünde hür bir Türk devleti kalmıyacaktı. Ve eğer yüce Tanrı, elini uzatıp Büyük Ata'ya kurtarıcılık kudretini vermese idi, bu korkunç ve acıklı oluşun dünya tarihine geçmesi hiçten bile değildi. Bizler de buna mukadderat deyip, boy numuzu bu esaret zincirine uzatacaktık.

1683 de Viyana önünden dönüş, 1711 de Prut'da Rusları dize getirmek mümkünken bu fırsatın kaçırılışı, Volga - Karpat çizisinde bulunan ve Karadeniz'i bir Türk gölü halinde tutan hududun 200 sene içinde memleketi kaybedecek kadar parça parça terkedişin bizce tek sebebi, ölçüsüz bir genişleme idi.

ÖLÇÜSÜZ GENİŞLEMENİN VERDİĞİ RAHATSIZLIKLAR

Bu imparatorluğu kuranların ve durmadan genişletenlerin, nerelere kadar gidilebileceğini, nerede genişlemeye son vererek kuvvetli temeller üzerine oturan bir devlet yaratmaya önem verilmesi gerektiğini -devlet idaresi bilimi ile- düşünen pek olmamıştır kanaatindeyiz.

Bilindiği gibi, jeopolitik anlamı içinde Osmanlı İmparatorluğu için yurda katılmasında fayda görülen bölgeler çoktu. Savaşlara çok defa panislâmist bir çeşni ve atmosfer vererek -kanunî bir gelenekle- Şeyhülislâmdan savaş fetvası almak daima mümkündü. Fakat genişleme arzusu kolay kolay dinmiyen Osmanoğullarının bu ihtiraslarının sonunu gösteren bir ibre, genişlemelere sınır çizecek bir ölçü yoktu. Böyle bir sınırı imparatorluğun kuruluşunda kimse de düşünemiyordu. Bir İslâmî başarı duygusu içinde kılıçla Orta Avrupaya üstünlük elde edileceği kanaatında idiler.

Dünyada herkesin gücü çapında işe katılması gerektiği gibi, milletlerin de kendi çapında bir genişlemeye atılması doğru olurdu. İslâmî duygu yolundan ziyade, **"milletin gücü buraya kadardır, bu hudut içinde durmak, ele geçen yerleri millileştirmek, bayındır hale koymak, ondan sonra yeni hamlelere geçmek lâzımdır"** diye ne Şeyhülislâmlar, ne de Kubbealtı vezirleri veya zamanın ilim adamları bir fikir ortaya atarak Osmanoğullarının ihtiraslarına "DUR!" dememişlerdir.

Hamur tahtası üstünde, oklavanın altına konan bir hamur parçası, ne dereceye kadar açılıp inceltilebilirdi? İncele incele elbette bir an gelecek, hamurun kapasitesi tükenecek ve yer yer yırtıklar belirecekti. Bunun içindir ki -bu benzetiş hatalı dahi olsa- imparatorluk, ölçüsüz genişleme sonucu merkezden idare edilemez hallere düşmüştü. İdare yerine idaresizlikler, rüşvet, yağmacılık, ayaklanmalar, susturmalar kaim oluyordu. İşte bunlar yapının yırtıkları idi. Yüz yıllarca süregelen bu hal, nihayet imparatorluğun yıkılışını hazırlıyan faktörler arasında önemli bir yer aldı.

OSMANLI TARİHİNDEN ALINACAK DERSLER

Kanaatimizce, Osmanlı imparatorluğu, kendi Türk nüfus ve yapı kudretile orantılı olarak, önce bir **HAYAT SAHASI** seçmeli ve burasını ele geçirdikten sonra, orada kalmalı, bu bölge üzerinde ilmî metodlarla, sosyal ve etnoğrafik yapısını geliştirip kuvvetlendirmeliydi. Ondan sonradır ki, -nüfus ve gücü nispetinde- hamleler yaparak daha ziyade genişlemenin gerekip gerekmediğini düşünmeliydi. Enerji ve savaş gücümüzü, Afrika ve Arap çöllerinde kullanacağımıza, Karadenizi Türkiyenin bir iç denizi olarak tutmaya kullansaydık daha iyi olmaz mıydı?

Rusların 1696 da AZAK kalesini ele geçirmelerinden sonra, Karadeniz yavaş yavaş Türk idaresinden çıkmaya başlamıştı. O tarihlerde Karadenizin dört tarafı Türk ve Müslüman topluluklarla kaplıydı.

TUNA'yı hudut olarak tutmak da ne kadar faydalıydı. Neden bu nehrin gerisinde olsun Balkanları hayat sahamız içine alıp sağlam yerleşmedik? Anadoludan devamlı göçler, Bulgar, Sırp, Makedonya, Yunan çoğunluğunun ortadan kalkmasına uzun müddet yeter olmuşsa da, devamlı savaşlar zamanla bu gücü azaltmıştır.

Genişleme amacıyle atılan her adımda, tekrar geriye dönmemek için nüfus çoğunluğu, millî birlik ve iç yapının bu adımı garanti edip edemiyeceğini düşünmek ve buna göre tedbir almak mecburiyeti vardır. Aksi halde, doğabilecek zararların çokluğu, işte bugün Osmanlı tarihini boydanboya kaplamaktadır. Bu konuda küçük bir misal verelim : Anadolu'da SELÇUKLULAR ve ondan sonra doğan KARASU, GERMİYAN, AYDIN OĞULLARI, SARUHAN OĞULLARI, MENTEŞE OĞULLARI, TEKE OĞULLARI, KARAMAN OĞULLARI tamamile yokedilmeden ve bütün Anadolu Türkleri rejim ve ideoloji yönünden tek bir fikir ve tek bir hedef etrafında birleştirilmeden genişlemeye devam olunduğu için devlet idaresinde üzücü olaylar eksik olmamıştı. Meselâ KARAMANOĞLU MEHMET Bey, bir vakit Osman Oğullarının merkezi olan

Bursa'yı ele geçirmiye kadar varan cesaret bulmuştu. (1). Bu ve bunun gibi olaylar Osmanoğullarını bir hayli meşgul etmiş, çok defa ileri adımları çelmelemiş, devlet idaresini sarsmıştır.

MARMARA KIYILARINDAN TUNA BOYLARINA DOĞRU

Bu geniş imparatorluğun elde ettiği ülkeleri zaman zaman kaybedip tekrar bulması, yapısını çok sarsmıştır. Çünkü gidilen yerlerde harcanan enerji, kan ve millî gelir, anayurdun öz kaynaklarını sömürür ve yıpratır.

Halbuki Osman Oğulları Türkistandan gelen küçük KAYİ kabilesinin başıydı. Beylikleri Söğüt kasabasında doğmuş (1281), elli yıl içinde Bursa'ya ulaşmıştı (1326). 1354 yılına kadar İznik ve İzmiti ellerine geçirmişler, Karesi Beyliğine de son vererek Ankara'yı almışlardı. Süleyman Paşanın Rumeli yakasına sallarla geçişini kutsallaştırıp:

Keramet gösterüb halka suya seccade salmışsın;
Yakasın Rumelinin dest-i takva ile almışsın.

diyerek 1354 de Gelibolu'ya çıktılar. Orhanın yerine geçen oğlu Birinci Sultan Murat (1354 - 1389), bu geçişten faydalanarak Rumelide Bizansın mirasına konmak çabasına girişti.

1362 de Edirne'yi aldılar. İki yıl sonra da SIRPSINDIĞI zaferini kazandılar. On yıllık bir zaman içinde de Geliboludan Sırbistana ulaştılar. 26 eylül 1371 deki ÇİRMEN savaşı, Makedonya'yı emirlerine vermiş, Adriyatik kıyılarına yaklaşmışlardı. 1375 te NİŞ elleri-

Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri kitabları arasında bulunan Kıyafet-ül insaniye, fi şemâil-ül numâniye adlı eserde Kanuni Sultan Süleyman.

ne geçince Balkanlar tamamen onların olmak yoluna girmişti. Anadoluda Selçuklulardan sonra kurulan beylikler birer birer ortadan kalkıyordu (2). Türklerin Balkanlardaki bu ilerleyişinin tehlikesini görenler, onları durdurmak için yaptıkları Birinci KOSAVA savaşında (20 Haziran 1389) yenilgeye uğradılar.

Yıldırım (1389 - 1400), Anadolu beyliklerini ortadan kaldırmıya devam ettiği gibi, İstanbul'u da kuşatarak Romanya'ya kadar ilerledi. Mora ve Arna-

(1) **Karamanoğlu Mehmet Bey, babası Alâeddinin intikamını almak için Bursaya baskın yaparak orada halka çok eziyet etmiş, ve hıncını alamıyarak Beyazıt'ın mezarını açtırarak kemiklerini yaktırmıştır. O sırada Musa Çelebinin ölüsü Bursa'ya getirilmekteydi. Osmanlıların Bursaya gelmekte olduklarını öğrenen Karamanoğlu, birliklerile beraber çekilmek mecburiyetinde kalınca, kendisinin kumandanlarından olan Harman Danası: "Osman Oğullarının ölüsü geliyor, korkuyorsun, ya dirisini görsen ne yapacaksın?" demesi üzerine hiddetlenen Mehmet Bey, Harman Danasını oracıkta bağırta bağırta boğdurmuştu.**

(2) **Osmanoğullarının ortadan kaldırdığı beylikler :**

Karaman	**Oğulları**	**(1250-1487)**
Germiyan	**„**	**(1260-1429)**
Karesi	**„**	**(1303-1345)**
Aydın	**„**	**(1309-1425)**
Saruhan	**„**	**(1300-1410)**
Menteşe	**„**	**(1300-1426)**
Hamit	**„**	**(1280-1391)**
Eşref	**„**	**(1280-1326)**
Teke	**„**	**(1300-1423)**
Candar	**„**	**(1291-1461)**
Ahiler	**„**	**(1290-1354)**
Dulkadir	**„**	**(1377-1522)**
Ramazan	**„**	**(1358-1608)**

vutluk harekâtı Avrupalıları telâşlandırmış, fakat orduları 25 eylül 1396 da yenilgeye uğramıştı.

Yüz yılı geçen bir zaman içinde Söğütten Tuna kıyılarına varan bu hız ve onun kumandanı Yıldırım : **"Ben kendimden evvel gelenleri yenmek için yaratılmışım!"** diyecek kadar gururlanmış, Niğbolu'da esir düşen Korkusuz Jean'a: **"Bana bir daha silâh kullanmıyacağınıza dair ettiğiniz yemini sana bağışlıyorum. Bilâkis şerefini kurtarmak üzere bana karşı Hiristiyanlığın bütün kuvvetlerini topla, yeniden gel!. Bana, şan ve şerefimi arttırmak için fırsatlar vermiş olursun!."** diye ihtirasını açıklamıştı. Yüz yılda Marmara kıyılarından Tunaya varılmıştı. Bu kadar geniş bir ülkeyi Türkleştirmek kolay değildi.

İSLÂM POTASINDA ERİYEN TÜRKLÜK

Osmanoğullarının genişleme hareketlerini 28 Temmuz 1402 de Çubuk civarında yapılan Ankara savaşı bir müddet için engellemişti. Türk tarihinin ve Türklüğün bu bahtsız savaşı 1413 te Çelebi Mehmed'in idareyi eline almasına kadar onun bünyesini kemirmekte devam etti. 1421 ile 1444 arasında İkinci Murat Bizansa yürümüş, Anadolu beyliklerini ortadan kaldırmıya devam etmiş, 1439 da da Belgrad'ı muhasara ederek Bosna'ya girmişti. 1444 de Varna'da, 1448 de İkinci Kosova'da Haçlı ordularını bir hayli sarstıktan sonra Tuna'dan Mora'ya uzanan bölgeyi idaresi altına almış bulunuyordu.

1453 te İstanbul'u alıp bir çağı kapayan Fatih, 1458 de Mora'yı da eline geçirmiş, Sırbistan'ı ortadan kaldırmıştı. Bunu 1461 de Trabzon PONTUS imparatorluğunu haritadan silmesi takip etti. 1473 te de OTLUK BELİ'nde Akkoyunlu hükümdarı dize getirilerek Kafkas ve İran yolları açılıyordu. İtalya'ya sıçramak ve Doğu Roma tacından sonra Batı Roma tacını da başına geçirerek bir cihan imparatorluğu kurmak istiyen Fatih'ten sonra, 1481 de yerine geçen oğlu Bayezit'in CEM ile uğraşması yüzünden bu emel yarıda kaldı.

1512 de tahtı babasından zorla alan Yavuz: **"Dünya ne yazık ki bir padişaha yetecek kadar büyük değil!."** diyecek kadar muhteris, fakat Yıldırım ve Fatih kadar bir şahsiyet sahibi idi.

1514 te İran'a kadar ulaşarak Safavî Türk imparatorluğunu 23 agustos 1514 de Çaldıran'da yıkmış, 1516 da Suriye'ye inerek Suriye, Filistin, Mısır'ı ele geçirmiş, emanetlerile teslim alarak İslâm âleminde HALİFELİK katına yükselmişti. Böylece 1517 de Hicaz da

* * *

Mesafenin Belirtileri

Tarih 1594... İmparatorluğumuzun haşmet devri... İstanbul'a bir İngiliz gemisi geliyor. İngiltere tahtında Kraliçe Elizabeth vardır. İngiliz Kraliçesi, Padişahın istediği bazı güzel kokuları ve saray kadınları için hediyeler gönderiyor. Naima, Selâniki müverrih Mustafa Efendiden gelen geminin nasıl hayretle seyredildiğini şöyle anlatıyor :

"Vilâyeti Cezire-i İngiltere ki, Halic-i Konstantaniyyeden üç bin yedi yüz mil uzaktır. Hâkimesi bir avrettir. Gemisi gibi bir gemi ne bir tarafa, ne İstanbul'a gelmemiştir. Seksen üç pâre top konulur. Bütün deryaları heybetle aşabilür. Heybet-i hariciyesi şekl-i hınzîr idi. Cümle vüzera ve ümera böyle gemi görmediklerini müttefikan beyan etmişlerdir. Ucube-i deveran idi ki, buraya tahrir olundu."

Asıl tahrir olunması icap edenler, devleti idare edenlerin kafaları idi. Çünkü mevcut olmıyana hayretle bakmak bir şey ifade etmiyordu. Dâvâ, değişen devirleri anlamak ve yaşanılan takvim yılının ardında kalmamak basireti idi. İmparatorluğumuzun haşmet devrinde anlıyamadığımız hakikati ne zaman idrak edebilecektik? Biz hâlâ çektiri ve kalyon peşinde iken, onlar, buhar'ı keşfettiler, hayatı lâbaratuvara soktular, nihayet atom çağına eriştiler...

Görülüyor ki, aradaki mesafe, tarihlerimizin imparatorluğumuz için Haşmet Devri dediği onaltıncı yüzyılda açılmıya başlamış... Nitekim aradan iki asır geçecek, Selâniki Mustafa Efendinin Halic-i Konstantaniyyeden üç bin yedi yüz mil uzakta bir adacık dediği İngiltereden kalkıp gelen donanma, İstanbul'u tehdit edecektir.

kendiliğinden bu büyük imparatorluğa teslim oluvermişti.

Yavuz'un erken ölümü ile yerine geçen Kanunî Süleyman, Viyana önlerine kadar giderek orta Avrupaya sahip olmuş, Mohaç'ta Avrupaya son darbeyi vurmuş, denizlerde Barbaros kardeşlerin yardımile iktidar ve hakimiyet Atlas okyanusu kıyılarına, Fas'a kadar götürülmüştü.

İşte üç yüz yıl içindeki bu genişleme bünyeyi bir hayli yıpratmış, Türkü İslâm potası içinde eritmiye başlamıştı.

ARANMAYAN İMKÂNIN DOĞURDUĞU BAHTSIZLIK

On altıncı yüz yılda üç kıtayı kaplıyan uçsuz bucaksız bu imparatorluğu Anadoludaki dört buçuk milyon Türk kuruyordu. Halbuki bütün imparatorluğun nüfusu, belki yüz milyonu da aşmıştı. Bu nüfus ise çeşitli ırk, din ve milletlerden meydana gelmekte idi. O günün şartlarına göre, bu koca insan kitlelerini -ilmî veya cebri- metodlarla tek bir millet haline getirmenin imkânı ne aranmış, ne de bulunmuşur. Hatta ekseriyetin Araplarda olduğunu gören bir Osmanlı padişahının Türkçe yerine Arapçayı devletin resmî dili olarak kabul ettirmiye yeltendiği bile görülür.

Viyana kapılarından Arabistan çöllerine, Afrikanın göbeğinden Atlantik sahillerine kadar on binlerce ve yüz binlerce Türk, kitleler halinde gönderilmiş, hudut ayaletlerine dağıtılmıştı (3). Güya o uzak ellerde idare ve hakimiyet kurulmuştu. Bu pek zayıf bir hakimiyetti ve Türk ırkı erime ve kaybolma tehlikesile karşı karşıya idi.

İmparatorluk bünyesinde Arapların mühim bir yekûn tutması, Kur'an'ın **müslümanlar kardeştir** diye buyurması sebebiyledir ki, bu kardeşlik çerçevesi içinde milliyet düşüncesi aranmamış, din potası içinde bir çok Türk erimiş, kaybolmuştur. Diğer bir çok olumsuz faktörlerin de etkisile zayıflıyan Anayurt ve içindeki bir avuç insan, her yirmi beş yılda bir savaşa sürüklenmiş, bunu izleyen yıllarda da acı yenilgilere uğrayarak bir tarafı koparıla koparıla İdil - Ural, Karpat boylarından Stranca hududuna, Atlas Okyanusu, Hint Okyanusu kıyılarından da İskenderun körfezi ve bugünkü hududa gelmek bahtsızlığına uğramıştır.

Osmanlı İmparatorluğumuza adını veren Osman Gazi'nin Söğüt'teki kabri.

(3) **Bugün Irak ve Suriye halkının en az yüzde altmış beşinin Türk olduğu muhakkaktır. Mısır'da, Tunus ve Cezayir'de geniş Türk asıllı aileler vardır.**

Önce Sivas'ta İRADE-İ MİLLİYYE, daha sonra Ankarada Hâkimiyet-i Milliyye olarak Mustafa Kemal tarafından kurulan mücadele gazetesinin başlığı.

Kurtuluş Savaşının Cefakâr Fikriyatçıları:

Millî Mücadelede Anadolu Gazeteleri

YAZAN : SERVER R. İSKİT

Osmanlı imparatorluğu için mukadder olan akibet gelip çatmıştı. Bunca yıllardır onu kurtarmak için sarfedilen çabalar ve son nesillerin döktüğü bunca kanlar kâr etmemiştir. Bir imparatorluğun batması için tarihin misalleriyle gösterdiği sebepler ortadan kaldırılamamış, hattâ hastalık için konan yanlış teşhislere, yanlış ilâçlar da verilmiş, yanlış tedbirler tatbik edilmiştir.

Bu batışın muhakeme ve tenkidi yapılmamıştır. Daha da derinleştirilmesi, yine tarihin işidir. Biz yazımıza, onun artık ümitsiz olarak ölüm döşeğine serildiği ve mirasının paylaşılmasına el atıldığı 1918 senesinden başlıyacağız. Öyle ki, bu günler, bu mirasın meşrû varislerce değil, boğazına sarılıp yere yıkan bir husumet cihanınca paylaşıldığı günlerdir. O günler zorlunun hak tanımadığı ve mağlûbun ciğerini sökmeğe başladığı günlerdir.

Birinci Cihan Harbinde Osmanlı İmparatorluğu birbirine uzak üç cephede kendini kahramanca savunmuştu. Ayrıca bu cephelerde zaman zaman yaptığımız taarruzlarla müttefiklerimizin karşısındaki kuvvetleri de üzerimize çekmiş, hattâ onların cephelerine de birlikler göndermiştik. Koca Rusyayı çökerten bir Çanakkale şehametimiz bile tarihi hayrete düşürdü.

Türk, büyük müttefikleri ellerinden silâhı bırakmadan parmağını tetikten çekmemiş, süngüsünü kılıfına koymamıştı. Yanlış bir politika ile bu harbe girmiştik. Olabilirdi. Nihayet düşüncemiz o büyük kıyamette kendimizi ve yurdumuzu korumaktı. Mertçe döğüşmüştük, zayıf ve kansız kalmıştık; haklaşmak için milletlerarası nizama boyun eğecektik.

DÜŞMANLARIN ZORLA YARATTIKLARI TEPKİ

İmparatorluk, 1918 senesi 30 Ekiminde Mondrosta mütareke masasına oturduğu vakit, bir harbin mağlûba gös-

tereceği normal ve insaflı kaidelere uygunluk bekliyordu. Fakat masadan kalktığı vakit karşı tarafın zihniyeti anlaşılmış ve sonra mütareke şartlarını dahi tanımıyan fiili hareketler Türklerin tüylerini ürpertmişti. Türk, bütün bunları dikkatle izledi, yine ayağa kalkmayı ve silâhı koyduğu yerden tekrar ele almayı düşündü. Düşmanlar onun ruhunda zorla yaratılan bu tepkinin sırrını göreceklerdi.

Evet, bu tepki zorla yaratılıyordu. Çünkü şartlar ve hareketler ağırdı. Mütarekenin üçüncü günü derhal İngilizler Musulu ve Yemeni işgâl ediyor, üç gün sonra müttefik donanmaları da İstanbula gelip toplarını şehre çeviriyordu.

Daha kötüsü, bir ay geçmeden Fransız Mareşali Franşe Despere, bir fatih edasiyle kıt'aları önünde beyaz bir ata binmiş olarak İstanbul sokaklarından geçiyordu. Her tarafa asılan büyük düşman bayrakları altından azametle geçerken de hiristiyan vatandaşlar ve bilhassa Rumlar, onu ciğerleri yırtılırcasına bağırıp alkışlıyordu. Rastlanan Türke hakaret ediliyor, evlere saldırılıyordu.

Adana'da İngilizler ve Fransızlar içeriye doğru yayılıyordu. Fakat Türklerin kanı yine kabarıyor, 1919 Ocak ayında Mersin, Tarsus, Osmaniye, sonra Urfa'da yer yer silâhlı millî mukavemet başlıyordu.

Bununla kalmıyacaktı, 15 Mayıs 1915 de Yunanlılar İzmir'e çıkacak ve içerlere doğru saldıracaktı. Fakat, Manisa, Aydın, Ödemişte yine millî mukavemetle karşılanacak, hattâ 29 Mayıs günü Ayvalıkta Yunanlılar askerî kıt'alarımızın da kurşunlariyle gerileyecekti.

DÜŞMANIN PERVASIZLIĞI MİLLETİ GALEYANA GETİRİYOR

16 Mart 1920 de müttefik kıtalarının İstanbulu işgali ise artık Türkün tahammülünü taşıracaktı. Aynı senenin Haziran ve Temmuz ayları Balıkesir, Bandırma, Bursa ve Uşak'ın, Rumeli yakasında Tekirdağ ve Edirne'nin işgalleriyle karşılaşılacak, kederden harap olacaktık. Bu senenin Eylül ayında şark cephemizden gelen müjdeler yüzümüzü güldürecek, Sarıkamış, Kars ve Gümrü'nün Ermenilerden istirdadı ve düşmanların perişanlığı haberi, memleketi o taraftan olsun emniyete almış olacaktı.

1921 de Adapazarı, Afyon, İzmit, Kütahya havalisinin elden çıkmasile kederlerimize yenilerini ekleyecektik.

Bir zaman geldiki her taraftan sarılmıştık. Düşmanlar kuvvetli, cür'etli, pervasızdı ve biz milletçe yalnız başımıza idik. Fakat milletin benliğinden aldığı kudretle karşı konuyor, adım adım çarpışılıyordu. Bu galeyanı tek elden idare lâzımdı. Bu da 19 Mayıs 1919 da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal'in azmiyle olacaktı. O, Samsuna kafasında plânı ve tatbik için sağlam iradesiyle çıkmıştı. Millet de beklediği bu başın arkasında saf tutmuştu. Bu saflar sık-

آناطولی

الوداع

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgâl edilmesi üzerine susturulan Anadolu gazetesi, bu defa Antalya'da 12 aralık 1920 de "Antalya'da ANADOLU" başlığı ile çıkıyor ve Anadolu'nun Yunanistan'a bırakılmıyacağını ilân ediyordu.

laştırılacak, bir kurtuluş mucizesi yaratılacaktı.

Biz bu mucizeyi milletçe yarattık. O mücadeleye katılmış her vatandaş, bunun şerefiyle öğünebilir. Fakat onun fikir cephesinde olanları tarih öğecektir. Biz fikir cephesinin bayraklarından bahsetmek istiyoruz.

KASIP KAVURAN SANSÜRE KARŞI İSTANBUL BASINI

Türk matbuatının hayatı boyunca engeli bir sansür beliyesi vardır ki, ona Mutlâkiyet devrinde de, Meşrutiyet devrinde de soluk aldırmamıştır. Bunlardan Birinci Cihan Harbi başında konan askerî sansür, 1918 Ekimi başında henüz kalkmıştı ki, 30 Ekim 1918 de mütarekeyi müteakip işgal kuvvetlerince tekrar konmuş ve bu seferki dehşetli ve düşmanca olmuştu. 7 Ekim 1923 de İstanbulu geri aldığımız vakit kaldırılan bu sansür, tam beş sene işgal kuvvetlerinin hükümran olduğu mıntakalarda ve bilhassa İstanbulda gazeteleri ve gazetecileri kasıp kavurmuştu.

Zaten siyasî ve şahsî ihtirasların kaynaştığı bu devrede, İstanbul matbuatı, adeta büyük bir anarşi içinde çalkalanmaktadır. Türklere, gayri unsurların kendi milletleri menfaatına yaptıkları neşriyatla, particilik gayretile çıkarılan ve işgal kuvvetlerine yardakçılık edenler de katılmaktadır.

Fakat millî gayeyi idrak edip benimsemiş olan hakikî Türk gazeteleri arasında Vakit, Akşam, İleri, Tevhidi Efkâr gibileri sansüre karşı mukavemette direnmekte ve kâh her zulmü göze alarak doğruca, kâh sansürün çıkardığı sütunları boş halde basarak imalarla Türk halkını uyandırmaktadırlar. Bunlardan Franşe Despere'in İstanbula girdiği gün Süleyman Nazif merhumun Hadisat gazetesindeki açık mektubu gibi yazılar, Türk Basın tarihinde mukavemet ve kahramanlığın alemdarı sayılabilirler.

İstanbulda bu karanlık senelerin Türk matbuatı, Bekirağa Bölüğü, Sansaryan Hanı meclislerinin işkencelerine ve sürgünlere rağmen hiç durmamış ve bütün bu zulümler, onun vatanperverliğini kamçılıyarak cür'etini arttırmıştır.

MİLLÎ MÜCADELEDE ANADOLU BASINI

Taşra matbuatı ise millî hareketin önünde, korkmadan, yılmadan vasıta noksanlarına rağmen, hattâ gazetelerini ambalâj kâğıdına basarak ateşli yazılariyle muhitlerini uyarmışlar, kahramanca vazife görmüşlerdir.

Burada ateşli, vatanperver bir gazeteciyi, "Hukuku Beşer" gazetesinin Başyazarı Nevres Recebi rahmetle anarak bütün Türk gazeteciliğinin heyecan ifadesini bu kıymetli meslektaşın sembolleştirdiğini ifade eder ve eğilirim. Yazdıklariyle yetinmeyip 15 Mayıs 1919 da İzmire çıkan Yunan kıt'alarının bayraktarını da vuran ve sonra da süngülenip öldürülen bu şehit Türk gazetecisi, Kuvayi Milliye gazeteciliğimizin karakteristik bir timsalidir .

Millî Mücadelede Anadolu gazeteciliğinin tarihi eski ve macerası uzundur. Onların, mukavemet hareketi daha realize edilmeden başlıyan neşriyatı, Türk halkının kafalarında belirmeye başlıyan mukavemet düşüncesiyle aynı zamanda harekete geçmiştir. O neşriyat, o düşüncelerin ifadesidir .

Misal mi ararsınız? Pek çoktur. Meselâ "Adana" gazetesinden başlıyalım: Dikkat edelim, bu gazete 28 Aralık 1918 de neşredilmiştir. Çıkışının sebebi, bir Fransız albayının kumandasında bir gönüllü Ermeni alayının Çukurovayı işgale başlamasının vatanperver Adanalıların kalblerindeki tepkidir. Bu tepki, öğretmen Ahmet Remzi (Yüreğir) ve arkadaşı yedek subay Avni (Doğan) yi şahlandırmış. bin müşkülâtla çıkardıkları bu gazete ile istilâcıların şımarıklığını şiddetle tenkit etmiş ve bir taraftan da Çukurovanın Türk olduğunu ve Türk kalacağını haykırmıştır. İşgal altındaki bir yerde, böyle bir gazetenin üç sayı çıkarılabilmesi bile büyük bir kahramanlıktı. Kapatılacağı tabiiydi. Fakat susmayacaklar, "Yeni Adana" adıyle bir yenisini çıkaracaklardı. Kar şılarında yerli ve yabancı bir düşman kuvveti vardı. Bir de onların yardakçısı, satılmış bir adamın gazetesi "Ferda" bulunuyordu. "Yeni Adana" hem düşmanla, hem bu yardakçı ile çarpışıyor, şiddetli hamleler yapıyordu. O Ye-

Anadolu'nun ilk günlük gazetesi olan ÖĞÜD, Selânikli Abdülgani Efendi tarafından önce Afyon'da neşredilmiş, Yunanlılar İzmir'e çıktıktan sonra Konya'ya götürülmüştür. 1921 yılının temmuz ayından itibaren Ankara'da da neşredilmeğe başlanmış ve böylece Anadolunun iki şehrinde aynı zamanda çıkan ilk gazete olmuştur.

ni Adana'nın Adanada çıkan sekiz sayısı, hayatlarını memlekete adayan gençlerin şiddetli yazılariyle donanacaktı. Beklenen akibet geldi, matbaa basıldı, sahibi ile Avni tevfik edildi, Ahmet Remzi içerlere kaçtı.

İMKÂNSIZLIKLARA RAĞMEN MÜCADELEDEN YILMAYANLAR

Genç öğretmen Ahmet Remzi durmayacaktı. Kayseride bir arkadaşıyle "Adanaya Doğru" yu çıkardılar. Fakat Adanaya daha yakın bir yerde gazetesini çıkarmak, "Ferda" nın Kuvayi Milliye aleyhtarı propogandalarına susturucu cevaplar vermek için çırpınıyordu. Bir aralık Karaisalı'da şapoğrafla gazete çıkardılar. Sonra Toros eteklerinde bir istasyonda çarpuk çurpuk harflerle ve el pedalı ile eski bir vagon içinde kurulan matbaa işe başlıyacaktı. Burada tam bir mahrumiyet içinde çalışan ve mürettip Hamdi (Gönen) gibi idealist bir adamın himmetiyle dizilip basılan "Yeni Adana", "Ferda" ya susturucu cevaplar verecek, Adanalılara da Gazinin beyannamesini ulaştıracaktı.

Bir gün vagon düşmandan kurtarılan Pozantı'ya gidecek, fakat onlar durmayacaktı. Orada bir barakacıkta Adanalı gençler, Ahmet Remzinin etrafını çevirecekler, başta Ferit Celâl (Güven) olmak üzere Yahya Nüzhet, Naci (Akverdi), Hacı Gülek gibi yedek subaylar, Adanadaki aleyhtarların zehirlerine karşı salvo ateşe devam edip gazeteyi Adanada dağıtmıya ve kumandanın kapısına bile asmağa muvaffak olacaklardı.

"Yeni Adana" uzun seneler uğraştı. İsminin altındaki "Adana Türk ülkesidir" sözü hakikat olduktan sonra da vazifesine devam etti.

30 Ekim 1918 de mütarekenin imzasından beri Haydar Rüştü, sahibi olduğu "Andolu" ve "Duygu" gazetelerinde İzmir'in Türk olduğunu bağırıyor ve yerli Rumların taşkın gayretlerini önlemeğe çalışıyordu. 14 Mayıs 1919 akşamı matbaada yapılan toplantıda, Yunanlıların İzmiri işgalinin artık bir emri vaki olduğunu öğrenen vatansever Türklerin faaliyetinden bir "Reddi ilhak cemiyeti" doğuruyordu. Büyük bir miting yapacaklar ve bastıkları beyannameleri dağıtacaklardı. Fakat 15 Mayıs 1919 günü Yunanlılar İzmir'e çıkıp gazeteci Nevres Recep (takma adı Hasan Tahsin), dayanamayıp tabancasiyle ilk kurşunu atınca, gözleri dönen canavarlar, Anadolu matbaasına gidip harap etmişlerdi. Şiddetle aranan Haydar Rüştü memleket hastahanesinde gizlenmişti, kaçmağa da muvaffak olacaktı. Düşman İzmir'in diğer Türk gazeteleri "Ahenk" ile "Musavat" ı susturmuş, Rumca gazeteleri cayır cayır haykırtıyordu. Ama İzmirli gazeteciler susmıyacaklardı.

Haydar Rüştü ile eşi, bin bir müşkülâtla kaçak olarak tedarik ettikleri kırık dökük dizgi ve baskı araçları ile gazetesini Antalyada 'Anadolu" adıyle 19 Aralık 1920 de çıkarmaya başlayıp yine vatanın ve İzmir'in kurtarılması için

halkın maneviyatını kuvvetlendirmeğe çalışacak ve İzmir'in tarafımızdan geri alınmasına kadar orada çırpınıp duracaktı.

BALIKESİR'DE ve ERZURUM'DA "MİLLÎ MÜCADELE" Cİ BASIN

İzmir'in işgalinden bir hafta sonra 22 Mayıs 1919 da Balıkesirde haftalık bir gazete, "Doğru Söz" çıkarılmıya başlandı. Gazete, çıkış sebebini anlatırken şu zamanda fırkacılığın zararlarını bildiriyor ve daha ziyade köylülerle meşgul olacağını söylüyordu. İzmirin işgali aleyhinde yazdığı yazılar heyecanlı ve ateşli idi.

Gerek bu gazete ve gerekse ondan daha evvel 17 Ekim 1918 de çıkmıya başlıyan "Ses" gazetesi de sahibi Çantay zade Hasan Basri'nin Yunan istekleri aleyhindeki vukuflu yazılarıyle dolu idi. Fakat Balıkesirde yayınlanan daha kuvvetli bir gazete "İzmire Doğru" olmuştur. 16 Kasım 1919 da çıkmıya başlıyan bu gazete, Egede Kuvayi Milliyenin sözcüsüdür. Çıkış tarihi İzmir'in işgalinden altı ay sonraya rastlar.

Haftada iki üç defa intişar eden bu gazeteyi çıkaranlar Mustafa Necati (sonra Maarif Vekili), Vasıf ve kardeşi Esat (Çınar) ve Avni Beylerdi. Fedakâr mürettip ve makinistleriyle 1920 Haziran sonuna kadar, yani Balıkesirin işgaline kadar Yunanlı ve yerli düşmanlara ateş püsküren gazete, Millî Mücadelenin başlıca ideal dayanaklarından biri olmuştur. "İzmir'e Doğru" nun son sayıları İsmail Habib (Sevük) tarafından çıkarılmış ve hararetini kaybetmeden vazifesine devam etmiştir.

Ruslar ve Ermeniler Erzurumu tam manasiyle bir harabe olarak bırakıp çekildikten sonra 1918 de "Al Bayrak" gazetesinin yeniden çıkmağa başladığı görülür. Bu gazete burada Süleyman Necati (Güneri) adında gayretli bir vatanperverin uğraşıp düzelttiği kırık bir makinede basılmaktadır. "Al Bayrak" daha evvel 1913 de Erzurumda Süleyman Necati tarafından kurulmuş, fakat Rusların 1916 da orayı işgali üzerine kapanmıştı. Necatinin adeta yeniden yaratırcasına kurduğu matbaada gazetenin yeniden çıkarma hazırlığının tamamlanması, Mustafa Kemalin Erzuruma gelmesine rastlamış ve kongre sırasında Paşa'nın emri üzerine "Anadolu ve Rumeli Müdafaı Hukuk Cemiyeti" ile "Misaki Millî" nin ilk müsvettesini de hazırlamıştır. Birinci nüshasında bunu güzel bir şiirle de ifade eden Süleyman Necati, Birinci Büyük Millet Meclisine Mebus olarak ayrılınca, gazeteyi Sıtkı ve Cevat (Dursunoğlu) kardeşler 1921 yılına kadar devam ettirmişlerdir. Bu gazetenin fedakârlıkları arasında mürettip İzmirli Arifin hatırası hâlâ yaşamaktadır.

MUSTAFA KEMAL'İN KURDUĞU GAZETELER

Mustafa Kemal, hazırlığını daha evvel yaptığı Sivas kongresini 1919 da açtı. Yine bir yardımcı gazete lâzımdı. Hemen faaliyete geçildi ve Sivaslılar genç bir hemşehrilerini bu iş için tavsiye ettiler. Demircioğlu Selâhattin (Ulusalerk) ve yardımcıları işe koyuldu. Gazetenin adını Mustafa Kemal koydu : "İradei Milliye". İlk sayısı 14 Eylülde çıkan bu gazete Millî Mücadelenin bir fikir bayrağı olarak elden ele ve ilden ile yayıldı. Önder, 27 Aralık 1919 da Ankaraya geldiği vakit "İradi Milliye" Sivasta devam ediyordu.

Mustafa Kemal "Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi" başında Ankaraya gelince ilk işlerinden biri yine millî davayı yayıcı ve savunucu bir gazete tesisi oldu. Vilâyetin derme çatma iptidaî matbaasından faydalanılarak "Hâkimiyeti Milliye" gazetesini 10 Ocak 1920 de çıkarmıya başladı. (Önceleri haftada iki, sonraları üç, daha sonraları gündelik çıkan bu gazete de 1928 de Türk harfleriyle dizilmeğe başlanacak ve dil inkilâbı üzerine 16 Ekim 1935 te de adı "Ulus" olarak değiştirilecekti).

İradei Milliye - Hâkimiyeti Milliye - Ulus, Mustafa Kemal tarafından kurulmuş aynı idealin aynı gazetesi sayılır ve Millî Mücadelenin acı tatlı hareketlerinin ifadesini koleksiyonlarının sinesinde taşır.

ANKARA'DA İLK GÜNLÜK GAZETE

10 Ağustos 1920 de Ankarada ilk defa günlük bir gazete çıkıyordu. Bu na-

sıl olmuştu? Ankarada vilâyetin matbaası, "Hâkimiyeti Milliye" yi bile haftada bir iki gün ancak çıkarabiliyordu. Millî Mücadelenin en karanlık günlerinde bu bir aydınlıktı. Tanınmış ve tecrübeli gazeteci Yunus Nadi, bir müddet evvel bunu Öndere açmıştı. Fakat o zaman imkân yoktu.

Bu imkân yaratılacak, İstanbulda 17 Mart 1920 de işgal kuvvetleri tarafından basılan (Yunus Nadi Bey Anadoluya kaçar) Yeni Gün gazetesinin matbaasını Nadi Bey Ankaraya naklettirecektir. En lüzumlu dizgi ve baskı araçları İstanbuldan bir vapurla ve bin güçlükle kaçırılarak, o zamanın nakil vasıtası yokluğu içinde dağlar aşarak Ankaraya getirilecektir. İşte "Yeni Gün" bu derme çatma matbaanın metin ve çetin fikirleri basıp yaydığı ideal organdı ve adeta gezici idi. Çünkü düşman Sakaryada cepheyi zorlayıp cıvara sarktığı vakit "Yeni Gün" ün Kayseriye de nakli icap etmişti. Yine çünkü Millî Mücadele son ferde kadar devam edecekti ve bu da gazetesiz olamazdı. "Hâkimiyeti Milliye" Ankarada kalacak, "Yeni Gün" de Kayseriye gidecekti. Matbaa göçebeliğine devam etti. 1 Eylül 1921 de

Yazdıkları ile yetinmeyip 15 Mayıs 1919 da İzmir'e çıkan Yunanlılara ilk kurşunu atan Hukuku Beşer Gazetesinin Başyazarı Nevres Recep (Hasan Tahsin).

ilk Kayseri nüshası çıkarılan "Yeni Gün" iki hafta sonra Sakarya zaferi üzerine yine Ankaraya döndü, ve 1924 yılının ilk aylarına kadar mücadelenin büyük yardımcısı oldu. Gazetenin Yazışleri Müdürü Kemal Salih (Sel), bu tarihi sahifenin canlı hatırası olarak çok şükür hayattadır.

KONYA BASINI

Büyük mücadelenin bayrakçısı olan gazetelerin arasında "Öğüt"ü unutmamak lâzımdır. Yunanlıların İzmiri işgal tarihi olan 15 Mayıs 1919 dan bir kaç ay sonra Konyada gündelik olarak çıkan bu gazetenin sahibi Selânikli Abdülgani Efendi idi ve Öğütçü Ahmet Bey diye tanınırdı. Konyanın İtalyanlar tarafından işgalinde onlarla boğuşmuştu. O zamanki muharrirleri arasında Feridun (Kandemir), Nuri Tahsin ve sermürettibi Ahmet, gazetenin bu mücadelesinde isimleri yaşıyacak olan idealistlerdi. 1921 Temmuzundan itibaren aynı zamanda Ankarada da yayınlanarak iki sene kadar devam etti.

Millî Mücadelede Konya şehri ideale önayak bir merkezdi. "Öğüt" ten başka "Babalık" gazetesi de mücadelesini kuvvetlendirmiş ve onbir senedir haftada iki defa çıkan bu gazete, 5 Nisan 1921 den başlıyarak her gün çıkmıya başlamıştı. Tecrübeli gazetecilerden Sami zade Süreyya (Berkem), İstanbuldan gelip gazetenin Başmuharrirliğini ele almış ve düşmana salvo ateşe başlamıştı. Ekrem Raşid'in de katıldığı bu neşriyat savaşına bir çok idealist gençler arasına ben de katılmış, senelerce çalışmıştım. Burada gece gündüz didinenler arasında sermürettip Hasan ve arkadaşları o günlerin tarihe geçmiş elemanlarındandı.

★ ★ ★

Hepsi bu kadar mı? Daha pek çok.. Millî Mücadele sınırları içindeki her büyük şehir ve hattâ kasabada fikir ve ideal adamları kaleme sarılmıştı. Kağnının yanında baskı vasıtaları, kağnı kadar ilkel ve fakat kağnı kadar davaya inanarak harekete getirilmiş ve mucizenin yaratılması için gece gündüz çalışılmıştı. Bu şehameti birkaç sayfa değil, ciltler almaz. Biz burada mevzua şöyle bir göz atabilmekle yetindik.

ÇARŞUY-U KEBÎR **Bugün Kapalıçarşı dediğimiz tarihî yapının asıl ismi ÇARŞUY-U KEBÎR = (Büyük çarşı) idi. Sadece İstanbul'un değil bütün imparatorluğun en büyük pazarlarından birisi olan burada, dünyanın dört tarafından gelmiş mamuller satılırdı. Kilişemiz ,daima kalabalık ve hareketli olan çarşının, aşağıdaki dikkate değer yazıda bahis mevzuu edilen üç asır önceki zamanda bir köşesini tesbit ediyor.**

366 yıl evvel İstanbul piyasasında pahalılık ve fiat ayarlamaları

YAZAN : ZİYA ERKİNS

İstanbul şehri yüz yıllar boyunca daima büyük ve kalabalık vaziyetini muhafaza etmiştir. İçinde barındırdığı bu nüfus çokluğu da eskiden beri hükûmet adamlarının en birinci gailelerinden biri olmuştur.

Beyazıt şehir kütüphanesinde (B. 9) numarada H. 1009, (M. 1600) senesinde tanzim edilmiş bir defter, İstanbuldaki bütün eşyanın fiatlarını göstermektedir. Vakanüvis tarihlerinde umumiyetle bu gibi malûmat pek nadir görülür. Böyle narh defterlerine kütüphanelerimizde tesadüf edilir ise de bunun daha ziyade hususiyeti mukayeseli olmasıdır ki, ehemmiyetlidir.

Defter 62 yapraktır. Yazısı nesih olup güzelcedir. Cildinin üzerinde *"1009 tarihinde Sultan Mehmed-i Salis (Üçüncü Mehmet) hazretleri zamanında deraliyede (İstanbul'da) vakî olan umumi me'kûlat ve melbûsat (yiyecek ve giyecek) yazıldı"* deniyor. İç sayfada ise *"Bu*

hengâmda (bu zamanda) dirhem (1) ve dinarın (2) ayarı bozulmuş olduğundan" tüccarın cesareti kırıldığı, esnafın fesada uğradığı, ahalinin sıkıntıya düştüğü bildirilmekte ve *"Bu hal padişah hazretlerinin malûmu olduğunda hazine-i âmirelerinden* (iç para hazinesinden) *kâfi miktarda ayarı halis gümüş çıkarttırarak ayarı bozuk parayı piyasadan kaldırıp yeni parayı piyasaya döktürdü"* denmektedir.

Fakat bu karara varılmak için H. 1009 (M. 1600) senesi rebiülevvelinin altıncı günü bütün vezirler, defdarlar Sadrıazam Ahmet Paşanın sarayına toplanmış, bütün esnaf kâhyaları ve ehlivukufla görüşülüp çıkarılan yeni gümüş para üzerinden yiyecek, içecek, giyecek v.s. her cins ve her nevi erzak ve eşyanın narhları kararlaştırılıp fiyatları tanzim ve bu deftere kaydolunmuştur. Yeni basılıp piyasaya çıkarılan ayarı düzgün gümüş para sayesinde fiyatlar umumiyetle yarı yarıya, bazılarında da üçte bir derecesine düşmüştür. İhtikârın ve karışıklığın önü de bir zaman için alınmıştır. Bu defterde yiyecek ve giyecek 60 kaleme ayrılmıştır.

366 SENE EVVEL İSTANBUL PİYASASI

Narh defteri kumaşçılarla başlamakta, şamdancılarda nihayet bulmaktadır. Tabiî bu yazıda hepsinden bahsetmeye imkân olmadığından, yalnız bir kaç kalemi aşağıya alıyoruz :

Yiyecekler

Ekmek : İki nevi ekmek çıkmaktadır. Bunların ağırlık ve fiyatları şöyledir :

Beyaz ekmek 180 dirhem 1 akçe (3).

Çakıl ekmek 200 dirhem 1 akçe.

(Narhdan evvel 115 dirhem ekmek 1 akçe idi.)

Et : Okkası 8 akçedir. Pişirildikten sonra alınanın iki pahasına satılacaktır. Kebapçılar 25 dirhem çiğ eti pişirip 1 akçeye vereceklerdir.

Dolmalar : Patlıcan dolmasının 10 tanesi 1 akçeye.

Kabak dolmasının iki tanesi 1 akçeye.

Turşular : Hıyar turşusunun 4 tanesi 1 akçeye.

Yakacaklar

Odunun çekisi 25 akçe (Narhdan evvel 50 akçe idi).

Büyük şamdan bal mumları 200 dirhem 120 akçe.

Giyecekler

Pabuç : Sahtiyanını kendileri vermek şartıyla ısmarlama kadın pabuçları 25 akçe.

Kürkler : Samur kürk alâsı 50.000 akçe.

Samur kürk gayet alâsı 100.000 akçe.

Muhtelif bazı eşya

Oklar ve yaylar : Padişahlara lâyık bir ok yayı 1000 akçe.

Kırım hanlarına lâyık bir ok yayı 800 akçe.

İstanbul yayı 300 akçe.

Ahaliye mahsûs yay 2 akçe.

Kâğıtlar : Kâğıdın destesi 8 akçe (narhtan evvel 16 akçe idi).

İstanbul kâğıdı tanesi 1 akçe.

Çini avani : İznik işi çini tabak, tanesi 10 akçe (4).

Kütahya işi çini tabak, tanesi 8 akçe (5).

Kumaşlar : Alâ firengi kırmızı atlasın zira'ı (6) 200 akçe (narhtan evvel 340 akçe idi).

Vasıtalar

Karada : Kara nakliyatında merkez Fatih civarındaki At Pazarıdır. Bütün mesafeler buraya göre hesaplanıyor. Nakil vasıtaları da at arabası, manda arabası, tahtaravan ve kira beygiridir. Bunların ayrı ayrı ücretleri vardır. At Pazarından Yedikuleye müşteri götürdüğü zaman bir at arabası 40 akçe alacaktır.

---

(1) Bir dirhem 3,2 grama muadildir.

(2) Bir çeşit altın para.

(3) Bir akçe 1914 senesinin bir gümüş kuruşu değerinde idi.
Bugün 1 gümüş kuruşun (1 Akçenin) satın alma gücü, 1 altın 150 lira olduğuna göre, 150 kuruş eder.

(4) Bir ay evvel Londra müzayede salonunda XVI. yüzyıla ait İznik işi bir çini tabak bizim paramızla 180.000 liraya satıldı.

(5) Aynı müzayede salonunda XVII. yüzyıla ait Kütahya işi bir çini tabak da bizim paramızla 40.000 liraya satıldı .

(6) Bir zira' 68 Cm.

Eğer müşteriyi tekrar at pazarına geri getirir ise, yani gidiş ve dönüş 60 akçedir.

Hammallar için merkez Yemiş iskelesidir. Yemiş iskelesinden Yedikuleye 4 sırık hamalı bir mal götürdüklerinde 60 akçe alacaklardır.

Denizde : Deniz nakliyatı için merkez Eminönü iskelesidir. İstanbul ve Boğaziçinin hangi iskelesine gidilirse mesafe buradan hesaplanıyor. Eminönünden Üsküdara dolmuş kayığı adam başına 1 akçedir.

Fakat bir kişi oturak olarak, yani yalnız kendisi bir sandal tutup gitmek isterse, 6 akçe verecektir. Eminönü iskelesinden Galataya dolmuş ikişer mangır (7), Eminönünden Kuruçeşmeye dolmuş 1 akçe, Rumelihisarına 2 akçedir.

Bu defter bize onyedinci yüzyıl başındaki İstanbul piyasasını göstermektedir. 366 sene evvel hayatın şehrimizde hayli pahalı olduğu görülüyor. O günkü fiatların hattâ altun ve gümüş paranın son tedavül seneleri olan 1914 den evvelki fiyatlardan da yüksek olduğu anlaşılıyor. Eğer bu defter çok daha esaslı ve umumi heyetiyle bir incelemeye tabi tutulur ve altun esas alınırsa, bugünkü İstanbulun 366 sene evvelki İstanbuldan yiyecek, ısıtma, taşıt ve hattâ lüks eşya bakımından daha ucuz bulunduğu pek açık olarak görülür.

Resmî ve muasır fiatları bildiren bu defter, bize o günkü hayat şartları için hayli şeyler öğretmektedir.

(7) Mangır, bakır para.

İSTİKBÂL İÇİN

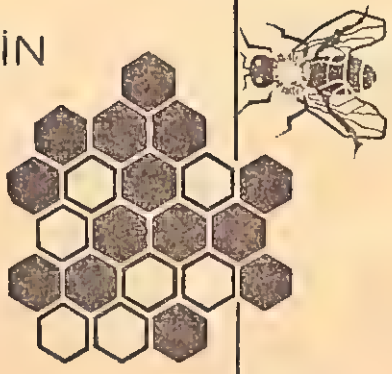

tasarruf yapmayan sıkıntıdan kurtulamaz

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basım : 7613 — A — 31) Tarih — 128

ÇORÇİL ve STALİN

İkinci Dünya Harbinde bir Polonya Macerası vardır ki, İngiltere ve Rusyanın takib ettikleri siyasetin içyüzünü anlatması bakımından büyük bir önem taşır. İngilterenin teahhütlerine nasıl sadık kalabildiğini ve kendi menfaatleri için neleri, nasıl, ne şekilde fedâ ettiğini anlatan bu hadisenin bir benzeri Kıbrıs'ta cereyan etmiştir.

Yukarıdaki klişede, Polonyanın ibret ve dehşet dolu kaderinin iki baş rolcüsü, Çorçil ve Stalin'i görüyoruz.

Tarih, niçin, nasıl, ne zaman tekerrür eder?

Kıbrıs dâvâsında bir numaralı suçlu İngilteredir!...

YAZAN : M. ŞEVKİ YAZMAN

Bugün Kıbrısdaki soydaşlarımız yerlerinden yurdlarından olmuş, sefalet ve felâketin en koyusuna sürüklenmiş, otuz milyonluk Türkiye halkı bu yüzden kalbinden yaralanmışsa, bunun biricik sebebi, bu işleri kendi çıkarına göre düzenlemiş, yürütmüş, sonra da altına attığı imzaları hiçe sayarak ve yaptığı anlaşmalara bakmıyarak onu Birleşmiş Milletlere götürmüş ve orada hiç alâkası yokmuş gibi çekimser kalmış İngiltere devletidir. Ama ne var ki, İngiltere her vakit budur ve her vakit kendi çıkarını düşünmüş ve bazen en ufak menfaatleri için, bilerek milletleri felâketin en derin çukuruna atmaktan çekinmemiştir. Son yılların birbirine benzeyen iki feci hadisesi olan Kıbrıs ve Polonyanın başına gelenleri, kronolojik gelişmelere göre bir kere gözden geçirmek, tarih bakımından cidden lâzım ve faydalıdır :

Evvelâ Kıbrısı ele alalım: Osmanlı

devletinin Kırım harbi zamanındaki zaafından istifade ederek ve gûya cenup sahillerimizi emniyet altına almak düşüncesile Kıbrısa çıkan, orada yerleşen ve 1878 Rus harbindeki yenilgi üzerine adayı tamamen hâkimiyetine alarak kendi müstemlekesi haline getiren İngiliz hükûmetidir. Bu esnada Rumları himaye ederek ekseriyeti temin etmelerine imkân açan, yani hem adayı elimizden alan ve hem de Yunanlılaşmasına yardım eden gene İngiltere hükûmeti olmuştur.

HELENİZM İNGİLTERE'NİN AKLINI BAŞINA GETİRİYOR

Vaktaki İkinci Dünya Harbinden sonra ve hiç bir gayret sarfetmeden Anadolunun batısını çevreleyen oniki ada, İngilterenin muvafakatile Yunanistana hibe edilip bu mıntıka Yunan tahakkümüne geçince, Kıbrıs adasındaki Helenizm de kıpırdamaya başladı; işte ancak o vakit İngilterenin aklı başına geldi: Adanın vaktile kendisi tarafından Osmanlı devletinden koparıldığını, halen de bir hayli Türk azınlığının bulunduğunu hatırladı. Kendisine kafa tutan ada Rumlarının yatıştırılmasında, adadaki Türklerin ve bizzat Türk hükûmetinin yardımını temin gayesile bizi de karıştırdı. Bunu sonuna kadar götürecek namuslu bir politika gütmüş olsaydı, işin muvaffakiyete ulaşmamasının da sebebi olamazdı. Çünkü kendisi adada idi, üsleri vardı ve mühim kuvvetler tutuyordu. Keza Türkiye adaya gayet yakındı, orada kuvveti vardı, anlaşmalar gereğince gayet kısa zamanda istenildiği kadar kuvvet yığabilirdi. Hayır bunların hiç birisi yapılmadı.

Ada Rumları ve Yunanistan, Kıbrısta İngilizlere karşı baş kaldırıp çarpışma başlayınca ve bunun sonunda İngilizler Türk hükûmetini de bu işe karıştırıp Zürich ve Londrada anlaşmalar yapılırken, her halde bütün düşünceleri ne pahasına olursa olsun bir istiklâl hücceti koparmaktı. Rumlar, bunun arkasından çıkacak başka ayaklanmalar veya baş kaldırmalarda İngilizlerin çekimser, kendi menfaatlerini sağlamaktan başka bir şey düşünmeyeceklerini biliyorlardı. Onların üslerine dokunmamak şartile her türlü tavizi koparacaklarına emindiler. Hattâ bu sebeple ileride bir çibanbaşı olsun diye bazı aşırı tavizler verdikleri dahi düşünülebilir. Bu düşüncelerinde aldanmadılar da... Beşte bir azınlığa tanınan ve beşde dördün her hareketini, yapacağı her kanunun işlemez hale sokulabilmesini temin eden veto hakkının ancak böyle bir düşünce ile konulmuş bulunduğuna kaniiz.

Nitekim anlaşmalar kısa bir müddet yürürlükte kaldıktan sonra Türk hükûmetinin müşküller ve anlaşmazlıklar içinde olduğunu tahmin ettikleri bir zamanda, Papaz Makarios soluğu Ankarada aldı. Gayesi her halde bu pürüzlü noktalardan yararlanarak anlaşmaları tadil etmek, adada yerleşmiş İngiliz üslerini buradan atmaktı. Ama biz bu tek liflerin arkasında yatan maksadları anlamadık, İngilizlerin daima izledikleri kendi menfaatleri ve çıkarları düşüncesine sapmadık, papaz hiç bir şey elde etmeden döndü.

Arkadan 1963 aralık ayı faciası geldi ve çattı. İcabederdi ki, anlaşmaları imzalamış ve adada mühim üs ve kuvvetleri olan İngiltere, bizi başlangıçta nasıl bu işe sokmuş ise, şimdi de anlaşmaların, kanunî ve hukukî hükümlerine dayanarak adada bir taraftan kendi kuvvetini, öte taraftan ikinci garantör devlet olarak Türkiyenin kuvvetini arttırsın, Rumların gayri kanuni kuvvet toplamalarına müsaade etmesin ve işi de eskiden düşünüldüğü şekilde yoluna koysun.

Hayır, bunların hiç biri yapılmadan ve bu yola asla iltifat edilmeden, şimdi gırtlağımızı patlatırcasına bağırdığımız ve bir tavsiyeden ileri geçemiyeceğini söylediğimiz Birleşmiş Milletlerin kararını almak için İngiltere, herkesten, hatta Ada Rumlarından ve Yunanistandan evvel davayı Birleşmiş Milletlere götürmek suretile peşinen bir çıkmaza sokmaktan asla çekinmedi.

İNGİLTERE'NİN OYNADIĞI OYUN

Kıbrıs işinde bize ta Kırım muharebesinden beri oyun oynayan İngilterenin bir garantör devlet olarak anlaşmaların hükmünü icra etmesi lâzımgeldiği halde, buna yanaşmayarak Birleşmiş Milletlere müracaatının ne fayda sağlaya-

Kıbrıs'ın, hadiseler çıkmıya başladığı günlerde, İngilterenin resmî ordu mecmuasında çıkan haritası.

bileceğini dahi düşünmeden arkasına düşüp iki sene çırpınan gene biz olduk. Anlaşmaları imza etmiş İngiltere bu esnada kılını dahi kıpırdatmadı, yanımızda yer almadı, aleyhte oy veren Afrika devletlerinden bazıları İngiliz topluluğu içinde olduğu halde, bunlara da ses çıkarmadı. İşin garibi, kendisinin birleşmiş Milletlere getirdiği dava hakkında ve anlaşmaların tamamen aleyhindeki kararı Amerika Birleşik Devletleri gibi red etmedi de çekimser kaldı. Altına imza koyduğu bir anlaşmanın tamamen aleyhinde olan bir karara karşı çekimser kalmak ne demektir?

Bir gün İngilizler, hiç bir siyasî üzüntü duymadan, mevcut anlaşmaları hiçe sayarak adadaki üslerini nasıl muhafaza edeceklerine dair Kıbrıslı Rumlar veya Yunanlılarla rahat rahat görüşmeye girişebilirler ve buna karşı bizim göstereceğimiz tepkiye de : *"yaptığınız, Birleşmiş Milletler kararına ve anayasasına aykırıdır"* diyebilirler. Bunu anlayabilmek için 26 sene geriye gidip, İkinci Dünya Harbi çıkarken kendilerine ümit bağlayıp hareket eden Polonya hükûmetinin başına gelenleri hatırlamak lâzımdır.

Almanya'da Hitler iktidarı ele geçirirken, garpli devletlerden en çok İngiltere'den yardım görmüştü. Zira İngilizler, gittikçe artan komünist tehlikesine karşı Hitler'in işe yarayacağını ümid ediyordu. Fakat iktidarı ele alıp İngiltere'nin bir peyki olamayacağı meydana çıktıktan ve bilhassa denizlerde de hakimiyet tesisine çalışacağı anlaşıldıktan sonra, İngiltere'nin bir numaralı düşmanı oldu. Bu hususlar için söylenecek tek söz yoktur. Fakat Almanya Avusturya'yı ve Çekoslovakya'yı emrine alıp sahasını büyütmeye başlayınca, en mühim meselesi olan Danzig şehrini ve koridorunu ele geçirmeğe çalıştı. Stalin'in Hitler'den yüz defa daha zalim ve Polonya'ya indirilen darbelerin Almanya'dan ziyade Rusya'dan geldiğini bilen o vakitki antikomünist Albay Beck hükûmeti, bazı tavizler vermek suretile Almanya ile anlaşmak ve onlarla hoş geçinmek tarafdarı idi. Sonradan tehlike gelip kapıyı çalınca, Polonya'nın, Rus ordusunun yardıma çağrılması yerine, Alman ordularına kendi memleketinden geçme imkânını sağlamasının daha akıllı bir şey olacağını düşündüğü anlaşıldı. Fakat İngiltere, Polonya'nın da Hitler'in arkasında olmasına tarafdar değildi. Ne olur, ne olmaz diye ona garantiler veriyor, şayet Hitler Polonyaya taarruz ederse, denizden ve havadan yardıma geleceğini söylüyordu. Nihayet resmen bu garantiyi verdi, ittifak anlaşması yap

Lefkoşe'de Türk kesimi... Ve, Türk varlığının ayakta kalan inanç ve imân kaynağı Bayraktar camii...

tı. Herkes zannediyordu ki, bir taarruz vukuunda İngiltere canla başla Polonya için çalışacaktır.

MOSKOVADAKİ PAZARLIK

Bir de hakikatlere bakalım : Stalin Hitlerle giriştiği pazarlığı kızıştırmak ve bunu garpliler aleyhine çevirmek için 1939 senesi Ağustos ayının 19 unda Moskovada topladığı İngiliz ve Fransız kurmay başkanlarile yaptığı görüşmede onlara soruyor :

"— Almanya ile bugünlerde bir harp çıkarsa sizler, yani İngiltere ve Fransa ne kadar kuvvetle buna karışırsınız?"

Uzun bir düşünmeden sonra Fransız kurmay başkanı cevap veriyor :

"— Yüz tümenle savaşa katılabileceğimizi zannediyorum."

İngiliz genel kurmay başkanı ise şöyle diyor :

"— Başlangıçta iki tümen piyade ve bir müddet sonra bir zırhlı tümenle iki tümen daha piyade."

Stalin biraz da hakaretle cevap veriyor :

"— Rusya harbe girerse ilk kademede üçyüz tümenle Almanyanın karşısına çıkacaktır. İki tümen piyade ile harb edilebilir mi?"

Arkasından Stalin şu şartı ileri sürüyor :

"— Peki, Polonyalılar ne yapacaktır? Sizinle anlaşırsak hudutlarını bize açarak Kızılordunun Alman şark hudutlarına dayanmalarına müsaade edecek midir? Bunu açık olarak teahhüd ediyor mu?"

Bu hususu anlamak için garpliler müddet istiyorlar, Varşovaya müracaat ediyorlar, ilk gelen cevap tamamen menfidir :

"— Kızılorduya kapımızı açmaktansa Hitlere açmayı tercih ederiz."

Bunun üzerine Londra ve Paris, Varşova üzerinde tazyik yapıyorlar ve uzun tereddütlerden sonra Polonyalılar şu cevabı vermeğe mecbur oluyorlar :

"— Kapımızı müttefik olarak Kızılorduya açmayız; ancak Almanya ile muharebe başlarsa, bir müttefik olarak Kızılordunun topraklarımıza girip Almanlarla harbetmesine müsaade ederiz."

Bugünlerin uzun ve sonsuz müzakereleri Stalin'in melânetini yapmasına yetişiyor. Moskovadan cevap bekleyen ve geceleri uyku uyuyamayan Hitler, nihayet hariciye vekili Ribbentrop'un Moskovaya gönderilmesi haberini alıyor ve Stalin İngiliz ve Fransız heyetlerini Moskovadan kovar gibi geriye iade ediyor.

Ondan sonra 1 Eylûl 1939 da başlayan ve bir anda Polonyayı bir cehenneme çeviren savaşta, bir taraftan Alman zırhlı birlikleri, bir baştan ötebaşa kadar bütün memleketi ateşe verirken, öteden Kızılordu kendisine tahsis edilen sahaları işgal ederek Hitler'in ordularından daha zalim ve insafsız bir katliam tatbik ediyordu. Polonya hükûmeti o günlerde insafsızca parçalanırken, ne havalarında bir İngiliz filosu gördü, ne sahillerine yaklaşan bir İngiliz gemisi müşahede etti; hattâ ne de sözü edilen iki tümen yerinden kıpırdadı. Böylece bir devlet ve millet, ufak bir hesap pahasına ortadan silindi.

İngilterenin kendi politikasını yürütmek için bütün tarih boyunca adasına sığınıp takip ettiği politika budur işte.

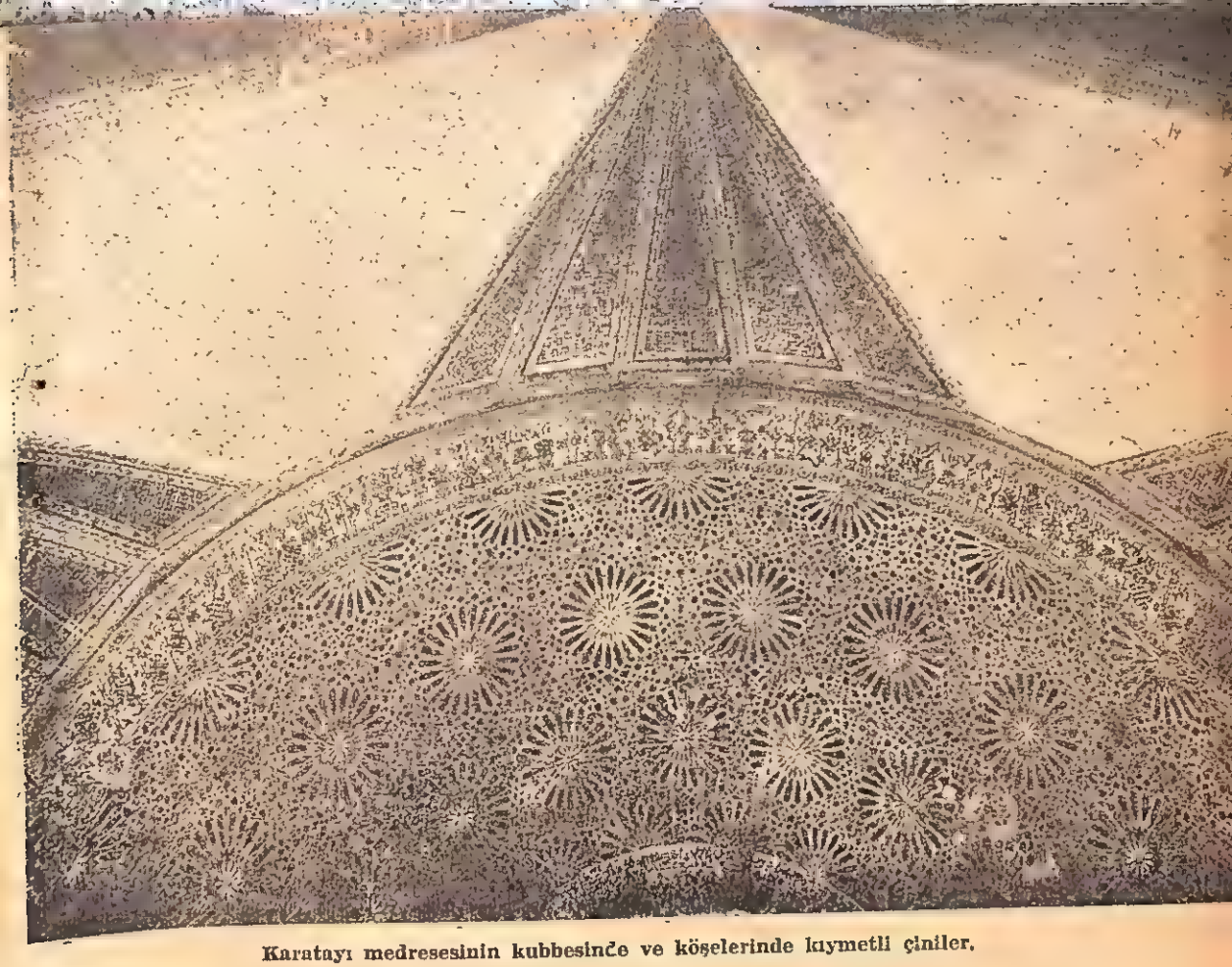

Karatayı medresesinin kubbesince ve köşelerinde kıymetli çiniler.

İçi, dışı, ve vakfiyesi ile

KONYA'DA KARATAYI MEDRESESİ

Yazan :
İBRAHİM HAKKI KONYALI

Karatayı medresesi, Selçuklu Konya mimarîsinin bir şaheseridir. Alâeddin külliyesinin ve Alâeddin köşkünün hemen yol aşırı kuzeyindedir. Bu mamure Selçuk mimarîsinin taşı, sade ve sırlı tuğlayı, çiniyi biribirine kaynaştıran ve ahenkleştiren en mütekâmil bir tipidir. Konyadaki Selçuk eserlerini iri daneli bir inci tesbihe benzetirsek, Karatayı medresesi onun pırlanta imamesidir. Medresenin muhteşem ve heybetli avlu kapısı, Türk yapı an'anesine uyularak doğuya açılmıştır. Asıl iç kapısı da böyledir.

Türk sanatkârının eli, katı ve âsi taşları bir balmumu gibi yumuşatmış, onlara geometrinin en zor şekillerini vermiş, mermerden ve renkli taşlardan bir şiir yaratmıştır. İnsan bu güzel eser karşısında bedii heyecanın en yükseğini duyuyor, ta kalbinden büyüleniyor. Bu şiirleşen taş veyahut taşlaşan şiir karşısında insan kendisinden geçiyor.

TÂK KAPISININ ÖZELLİKLERİ

Tâk kapının eni 7,47 metre, derinliği 2,17 metredir. Mimar bu kapıda Sahip Atâ'nın Darülhadis ve Hankahı kapısında, Bedreddin Muslih'in Sırçalı medrese kapısında kullanılan yumuşak taş yerine ak mermeri seçmiştir. Bu tâk kapı, Sultan Alâeddin camiinin üstünde 617 H. (1220 M.) tarihli kitabeyi taşıyan kuzeydeki kapalı avlu kapısının tekâmül etmiş ve daha incelmiş bir kopyası gibidir. Eğer bir abideye, vesikaya dayanmadan mimar yakıştırmak ve uydurmak cesaretinde bulunsaydık, tereddüdsüz diyebilirdik ki, bu medreseyi de Birinci Keykubat adına Alâeddin mamuresini yapan mimar Havlanî-i Dimeşki yapmıştır. Tâk kapının üzerindeki on parça taş üzerine Selçuk sülüsü ile arapça bir satırlık kitabe kabartma olarak kazılmıştır. Bu kitabeyi doğulu ve batılı hiçbir bilgin ve tarihçi doğru olarak okuyamamıştır. Biz bunu ilk defa doğru okuduk ve ilim âlemine sunduk (1).

Bu kitabe dilimize şöyle çevrilebilir:

Ulu Tanrı buyuruyor ki "Allah iyilik yapanların sevabını kat'iyen zayi etmez". Bu mubarek mamurenin kurulmasını 649 yılı aylarında Kılıç Arslan oğlu, Mesut oğlu, Kılıç Arslan oğlu, Şehit Sultan Keyhüsrev oğlu, Keykubat oğlu Keyhüsrev zade Tanrının yer yüzünde gölgesi, din ve dünyanın ulusu, fetih babası Sultan Keykavus'un hükümdarlığı günlerinde Abdullah oğlu Karatayı emretti. Tanrı bunu yaptıranı mağfiret etsin.

KARATAYI KİMDİR ?

Kitabede yaptıranın adı açıkça okunuyor. Yerli Konyalıların ağzında da bu ad böyledir. Bu medresenin mütevellilerinin torunları, dedelerinin adını bazı yerli ve batılı tarihçilerin ve bilginlerin kitabeyi yanlış okumaları yüzünden "Karatay" şeklinde yanlış soyadı almışlardır. Pek değerli şair ve edip hemşehrim, Karatayı'nın torunlarından Namdar Rahmi'nin soyadı da Karatay'dır, yanlış alınmıştır.

Kitabesine göre medrese, 649 H. (1251 M.) yılında II. Keykavus, IV. Kılıç Arslan ve II. Keykubat kardeşlerin ortaklama hüküm sürdükleri (647 - 655 H.) zamanında II. Keykavus adile yapılmıştır. Yaptıran da Abdullah oğlu Karatayı'dır.

Karatayı Konyalı bir hıristiyanın çocuğudur. Selçuk "Gılman Hanesinde" (Oğlan yetiştirme yurdunda) yetişmiş ve okumuştur. İki kardeşi daha vardır. Birisinin adı Kemalettin Turumtaş, öbürününki Seyfeddin Karasungur'dur. Bu üç büyük müslüman aynı mektepte yetişmişler, Konya Selçuklularının fethettikleri yerlerin çabucak müslümanlaşmasında ve türkleşmesinde fevkalâde büyük hizmetler görmüşlerdir.

Medresenin tâk kapısının çerçevesini ve üstündeki sathı üç taraflı som mermerden kitabeli bir süs sarar. Bu kısmın üzerine yaprak halinde otuz yedi şekil işlenmiştir. Bunların hepsine de girift bir Selçuk sülüsü ile Peygamberimizin kısa, fakat çok manalı ve ifadeli büyük sözlerinden yirmi sekizi kazılmıştır.

Tâk kapının çerçevesinde bulunan Peygamberimizin sözlerini bugünkü dilimize çevirerek buraya alıyorum :

PEYGAMBERİMİZİN BÜYÜK SÖZLERİ

- **Amellerin kıymetleri niyetlere bağlıdır.**
- **Toplantılarda emniyet bulunmalıdır, yani orada konuşulanlar yabancılara sızmamalıdır.**
- **Danışılan adam, emin olmak gerektir.**
- **Zamanın her çeşit olaylarına karşı para ve silâh ile hazır bulunmak en iyi öğüttür.**
- **Adamak borçtur.**
- **Savaş aldatmaktır.**
- **Nadim olmak tövbedir.**
- **Toplu'uk aynı rahmettir.**
- **Ayrılık azaptır.**
- **Emniyet edilebilmek zenginliktir.**
- **Din nasihat demektir.**
- **Asalet ve şeref mal iledir.**
- **Kerem ve ihsan, din işlerine sevgi ve saygı göstermek iledir.**
- **Selâm, kelâmdan evvel gelir.**
- **Sormak ilmin yarısıdır.**
- **Dua ibadettir.**

(1) **Abideleri ve kitabeleri ile Konya Tarihi S. 850.**

Karatayı medresesinin tamirden evvelki umumî görünüşü.

- **Tedbir geçimin yarısıdır.**
- **Sevmek aklın yarısıdır.**
- **Keder, ihtiyarlığın yarısıdır.**
- **Hayır, iyi bir yoldur.**
- **Şer, inat etmek demektir.**
- **Müsamaha bir kazançtır.**
- **Solak kimse hayırsız ve meş'umdur.**
- **İhtiyatlı olmak suizan ile mümkündür.**
- **Çocuk sahibi olmak bir çeşit korkaklıktır.**
- **Ağız kokusu cefadır.**
- **Kur'an devanın tâ kendisidir.**

Yazıların arkalarına yapraklar ve çiçekler işlenerek tam bir insicam ve ahenk sağlanmıştır.

Kapının üstünde kemere doğru daralan dişili ve erkekli istalâktitler, Türk taşçılığının, o devrin başka yapılarında rastlanmıyan yüksek örnekleridir. Altı sıra halindeki bu oyma ve kabatmaların her sırasında başka başka şekiller kullanılmak suretile yeknesaklık giderilmiş ve çok çekici bir üslûp sağlanmıştır. Dişi tarafı galip olan bu istalâktitler, açıklıklarını ve temizliklerini muhafaza ederek bize kadar gelmişlerdir. Kemerin tam ortasında mermerden oyma bir göbek oturtulmuştur. İki taraflarında da arı peteğini andıran birer şaheser göbek vardır.

Yalnız bu kapı büyük bir cilt kitaba bedeldir.

MİNYATÜRLEŞEREK YERE İNEN GÖK

Tâk kapıdan kubbeli medreseye geçerken üstümüzü örten kubbe ve daha bir çok yerler bakımsızlıktan yıkılmış, çökmüş ve yok olmuştur. Bütün buraların içlerini eşsiz çiniler süslerdi. Büyük kapıdan avluya gelinip biraz yürüyünce 1,40 m. eninde ve 2 m. yüksekliğindeki mermer söveli kapıdan asıl medresenin kubbe altına geçilir. İçeriye girince göğün, mavi rengi ile, yıldızları ile, saman yolu ile, gökkuşağı ile, kubbe halinde küçülerek, minyatürleşerek aşağıya indiği görülür. Haşmetli kubbenin çinileri, renkleri, çiçekleri, umumi ahengi insa-

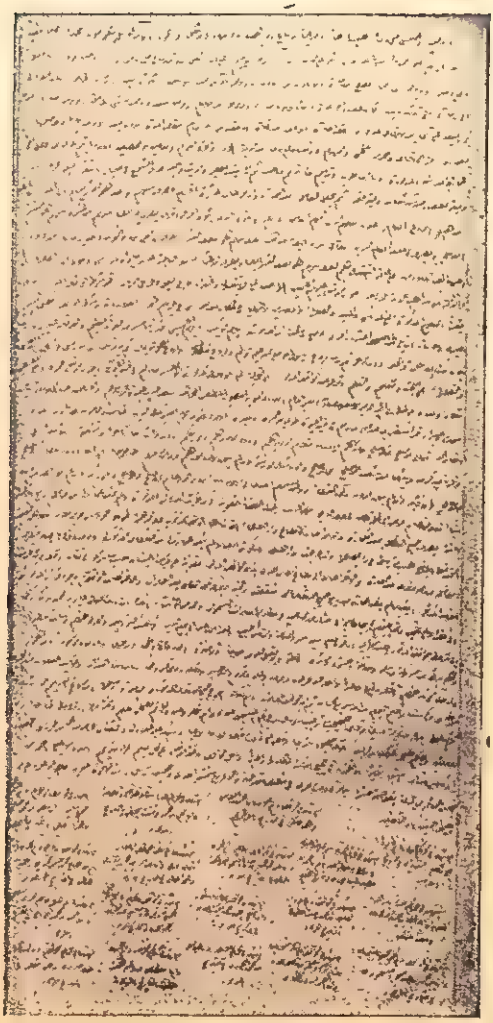

Karatayı vakfiyesi (Defter No. sı 577, Sahife No. sı 29.)

nı bedii heyecanın cezbesine bir mıknatıs gibi kaptırır. En kudretli kalem, en geniş muhayyile ve en mahir fırça bile buradaki renkleri, şekilleri ve bunların kaynaşmasından doğan ahengi tasvir etmekte ve resimlendirmekte zorluk çeker. Kubbe 12 x 12 m. eb'adındaki bir sahanlığı örter. Batı tarafındaki civan kaşı kemerli önü açık kısım, medresenin dershanesi ve mescididir. Beşik örtüsü damının içi ile duvarları tamamen sırlı tuğlalarla süslenmiştir. Buradaki hakim renk de mavidir.

Ana kubbenin eteğini, kasnağını, köşelerini çini üzerine kûfi kitabeler sarmıştır. Soldaki kubbeli oda, Karatayı'nın türbesidir. Türbenin altında mumyalığı vardır. Bu büyük müslümanın ve Selçuk vezirinin mumyası burada ıskara üzerinde idi. Karatayı'nın son mütevellisi, Namdar Rahmi'nin babası Rahmi Efendi, mahallemizde komşu idi. Elli sene evvel bize şunları anlatmıştır :

"— Her bayramın arifesinde babamla ve aile büyükleri ile dedemin türbesine gider, elini öperdik. Çocuktum, ben de gittim. Babam ve büyüklerim, dedem Karatayı'nın elini öptüler. Ben de öpüyordum, eli bileğinden kopuverdi; elimde kaldı. Boyum yetişmediği için dedemin elini asılmışım, mumya olduğu için kopuvermiştir."

KONYA MÜZELERİNİN BUGÜNKÜ DURUMU

Türbenin dışarıya açılan kapısı enkaz altında kalmış, kapanmıştır. Mumyanın da bakımsızlıktan diğer Selçuk mumyaları gibi çürümüş olması çok muhtemeldir. Medrese son yıllarda tamir edilmiştir. Şimdi çini eserler müzesi olarak kullanılıyor. Fakat eserlerin teşhiri bütün Konya müzelerininki gibi gayri ilmi ve perişandır. Yerli ve yabancı bilginlerin ağır tenkitlerine uğruyor. Konya müzelerinin hepsinin mütehassıs bir ilim heyeti tarafından yeni baştan tasnifi ve düzenlenmesi lâzımdır.

Karatayı'nın yol aşırı doğusunda Kemaleddin Turumtaş'ın medresesi ve türbesi vardı. Medresesi tamamen yıkılmış, türbesinin bir kısmı ayaktadır. Türbenin çinileri çok kıymetli tarih yadigârlarıdır. Bu abidenin önüne müze müdürlüğü tarafından "Kemaliye Darüşşifası" diye bir tanıtma levhası konmuştur. Bu korkunç bir hatadır. Turizm ve Tanıtma Bakanlığının Konya bölgesinin kıymetli müdürü Hicret Hurkan ve daha bir çok ilim adamları, yerli ve yabancı bilginlerin bu yanlış levhanın kaldırılması için kendilerine müracaat ettiklerini bana söylediler. Konya müzesi müdürlüğü bir çok yerlere böyle korkunç hatalı levhalar -hem de mermere kazdırarak- koymuştur. İplikçi camiinin levhaları da böyledir. Millî Eğitim Bakanlığının Konya müzelerini tanzim ve tasnif ettirirken bu çok çirkin ve kınanan levhaları kaldırtmasını temenni ederiz.

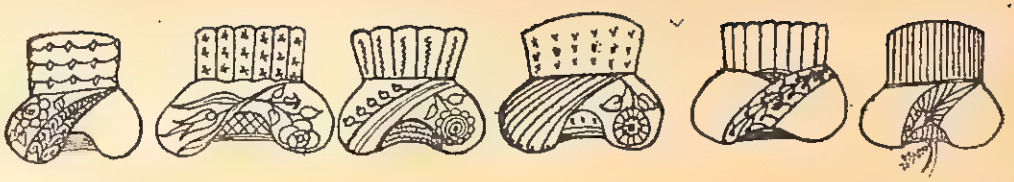

18 nci yüzyılda erkek mezar taşlarında bulunan çiçek motifleri.

"TÜRK, Tarihten önce ve sonra neden var?,,
sualinin cevabını veren dedelerin duyganlıkları:

Cedlerimizin ÇİÇEK sevgisi ve mermerlere işlenmiş şâheserler

Dr. MUİN MEMDUH TAYANÇ

Tabiatın güzelliklerine vurgun bir milletiz. Yüzyıllar boyunca doğudan batıya, güneyden kuzey'e akıp taşmış ve her yere, bu vurgunluğun doyum olmaz izlerini çini, taş, tahta ve demire kazıp bırakmışız. XVI ncı yüzyılın sonlarında bize gelen elçi Busbecg, kendisini çiçeklerle karşıladığımızı yazmış; XIX ncu yüzyılın sonlarında İstanbul'a gelen İtalyan seyyahı "Amici" İstanbulu, renk renk ahşap evleri ve bahçeleriyle görünce, kendinden sanki geçmiş! Bugün bile, en mutevazi evlerin pencere ve cumbaların kırık dökük saksılar, renk renk çiçekler içinde!.. Camilerimizle türbelerimizin, saraylarımızın duvarlarını kaplıyan çinilerimiz ise renk ve çiçek cümbüşü içinde sonsuzluğa seslenmede! Halı ve el işlemelerimizdeki çiçek ve renkler, tabiatın güzellikleriyle - geçercesine - yarışmada !

TABİAT SEVGİSİNİN ÖLÜMSÜZ İZLERİ...

Türk, bu tabiat sevgisinin en sıcak ve ölümsüz izlerini, ebediyete göçen dede ve ninelerinin mezar taşlarına kazımış bulunuyor.

Bugün okurlarıma sunduklarım, XVI ncı yüzyıldan XX nci yüzyıl başlarına kadar süregelen bir geleneğin hatıralarıdır: Erkek başlıklarında bulunan tek ve çift çiçekler!

İstanbul mezarlıkları, bizim, taşlara yazılmış medeniyet tarihimizin canlı âbideleridir ve bu, her büyük Türk şehrindeki mezarlıklarda da böyledir. Ama biz - nedense - bu mezarlıklara ve mezar taşlarımıza hâince kıyarız. Cadde açar, park yapar, gök delenler inşa eder, gene onları yok etmekten, en ufak bir yürek sızısı bile duymayız! Kültür tarihimizin vesikalarını yok etmek, Tanrım, bu kendine kıymak değildir de nedir?

Acımı bağrıma basıp konuma döneyim!

Erkek mezarlarının baş taşında, Osmanlı kanunâmelerine de geçen, çeşitli başlıklar vardır. Bunların bir çoğunda, tek veya ikl - üç çiçek işlemeleri bulunuyor. Ben, ilk önce bunu, taşcı ustalarının bir ustalık gösterisi sanmış, fakat, bir önsezi ile, gördüklerimi defterime toplamıştım. Bir kaç yıl önce, XVI ncı yüzyılın sonlarına doğru İstanbula gelen Fransız tabiat bilgini Belon'un kitabı elime geçti; yapraklarını karıştırırken, şu kaydı görünce, sevinerek ayıldım: *"Türkler, çiçekleri, o kadar severler ki, bahçe ve evlerini çiçeklerle süslemekle yetinmezler. Erkekleri bile, ka-*

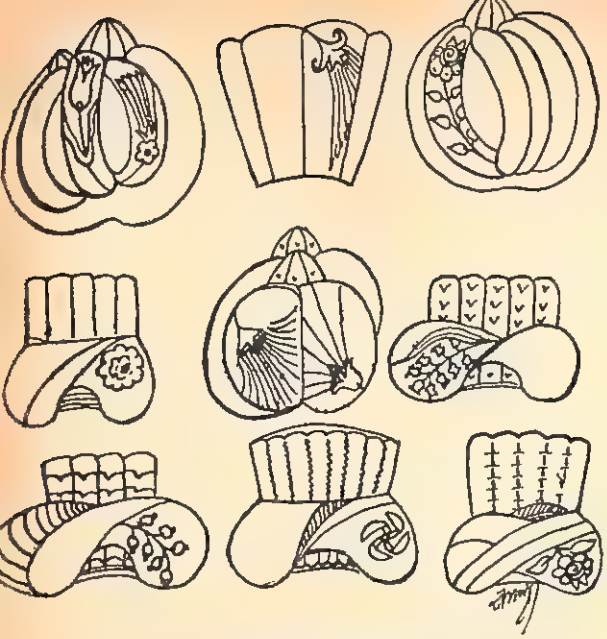

16 ncı ve 17 nci yüzyıllarda erkek mezar taşlarının başlıklarındaki çiçek motifleri.

vuklarına karanfil, gül, lâle ve başka çiçekleri de takarak dolaşırlar!"

BENZER GELENEKLER

Sayın Hocam İsmail Hakkı Uzunçarşılı, bu geleneğin, çok yakın zamanlara kadar yaşamış olduğunu söyleyince, araştırma zevkim, büsbütün arttı. 1959 da yayınladığı: *"Türkistan seyahatnamesi"* adındaki değerli kitabında, şu satırları yazan Bn. Emel Esin, bu geleneğin, Anayurtta, dipdiri yaşamakta olduğunu bana anlatmış oldu: *"...Erkekler de - kadınlar gibi - mevsime göre takkelerine bir çiçek iliştiriyorlar!"*

Siz, şu doyum olmaz Türk gelenekleri nin ölümsüzlüğüne bakın, bakın da bugünkü halimize döğünün!!

* * *

Türk, *"tarihten önce ve sonra da neden var?"* diyen olursa, diline ve geleneğine bağlıydı da ondan demeyi, çocuklarımızın ruhuna işlemeliyiz!

* * *

İstanbulun mezarlıkları, eşsiz tarih vesikalarımızdır. Sunduğum örnekler : Eyüp, Hisarlar dışı ve Karaca Ahmet mezarlıklarından toplanmıştır. En eski başlık, Hicrî 993 (M. 1585), sonuncusu da H. 1320 (M. 1902) tarihini taşımaktadır. Bunların kronolojisini benim yazmam ne gerek? Yaşayan bir gelenek bu!.. Verdiğim resimlere bir bakan, kendiliğinden bu kronolojiyi çıkarır. Tanrının nasıl başı ve sonu yoksa, Türk san'atının da başı olmadığı gibi, sonu da yok! Yaratanla yaratılanın bu eşlik ve ayrılmazlığı, Tanrı vergisidir bize !

Bir hükümdâra, yıllar oluyor, bir başka hükümdâr :

"Hasta adam, ölmek üzeredir, artık şimdi mirâsını paylaşabiliriz!" demiş.

Bir "zavallı" ya gülmek, Türk'ün şanına yakışmaz!!

HİZMET BEKLİYEN HAZİNELERİMİZ...

Sadrıazamların, din adamlarının ve resmî görevlilerin kavuklarında çiçek yoktur. (1) Millî tetebbüler mecmuasında yayınlanmış bulunan: *"Kanunnameî Âl-i Osman"* adındaki yazıda, âdî ve resmî günlerde hangi tuğların takılacağına ait açık hükümler vardır. Bu konuda Atâ Tarihinde de çok önemli kısımlar bulunmaktadır. Gençlerimize, geçmiş günlerimizin hâzinelerini saklıyan tarihlerimizi bugünkü yazı ve dille tanıtmak-biz yaşlıların, ama yabancı dillerde yazılmış vesikaları da toplamak, bugünkü neslin kutsal ödevidir. Bizim için yazılan tarihlerle seyahatnâmelerde öyle kayıtlar vardır ki, bunları, torunlarımızın gözü ve gönlü önüne sermezsek ne onlar bizim suçumuzu bağışlar, ne de Tanrı!

---

(1) Padişahların kavuklarındaki "Tuğ" lar, bambaşka bir san'at konusudur.

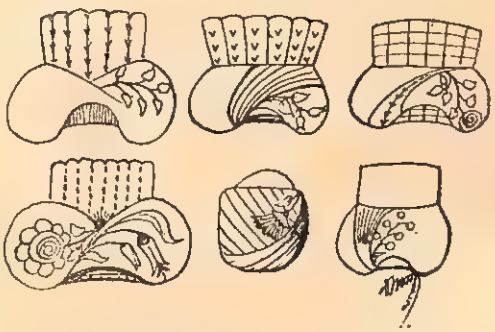

19 ncu yüzyılla 20 nci yüzyılın ilk yarılarında erkek mezar taşlarının başlıklarındaki çiçek motifleri.

Ödemediği vergi borçları için:

Maliye Nazırı Cavid Beyin Ayan Reisi Sait Paşaya mektubu

Yazan :
NİYAZİ AHMET BANOĞLU

Maliye Nazırı Cavit Beyin, Âyan Reisi Sait Paşaya yazdığı ve ilk defa yayınladığımız bu mektup, bu iki tarihi şahsiyetin karakterleri hakkında çok enteresan bilgi vermektedir.

İkinci Meşrutiyet idarecileri hakkında lehte ve aleyhte pek çok yazı yazılmıştır. Burada verdiğimiz mektup, bu bakımdan da çok önemlidir. Akılları durduracak bir servete sahip olan ve sekiz defa sadaret makamını işgal etmiş bulunan Sait Paşa, Âyan Reisi iken, devlete olan vergi borçlarını ödemek istememiş, kaçamak yollar aramaya başlamış, vergi memurlarını evinden kovmuştur. İşte bu durum karşısında Maliye Nazırı Cavit Bey, Sait Paşa'nın işgal ettiği mevkii hiç kale almadan çok ağır bir mektup yazmış, kanunu tatbik için, yani vergi borçlarını kanunun emri ile tahsile emir verdiğini bildirmekten çekinmemiştir. Mektubu aynen neşrediyoruz :

Meclisi Âyan Reisi Sait Paşa Hazretlerine,

Maruzu hürmetkâranemdir,

Dün gece bir telgrafnamei âlinizi, bu sabah da mufassal bir mektubunuzu aldım. Bunlardan evvel memurların tanzim ettikleri zabıtnameyi okumuştum. Bunlardan sonra da Sadrıâzama yazılan arzuhali gördüm. Maatteessüf hiçbiri kulunuza kanaatbahş olamadı ve hiçbirinde iddianızı haklı çıkaracak kanunî bir esas görmedim.

İstediklerinizin neden ibaret olduğunu şimdiye kadar anlamamış olacak kadar idrak ve iz'andan mahrum olmadığımı zannetmekle beraber, üstüste verdiğiniz izahattan dolayı teşekkür ederim. Bu izahat tamamen kabili red ve cerhtir.

Kabul ve mahsup muamelesi, sizin zannettiğiniz gibi tamam olmuş değildir. Filhakika gayrı muntazam borçlar, Bütçe Kanununun neşrinden önce buna mesağ veriyordu. Fakat bilmeniz icap eder ki, bu mesağ şarta ve kayda tabi idi. O şart ve kayd da maarif hissesi ile techizatın nakden ödenmesi idi. Zatı samileri bu cüz'i meb'âğı bile nakden ödemede ihmal gösterdiğiniz için mahsup muamelesi yapılmamıştı. İhmal ve geç kalma maliye memurlarından değil,

Yaşadığı devrin en dikkate değer şahsiyetlerinden birisi olan Maliye Nazırı Cavid Bey. (İstiklâl mahkemesi kararı ile asıldığı haberi, meşhur Kayyu'nun bir takriri ile Fransa parlâmentosuna bildirilmiş ve "— Devrimizin en ünlü maliyecilerinden birisinin vakitsiz ölümüne Fransız Parlamentosunun teessürlerini bildirmesi.." takriri kabul edilerek bir dakika ayakta sükût edilmişti.)

sizden sadır olmuştur. Mesulü sizsiniz. Neticesinden de sizin zarar görmeniz pek tabii, pek mâkul, pek mantıki ve pek kanunîdir. Bunda kanunî bir tefsiri icap ettirecek hiçbir şey yoktur. Mahsup muamelesi sizin elinizdeki senetlerin hazineye verilmesi ve diğer muamelelerin de tamamen yapılması ile tamamlanacaktır. Tamamlanmayınca, başlanmamış gibidir.

Kıymet düşürme hakkındaki beyanatınız hikâyeyi mazi kabilinden olduğu için cevap vermeyeceğim.

"MALİYE HAZİNESİ MEŞRÛ VERGİLERE AĞZINI AÇMIŞTIR"

Yapılan muamelenin Tahsili Emval Kanununa aykırı olduğunu beyan buyuruyorsunuz. Eğer bütün mükellefiyetinizi yılbaşında tahsil eylemek teşebbüsünde bulunmuş olsaydık, iddianız kabul olunabilirdi. Son taksit malûmu devletleridir ki, kânunuevvel sonunda idi. Birinci fıkrasını mektubunuzda nakil buyurduğunuz dördüncü maddenin "bu taksitlerin müddeti kânunuevvel nihayetini tecavüz etmeyecektir" *suretinde yazılı olan kısmı elbette nazarı gadır değil, aksine şimdiye kadar müddikkatinizi celb eylemiştir. Size karşı deti gelmiş taksitlerin faizlerini kazandırmış olmak gibi müsamahakâr bir muamele yapmış bulunuyoruz. Ben mesuliyetten nefsimi korumak için çalışmalıyım. Yoksa haksızlık ve gadır isnadından korkmam. Sene nihayetinde borçlarını ödemeye davet edilen mükellef acaba hükûmete olan borcun en muazzez ve mukaddes bir borç olduğunu bilmiyorlar mı ki, bu borç istendiği zaman mükellefe kanun dışı muamele yapılmış manası çıkarılıyor. Bu vatanın naçiz bir uzvu olmak sıfatıyle Cenabı Hakka arzı şükran ederim ki, bu güne kadar vergi vermeye alışmamış olan şu İstanbul şehrinde kanunun teşrii kuvvetten, mecburen geç kalma dolayısile bazı merasimin - mükellef lehine olarak - karar alınmaması hiçbir şikâyete sebep olmamıştır. 5 ağustosta padişahın iradesine iktiran eden Tahsili Emval Kanununu tatbik edenler, nasıl bir kudrete sahip olmalıdırlar ki, geçmiş ayları iade etsinler. Bunun daha kolay bir tarafı vardı ki, o da Meclisi Âyan'da kanun müzakere edilirken bu cihet düşünülerek İstanbul ahalisinin bu seneki vergilerini yarıya indirmekti.*

Mektubunuzda bu günlerde mühim bir miktar vergi vermiş olmanızı hafif-

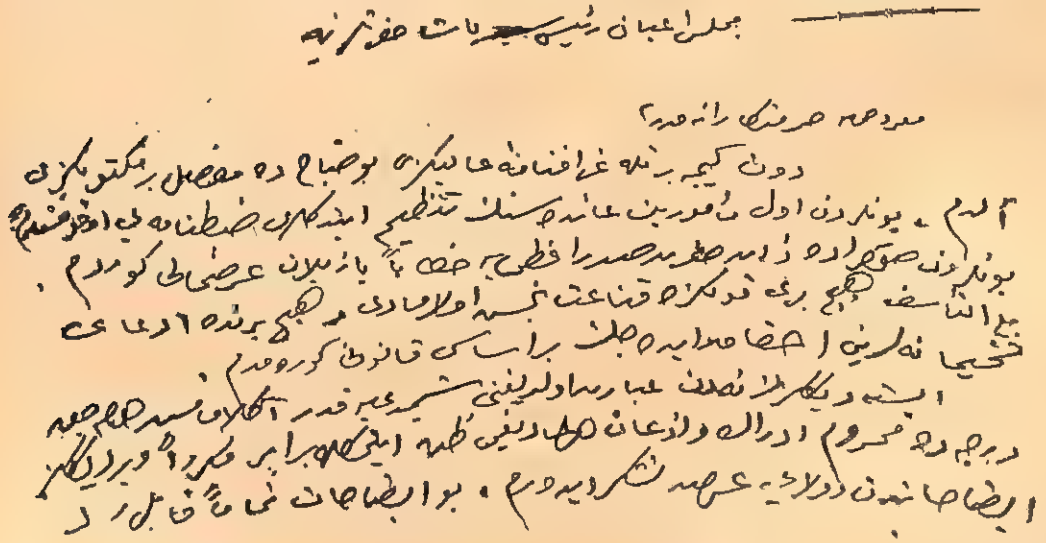

Maliye Nazırı Cavit Beyin Âyan Meclisi Reisi Salit Paşaya gönderdiği mektubun baş tarafı.

letici bir sebep olarak gösteriyorsunuz. Nimet külfete, külfet nimete göredir. Maliye hazinesi büyük servet sahiplerinin vereceği meşru vergilere ağzını açmıştır. Az iradlılar az vergi, çok iradlılar çok vergi verirler.

SAİT PAŞANIN VERGİ MEMURLARINI TEHDİDİ

Memurların kanunun emrini yerine getirmelerinden şikâyet ediyorsunuz ve benimle muhabereye vaktinizin müsait olmadığını ileri sürüyorsunuz. 20 günden beri hiçbir sebep yokken geri bıraktığınız şu meselenin hallini kanunun tatbik edileceği güne bırakmamanız icap ederdi. Bir hafta evvel yazdığım bir tezkerenin cevabını bir ay içinde vermek sizin için hiçbir şey değildir. "Muvafakat cevabı vermediğiniz takdirde üç gün sonra kanunun emri yerine getirilecektir" *demiştim. Cevaba tenezzül buyurmadınız ve o günü geçirdiniz. Yine size ve makamınıza hürmetin yüzünden iki gün daha bekledim. Ne cevabınız geldi, ne para.*

Zabıtnameye gelince, bunu benim emrimle tanzim ettiler. Tahsil memuru zatı devletinizin "Yapmak istediğiniz mu amele kanuna aykırıdır. Ekmeğinizi kaybedersiniz. Israr vukuunda sizi evime girmekten menederim. Ve her memlekette olduğu gibi fors darme (zabıta kuvveti) ye baş vurursunuz, o vakit de ben mukabele ederim." *buyurduğunuzu söylüyor. Ve onun ifadesine istinaden tertip olunan zabıtta, dokuz imza mevcuttur. Eğer Haşim Efendi yalan söylüyorsa, aleyhine iftira dâvası açmanızı bilhassa istirham ederim.*

Sadaret makamına yazdığınız arzuhalde memurların emniyeti ihlâl ettiklerini yazmışsınız. Kanunun emrini yerine getirmek için size gelen memurların istekleri emniyeti ihlâl edecek bir hal ise, kulunuz memleketin daima böyle emniyetsizliklere maruz olmasını temenni ederim. O zavallıları saatlerce sokak ortasında bekleten ve nihayet kanunun emrini yerine getiremeyen bu adamları, kendilerini korumak için zabıt tutmaya mecbur eden sizsiniz. Meşrutiyeti herkesi bir tutan, kanun hükmünü herkese şamil bir düstur gibi telâkki etmeye alıştırmak istediğimiz bu memurlar, devlet ricalinden bu yolda muamele görecek olurlarsa nasıl bir haleti ruhiyeye duçar olurlar? Zannederim ki, bu cihet izaha muhtaç değildir.

Hülâsa: Vaktiniz çok kıymetlidir. Kulunuzun da israf edecek zamanım yoktur. Şimdiye kadar yaptıklarımla hürmet vazifemi hakkı ile yaptığıma vicdanen kaniim. Kulunuz mesul bir nazırım, Şûrayı Devlete gitmesine lüzum gördüğüm bir şeyi sadaret makamına arzederim. Bu lüzumu hissetmezsem doğrudan doğruya icra eylerim. Zatıâlilerine taallûk eden şu mesele de doğrudan doğruya halle muktedir olduğumu zanneylediğim meselelerdendir. Binaenaleyh şu naçiz mektubun elinize geçmesinden sonra kanuni muamelenin yerine getirilmesi için kat'î emir verdim. Hata etmişsem Meclisi Mebusanda icra ettireceğiniz bir istizah neticesinde mevkiimden düşerim, hareketim muvafık görülürse takdir edilirim.

Maliye Nazırı
Cavid

Sekiz defa sadrıazam olan Sultan Hamid'in önce Mabeyn Bâşkâtibi, sonra aralarında binbir hadiseye rağmen vaz geçemediği "Şapur Çelebi" Said Paşa.

ANADOLU'da
İslâmî devre ait

İnsan ve Hayvan Figürlü Eserler

YAZAN : NAZMİ SEVGEN

Canlı yaratık tasvirlerini meneden İslâmî ananeden sıyrılan Selçuklu'lar, bir çok mimarî eserlerinde canlı mahlûk tasvirlerini kullanmakta tereddüd etmemişler, hattâ bu görüşlerini çeşitli sanat eserleri üzerinde tesbit etmek suretiyle cömertçe kullanmışlardır.

Biz, "Anadolu kaleleri" ni, cami, türbe, saray, kervansaray gibi eserleri tetkik ederken bunun çeşitli tezahürlerine, örneklerine tesadüf etmiş bulunuyoruz.

Selçuklu'larla Mengüçoğulları'nın ve o devri yaşamış diğerlerinin XI - XIII. yüzyıllarda vücude getirdikleri dinî yapılar, hükümdar sarayları ve kale sûrları üzerinde görülen hayvan figürleri, çok eski bir Türk sanat stilinin tezahürleridir. Hayvan tasvirleri ve bundan meydana gelen hayvan tezyinatı, daha eski olan avcı kültüründen gelmektedir. Türk boyları, bulundukları çevrenin tezyinî uslûbuna bağlı kalarak Helenizimden önce yalnız hayvan uslûbunda çalışırken, sonraları filiz kıvrım uslûbuna da alışmışlardır.

ESKİ TÜRKLERDE HAYVAN TASVİRLERİ

Orta Asya'da inkişaf eden hayvan tasvirleri, Dağıstan'a kadar da yayılmıştır. 1950 - 1954 senelerinde Dağıstan'ın dağlık bölgesinde, Sovyet İlim Akademisine bağlı Etnoğrafya Enstitüsü tarafından yapılan tetkikat neticesinde bu havalide Türk'lere ait bir çok eski mezarlar bulunmuştur. Bunlar arasında H. 757 (M. 1356) tarihli olan bir mezar kitabesinin (kitabe arapçadır) altında bir akrebi takip eden deve, bir eliyle bindiği atın dizginini tutan, diğer eliyle de bir doğan (kuş) uçuran suvari görülmektedir. Bilindiği gibi, at üzerinde doğan uçurmak, eski bir Türk âdetidir. (Sovyet İlimler Akademisi, Antropoloji ve Etnoğrafya dergisi, XVIII 1957, 375. s.) Bütün bu eserler, Türk'lerde hayvan tasviri kültürünün ne derece yerleşmiş ve inkişaf etmiş olduğunu göstermeleri bakımından hususî ehemmiyeti haizdir. İşte Orta Asya'da geliştirildikten sonra komşu ülkelere de yayılmış olan hayvan uslûbundaki çalışmalar, Selçuklular tarafından Anadolu'ya getirilmiş, buradaki Selçuklu eserlerinde, ibzâl edilircesine yer almıştır.

Konya kalesinde kanatlı melek figürü.

Konya kalesinde bulunan arslan figürleri yeni bir buluş değildir. Türk ve İslâm sanat eserlerinde sık sık rastlanan arslan motifi, Türk mitilojisine, Türk resmî ünvanları arasına, insan adlarına, yer isimlerine, hükümdar isim ve ünvanlarına, Türk hukukî timsallerine, Arkeolojiye kadar girmiş bulunmaktadır. Bu sebeple bizim için yadırganacak bir motif değildir. Konya kalesinde tesadüf edilen arslan figürlerinin bir kısmı klâsik devre, bir kısmı da Selçuklu devrine ait bulunmaktadır. Charles Texier, Konya'da tesbit ettiği 20 kadar arslan figüründen çoğunun kale duvarları arasında bulunduğunu, kalenin batı cephe-

sindeki üç büyük arslan heykelinin pek kaba yapılmış olduğunu bildirmektedir. Celâl Esat Arseven'in kaydettiğine göre, Türk ananesinde, arslan veya kaplan batıyı, ejder doğuyu, ankaa güneyi, kap lumbağa kuzeyi temsil etmektedir (Sanat Ans. 506. s.). Bilindiği gibi arslan, hemen her devirde kudret ve haşmetin sembolü olmuştur. Türk sanatında son misal olarak Anıt-Kabir'deki Arslanyol, Genel Kurmay Başkanlığı karşısındaki arslanlar gösterilebilir.

ARMA ve TOTEM KUŞLARI

Konya kalesi sultan kapılarındaki çift başlı kartallara gelince, bunlar Heraldique, yani hanedan arması olarak kompoze iki-başlı birer arma kuşudur. En eski eserler arasında, Alaca-Höyük sfenksleri üzerinde, çok güzel, vazih şekilde çifte başlı bir kartal kabartması vardır. Bu kabartma, M. Ö. 2400 yılına ait bulunmaktadır. Oğuz Han'ın altı oğlu ve bunlardan her birinin dörder oğlu doğarak böylece 24 kabile meydana gelmiştir. İlk neslin dört torun ailesinden çıkan altı kabileden her birinin bir damgası ve belki de totem men'şe ve karakteriyle bir av kuşu vardı. Selçuk'lular Kınık boyundan gelmedir ki, bu gurubun totemi atmaca cinsinden çakır denilen bir kuş idi. Diğer beş totem hayvanı, şahin, kartal, tavşancıl, sungur ve

Sağda, Dağıstanın dağlık bölgesinde bulunan hayvan figürlü bir mezar taşı. Solda, Tuncell'nin Hiç köyünde insan figürlü bir mezar taşı. Bu mezarın ayak taşında dövüşen iki hayvan kabartması vardır.

Konya kalesinde başında taç bulunan bağdaş kurmuş insan figürü.

üçkuş olarak tesbit edilmektedir. Küçük hanedanlar için timsâl olarak kullanılan av veya totem kuşları bir başlı, sultanların arma kuşu ise iki başlı idi. Konya kalesinin sultan kapılarındaki çift başlı arma kuşu büyük bir ihtimâl ile İzz al-Din Keykâvus I (1211 - 1219)'in arması olarak kabul edilebilir. Bu arma kuşuna mümasil diğer bir örneği Divriği'deki Ulu-cami portalinin sağında görüyoruz. Mukabil parça olarak solda sade bir şahin veya başka bir çifte kuş vardır. Buna benzer çift başlı kartal röliefllerini Niğde'de Rukn al-Din Kılıç Arslan IV (1256 - 1257 + 1261 - 1266' ın kızı Hudavend Hatun türbesinde, Niğde'de Sungur Bey camii portalinde, Erzurum' da Çifteminare'de Karaman'da Hatûniye medresesinde, Diyarbakır kalesi sûrlarında görmek kabildir. Niğde kalesinin çok yanlı burcunda bu çeşit kuşun insan başlısı bulunmaktadır. Bunun Ankaa kuşu olduğu söylenebilir.

Hayvan figürlü Türk eserlerinden Akkoyunlu'larla beraber Anadolu'ya intikal etmiş olan koyun ve at figürlü mezar taşlarından Anadolu'da bulunanları, ilk defa olarak ilim âlemine sunmak bahtiyarlığına ermiş ve bu hususdaki etüdümüzü çeşitli ve kıymetli resimlerle beraber 1950 yılında neşretmiştik (Tarih Dünyası, 8. sayı, Ağustos 1950).

Konya kalesinde bulunan fil - gergedan figürü.

Sağda, Muradiye'de üzerinde eğeri, üzengisi ve bazı şekiller görülen at figürlü bir mezar taşı. Solda, Tunceli'nde sırt ve başında birer güvercin bulunan koyun figürlü bir mezar

İNSAN FİGÜRLERİ

Konya kalesindeki Kanatlı melek, başında tacı, arkasında kıvrım kıvrım elbisesi, çifte kanadıyla hakikaten uçar vaziyette temsil edilmiştir. G. A. Olivier, 1737 de Konya'yı ziyaret ettiği zaman, bu figürü, kalenin "Sultan kapı" larından biri olan Lârende (Karaman) kapısı üzerinde gördüğünü beyan etmektedir (Voyage dans l'Empire Ottoman, Paris 1790). Figürün kapı üzerinde bulunması, onun Heraldique yani arma olarak kullanıldığının delilidir. Ernest Diez, (Takı-Bostan) denilen bu türlü figürlerin Sâsânî'ler devrinde Pers'ler tarafından çok kullanıldığını, Orta ve Doğu Asya'da Buda sanatında da bunların görüldüğünü, Konya'daki kanatlı melek figürünün, eski Türk elbiselerine paralel olarak kıvrımlarla, Çin Türkistan'ındaki Buda plâstiğinde mutad olduğu gibi işlenmiş olduğunu söylemektedir (Türk Sanatı, 264 .s.). Buna benzer kanatlı melek figürü, Burdur - Antalya yolu üzerindeki Susus-Han portalinin iki tarafını süslemektedir. Koruyucu (Nazarlık) olarak Tokat'taki Paşa-Han'ının kapısında görülen, selvilere bağlı köpek tasvirleri bunlar arasında sayılabilir. Bir de Birecik kalesinin tonozlu dehlizinin kapısı üzerine arma olarak konulmuş, tûba ağacının iki tarafında birer erkeği temsil eden rölief de kayda şayandır. (T. J. Arne, Monumentale Menschendarstellungen in der Mohammedanschen Kunst. Orientolisches Archiv 1/2, 1911, 82 - 85. s.).

EJDER FİGÜRLERİ

Ejder figürü, ilk devirlerden itibaren Uzakdoğu ve Orta Asya'dan başlamak üzere hemen her medeniyet devrinde kullanılmıştır. Konya kalesinde kemerli bir kapı üzerinde bulunduğu tahmin edilen iki ejder figürü vardı. Bunların her ikisi de bugün Konya müzesindedir. Figürlerden biri yüksek kabartma halindedir. Ejderler birbirlerine dolanmış, ağızları açık haldedir. Selçuk devri kervansaraylarının çoğunda bu kabil ejder figürlerine tesadüf edilmektedir. Susus-Han'ında, Sultan-Han'ında, Karatay-Han'ında ejder figürleri bariz şekilde görülmektedir. Bunlardan başka Diyarbakır kalesinin Halep kapısını, Halep kalesinin bir kitabeyi ihtiva eden kapı kemerinin üst kısmını kulaklı, ağızları açık, dilleri dışarıda iki ejder figürü tezyin etmektedir. Anadolu'dan götürüldüğü pek güzel belli olan, üst kısmında Es-sultan-ül Muazzam ibaresi yazılı, alt kısmında birbirine karşı ağızları açık, dilleri dışarıda

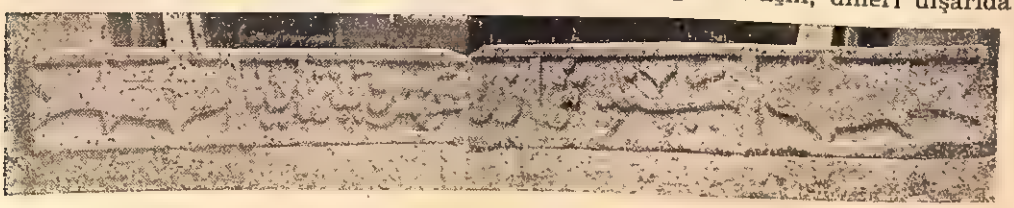

Balık figürlü bir kitabe.

iki ejderi temsil eden bir rölief, Kahire'de bir memlûk mezarında bulunup Kahire müzesine nakledilmiştir. İstanbul Arkeoloji müzesindeki mermerden yontma iki büyük ejder röliefinin de Selçuk devri eseri olduğunu H. Glück söylemektedir (Die beiden "Sasanidischen" Drachenerelief, "Grundalgen der Seldschukischen Skulptur" İstanbul 1917).

FİL, GERGEDAN, GEYİK VE BALIK FİGÜRLERİ

Konya kalesinde biri fil-gergedan, diğeri geyik - gergedan'dan mürekkep olmak üzere iki figür vardır. Birincisi gökmermerden, yüksek kabartma olarak yapılmıştır. Kavisli olduğu için kapı kemeri üzerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Önde giden filin üzerinde püsküllü bir örtü veya zırh bulunmakta, onu hemen gergedan takip etmektedir. Filin bir harp hayvanı olduğu bilinmektedir. Her ikisinden mürekkep kompozisyon, ötedenberi İslâmî eserlerde kuvvet ve azameti temsil etmektedir. Mermer bir kabartma olan diğerinde ise geyiği takip eden gergedan görülmektedir.

Lârende (Karaman) kapısı üzerinde bulunduğu anlaşılan balık figürlü kitabe iki parçadır. İki uçtaki balıkların ortasındaki arapça kitabe, H. 618 yılına işaret etmektedir. Balık; şehir, kale ve saray manalarında, gerek ayrı ve gerek mürekkep olarak, şehir ve yer adlarında kullanılmış türkçe bir kelimedir. Orhun kitabelerinde sadece şehir manasında kullanılmıştır. XI. yüzyılda, Türk muhitinin büyük bir kısmında balık - şehir kelimesinin yerini "kend" kelimesine bıraktığını görüyoruz. Kaşgarlı Mahmud, balık kelimesinin, İslâmlıktan çok evvel türkçede sığınak, kale, şehir manasına geldiğini beyan etmektedir. Divanü Lûgat-it-Türk, I, 379. s.). Eski Türkçede Biş-balık = Beş-şehir, Han-balık, Yengi balık gibi bir çok şehir isimlerine rastlanmaktadır. Bu itibarla Konya kalesindeki balık motifli ve tarihli kitabenin "kaleli-şehir" e işaret ettiği kat'iyetle ifade edilebilir.

EFSANEVÎ BİR KUŞ

Konya kalesi figürlü eserleri arasında başı insan, gövdesi kuş şeklinde tem-

İzmir'de Narlıdere köyünde at figürlü mezar taşı.

sil edilen bir kabartma eser de bulunmaktadır. Bu, Türk'lerin Tuğrul, Arap'ların Ankaa, İran'lıların Simurg dedikleri efsanevî bir kuştur. Bir rivayet bu kuşu, Kuran-ı Kerim'in XXV. Fürkan sûresinin 38. âyetinde adı geçen Ashab-ı al-Rass ile alâkalı gösterir. Âyet-i Kerime'nin meâl-i şerifi şöyledir: **"Âd-ı, Semud'u Res halkını bunların aralarında yetişen bir çok nesilleri mahvettik."**

(Zeccac'a göre Res, Semud'dan bir kısmının oturduğu yerdir. Tac-ül-ârus'a nazaran Yemame'de bir kasabadır. Cami-ülbeyan ise Res'in taşla örülmüş bir kuyu olduğunu, buradaki halkın peygamberlerini bu kuyuya attıklarını beyan etmektedir.) Ankaa kuşunun, tarih öncesinin karanlık devirlerinde yaşadığı kabul edilmiş olmakla beraber, gûya İbn Hallikan (al-Damirî'ye göre), müverrih al-Farganî'nin kitabında, Fatimî halifelerinin hayvanat bahçelerinde, bir çok acaip ve garip hayvanlar arasında, bir de Ankaa gördüğünü okumuş (İslâm nas. 437. s.). Orta Asya'dan Selçuklu'larla Anadolu'ya geçdiği muhakkak olan Tuğrul-Simurg rölieflerini Niğde'deki Hudavend Hatun türbesinin pencere üstlerinde, Divriği Ulu-camii'inde görmekteyiz. Osmanlı devri minyatürlerinde, gövdesi yeşile boyanarak temsil edilen Simurg'e "Zümrüd-ü Ankaa" denildiği cümlemizce malûm bulunmaktadır.

Yunan mitolijisindeki kanatlı-at Pegasos da başı insan, gövdesi at olan efsanevî bir hayvan idi. Buna dair bir çok hâdiseler nakledilir.

Konya kalesindeki rölіefler arasında gökmermere işlenmiş, bir niş içinde bağdaş kurmuş bir insan görülmektedir. Başında bir taç bulunan insanın sağ eli yumulmuş olarak omuz hizasında bulunmakta, sol eliyle de göğüs üzerinde bir cisim tutmaktadır. Belinde örme bir kemer vardır. Friedrich Sarre, bunun iyilik ve uğur timsali olduğunu beyan etmektedir. (Der Kiosk Von Konia, 47. s.)

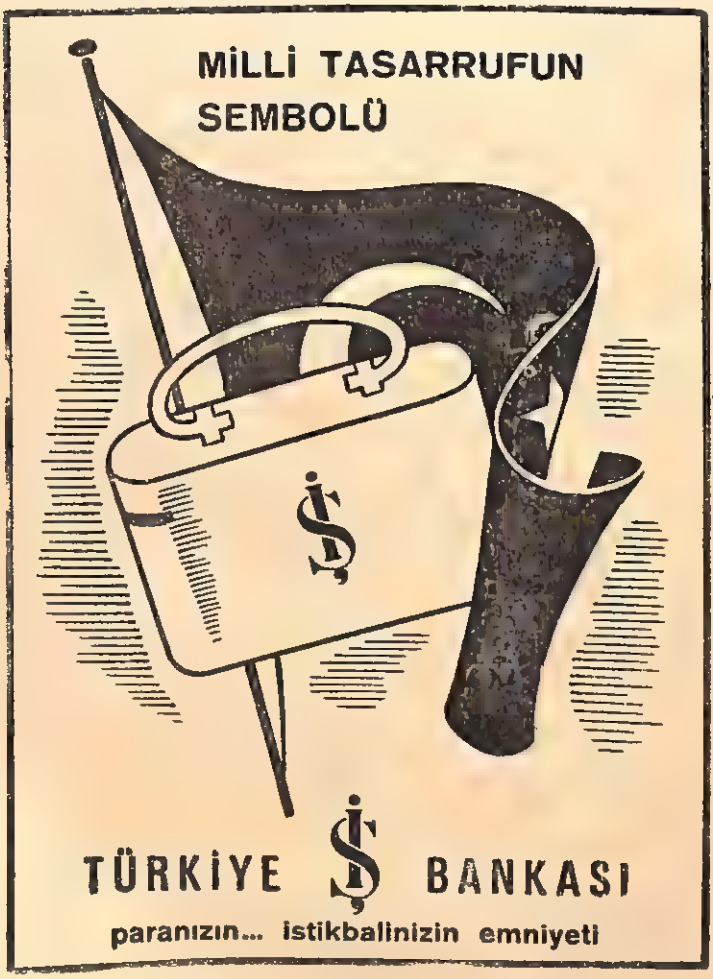

KUT-ÜL EMMÂRE
esiri İngiliz generali:

Tavshend'in Osmanlı Devletini Birinci Dünya Savaşından Çıkarma Teşebbüsleri ve Neticeleri

YAZAN: CEMAL KUTAY

Birinci Dünya Harbinde İngiliz Genel Kurmayı, kesin neticenin Orta ve Yakın Doğu'da alınacağı kanaatinde idi. Çanakkale savaşları bu plânın ve inancın icabı olarak açılmıştı. Mısır'daki İngiliz kuvvetlerinin başına, Lord Kiçner gibi en güvenilen bir otoritenin getirilmesi ve İngiliz Ana-Vatanındaki seferî kuvvetlerin hemen hemen iki misline yakınının bu cephelere gönderilmesi de aynı görüşün icabı idi. Osmanlı İmparatorluğunun harbin dışında kalabilmesinin kendi iradesi mevzuu olmadığı gerçeğini de bu hadiseler bir başka cepheden isbat eder...

Ve, İngilizler, altın kuvveti ve bütün telkin kudretleriyle Mekke Şerifi Hüseyin'i ihanete zorlarken de, *harbi Orta ve Yakın Doğu'da bitirmek* plânlarının tatbikatı içinde idiler. Nitekim, hiç de kısa zaman sürmemiş ve kolay başarılmamış bu ihanet hareketinin ilk neticeleri alındığı zaman, Irak'da cephelerini kurdular: Allenby'nin idaresine verilen Filistin cephesi, ancak Irak'da, general Tavshend ve general Nikson'un emrine verilen cephedeki başarılar sonunda harekete geçecek ve kesin netice alınacaktı. Daha sonra neşredilen vesikalardan anlaşıldığına göre eğer Irak'daki İngiliz hareketi başarıya erişse ve Çanakkale de geçilebilse, Almanya, harbin birinci yılının sonunda tecrid edilecek ve harb en çok iki sene sürecekti. Fakat, Çanakkale'deki Türk müdafaası ve Irak cephesinde de, General Tavshendin esaretiyle neticelenen Kut-ül-Emmâre Türk zaferi, bu plânı yarıda bırakmış, üstelik müttefikleri yeni ve zor denemelere mecbur etmişti.

Irak'daki İngiliz cephesinin çöküşü,

İngiliz Generali Tavshend, Mütareke günlerinde de İstanbulda idi. Klişemiz generali bu gelişinde göstermektedir.

Bağdad önlerinde cereyan eden çetin savaşlardan sonra mümkün olabilmişti. En kanlı muharebeler, Selman-ı Pâk önlerinde oldu. Osmanlı Türklerinin bu cephedeki değerli kumandanlarının başında, büyük şöhret vefakâr Türk dostu Golç Paşa, Enver Paşanın amcası Halil Paşa -ki, soyadı olarak, KUT-ÜL-EMMÂRE'yi hatırlatmak için KUT'u almıştı...-, Ali İhsan ve Nurettin Paşalar bulunuyordu. Nurettin Bey *(Paşa)*

Selman-ı Pâk'ta Tavshend'i yendikten sonra, iki yüz kilometrelik bir saha üzerinde Tavshend'i ısrarla kovaladı ve Kut-ül-Emmâre kalesine sıkıştırarak ilk muhsara hattını kurmuştu. Ordumuz aslî kuvvetlerinin yetişmesiyle darlaştırılan muhasara çenberine karşı İngiliz generali beş ay mukavemet edebildi. Bir çok çıkış hareketleri kesilen İngiliz'ler, nihayet, 16 nisan 1916 da Ordu kumandanı Halil Paşaya teslim oldular. Bu teslimle, Birinci Dünya Harbinde İngilizler, en büyük kayıplarına uğruyorlardı: 5 general, 551 subay, 13.300 erden mürekkep İngiliz Irak Ordusunun en seçkin kadrosu, çok miktarda levazım, teçhizat ve malzeme ile beraber teslim oldu.

Böylelikle Irak'daki İngiliz ordusu çökmüştü.

BÜYÜKADADA BİR İNGİLİZ GENERALİ

General Tavshend, maiyetindeki dört generalle beraber İstanbul'a getirildi ve Büyükadada misafir edildi. Tam

General Tavshend'i Selmân-ı Pâk savaşlarında yenerek, ikiyüz kilometre kovalıyan ve Kut-ül-Emmârede ilk muhasara hattını kuran Miralay Nureddin Bey (Milli Mücadelede Birinci Ordu Kumandanı Rahmetli Nureddin Paşa).

denilebilecek bir serbestî içinde ve Osmanlı Türklerinin mizâç ve benliğindeki misafirperverlikten tam istifade ederek, bir zamanlar, değirmenciler kralı denilen Kozmidi'nin Büyükada'nın en güzel manzaralı köşküne yerleştirilen İngiliz generali, savaşın verdiği üzüntüleri gidermek için dinlenme ve huzur çağına girmiş gibi idi. Bu müddet içinde Türkleri daha yakından tanıdı. İttihad ve Terakki'nin sivil ve asker bir çok şahsiyetleriyle temas etti. Bunlar arasında, o sırada, Suriye'de açılmış yatılı Kız Sultanîlerini kuran heyetin başında bulunan Halide Edib Hanım da vardı. General Tavshend, bu değerli Türk kadınının kültürüne hayran kaldı. Hatıratında bu duygusundan bahseder ve Büyükadada tanıdığı balıkçı bir Türk ailesi için şöyle der :

"— Burada yaşlıca bir kadın, ve çocuk denecek çağda iki genç kız vardı. Bunlar, Halide Hanımın yaşlısı ve genci, fakat okumamışı idiler. Kendileriyle ahbab olduğum ismini ancak ailelerinin bildiği bir çok Türklerde de, tanıdığım en meşhur Osmanlı şahsiyetlerinin meziyetlerini buldum. Diyebilirim ki hiç bir millette müşterek hisler ve duygular, kusurlar ve meziyetler, Osmanlı Türklerinde olduğu kadar umumî ve bölünmüş değildir. Zaman geçtikçe, böyle bir milletle neden harb halinde olduğumuzu kendi kendime sorar olmuştum. Türkler de, Büyük Britanya gibi büyük bir imparatorluğun sahibi idiler ve bu mevzuda bizden daha eski tarih ve kıdemi temsil ediyorlardı. Yaşlı olan Türkler bana Kırım harbinden hasretle ve gözleri nemlenerek bahsettiler. Onlara bize karşı neden savaşa girdiklerini sormayı lûzumsuz ve hatta faydasız buluyordum. Çünkü bir Türk'e, Ruslarla müttefik olmuş bir memleketin safında olup olmadığını sormak hakarettir. Türklerle Ruslar, üç yüz senedenberi muharebe halindedirler. Rusların büyük şansı şudur ki, bu çetin boğazlaşmalar, Osmanlı Türklerinin en kudretli olduğu on beşinci ve on altıncı yüz yıllara rastlamamıştır. Asıl mesleği askerlik olduğu halde daha sonra kendisini tarih ilmine veren tanınmış bir Türk müverrihinden dinlediğime göre, bu tarihlerde Türklerin asıl vatanı olan Orta Asya'da kurulup

bütün kıt'aya hâkim olan Altın Ordu devletinin tam bir hâkimiyeti altında olan Rusya'da müstakil devlet bile yoktu. Rusya'nın genişlemesi ve kudretleşmesi, Osmanlı devletinin gerileme zamanına rastlamış, ve bu inkişaf, bu ric' atle muvazî gitmişti. Eğer biz, Rus'larla müttefik olmasa idik, Türkler hiç şüphesiz, bizimle neden harbettiklerini araştıracaklardı. Fakat mâdemki bizler Rusların müttefiki idik, bu suretle karşımıza çıkmış olmalarını en tabiî vazifeleri telekki ediyorlardı."

Harb bütün şiddetiyle devam ediyordu. İngiliz uçakları, askerî tesisleri, bu arada Haydarpaşa garını bombardıman etmişlerdi. Çanakkale'yi karadan ve denizden geçemiyeceklerini anlıyan müttefik devletler, Osmanlı Türklerinin sayısız imkânsızlıklar içinde yiğitçe savundukları dokuz cephede netice almıya uğraşıyorlardı. Türkler, kendi sınırlarını aşan bir cesaretle, Galiçya'ya da asker göndermişler, Almanlarla birlikte Rus hücumlarını burada da durdurmuşlar, Avusturya - Macaristan kuvvetlerinin tuttukları cephenin gediklerini kapatmışlardı. Eğer asî ve hain Şerif Hüseyin arkadan vurmasa ve Arap Yarımadasındaki kaynaşmayı kışkırtmamış olsaydı, Dördüncü Ordu mıntakasında da durumumuz bozulmamış olacaktı.

İngilizlerin, Filistin yarmasına girişmelerinden önce, general Tavshend, Osmanlı ricâli ile temas etmek istedi: Arzusu ve gayesi, Osmanlı Devletini münferid, yâni tek başına bir sulhe götürebilmekti: Rusya'da vaziyet karışıktı. Romanofların son Çarı İkinci Nikola'nın aldığı sert tedbirlere rağmen, ülkede derinden kaynaşmalar başlamıştı. Bolşevik ihtilâlinin ilk alâmetleri ile çalkalanan Rusya'nın bu manzarası, Osmanlı devletinin harbe girmesini zarurî kılan esas sebebin ortadan kalkması manasına gelebilirdi. General Tavshend, ancak Osmanlı kaynaklarıyla Alman menbalarından sızan haberlerin telkini ile bir deneme yapmak istedi: Osmanlı devletini münferid bir sulhe yanaştırabilmek için...

CAVİD ve HÜSEYİN CAHİD BEYLERLE TEMAS

O tarihte Osmanlı ricâlinden önde gelenler, yaz aylarında Büyükadada o-

General Tavshend, esaretinden önce.

tururlardı. Bunlar arasında Osmanlı Meclis-i Meb'usanı ikinci reisi Tanin gazetesi sahibi Hüseyin Cahid Beyle, Maliye Nazırı Cavid Bey de vardı.

General Tavshend, ilk teması sivil olan bu iki zatla yapmayı muvafık görmüştü. Maliye Nazırı Cavid Bey, harbden önce Fransa'ya gitmiş ve Fransa'dan büyük bir istikraz temin etmişti. Gerek kendisi, gerek Cahid Bey *Fransız dostu* olarak tanınırlardı. İngiliz generali ilk temasları müsbet netice verdiği takdirde bir delâlet teklif edebilecekti. Alman denizaltılarının kesif ve başarılı faaliyetine rağmen denizlerde İngilizler ve müttefikleri hâkimdi. İtalya'nın, Almanya ve Türkiye safından ayrılarak itilâf devletleri yanında harbe girmesi, Osmanlı devletinin Akdeniz kıyılarındaki sahillerinde böyle bir temasa imkân verebiliyordu. İngiliz esir generali, teşebbüsünün samimiyetine Osmanlı ricâlini inandıracağına kani idi. Nitekim, Cahid ve Cavid Beyler bu delâleti iyi karşıladılar ve İngiliz generaline, daha ihtiyatkâr olmasını tavsiye ederken,

Sayısız hatıralar

İngilizler, Birinci Dünya Harbi içinde en ağır iki bozgun gördüler: Çanakkale ve Kut-ul - Emmâre... İkisi de, Osmanlı Türklerinin karşısında vukua geldi.

★

Biz, bir çok gafillerin iddia ettiği gibi macera peşinde Birinci Dünya Harbine girmedik: Karadeniz kıyılarımıza sekiz yerden Moskof ihracı yapılacak, Boğazlar iki taraftan birden zorlanacak ve işgal altına alınacaktır: Bu gerçekleri, Bolşevik ihtilâlinden sonra neşredilen Petersburg'un Romanoflar devrine ait resmî vesikalarından öğrenmiş bulunuyoruz: Dünya da öğrendi.

Irak cephesinde yenilgiye uğrıyan İngilizler, bu cepheye ait sayısız eserler neşrettiler: Ne yazık ki, hiç birisi, bildikleri halde bu gerçeklere dokunmadı.

Bize gelince: Biz hangi devirde gerçek tarihin derinliğine inebildik ki...

* * *

hadiseyi sadrıazam Talât Paşaya bildireceklerini söylediler.

Talât Paşa da, harbden en hafif şartlarla nasıl kurtulunabileceğinin düşüncesi içinde idi: Almanlar Marn'da durmuşlardı ve Amerika, bütün gücü ile itilâf devletlerinin safında harbe girmişti. Osmanlı devletinin malî imkânları gün geçtikçe kötüleşiyordu. Ordunun beslenme ve malzeme şartları hiç de iyiye gitmiyordu. Talât Paşa, haberi kendisine getiren Hüseyin Cahid ve Cavid Beylere, mahremiyetine azamî dikkat edilmesi şartiyle *nasıl bir sulhü mümkün görebildiği ve hükumetiyle ne şekil ve şartlarla temasa gelebileceğinin general Tavshend'den öğrenilmesini* istedi ve bu bilginin kendi malûmatı haricinde, mevzuu açabilmek için delâlet edenler tarafından öğrenilmesi şart iptidaî esaslar olarak izahını istedi. Talât Paşayı endişeye sevkeden ciddî sebepler vardı: Birincisi Enver Paşanın temsil ettiği bir askerî grubun harbin neticesin... Almanya lehine olacağına dair kanaat idi. İkincisi de, teşebbüs başarısızlığa uğrar, duyulursa, Almanlardan görülen yardımın kesilmesi ve zaten buhran içinde olan imkânların tıkanması ile hadiselerin çıkmaza girmesiydi.

RUSYADA İHTİLÂL ÇIKIYOR

Cahid ve Cavid Beyler, general Tavshend'le ikinci temaslarını yaparken, birincisinden İngiliz kumandanının haberdar olmadığı bir hadise cereyan ediyordu ki, bu da, *"münferid bir sulh"* teşebbüsünün, İttihad ve Terakki iktidarından uzaklaşmış ve küsmüş bazı şahsiyetler tarafından el altından yapıldığı haberi ve hadisenin meydana çıkması idi. Bu hadise, Talât Paşayı fevkalâde telâşlandırmış ve cesaretini kırmıştı. Çünkü böyle bir teşebbüs, ancak, kendisinin temsil ettiği grubun ve iktidarın elinde değer ifade edebilirdi.

İkincisi ise, Rusya'daki kargaşalığın bir rejim buhranına yol açması ve Çarlığın temellerinin bir ihtilâl ile sarsılmakta olduğu haberleri idi. Berlin, zırhlı bir vagon içinde Finlandiya'dan Rusya'ya sokmıya muvaffak olduğu Lenin'in giriştiği hareketi, bütün tafsilâtı ile Bab-ı Âliye iletmiş ve *iyi günler*in yaklaşmakta olduğu yolundaki kanaatleri kuvvetlendirmişti.

Bu günlerde Talât Paşanın Almanya seyahatine çıkması da, temasların durdurulmasında bir başka âmil olmuştu. Rusya'daki hadiseler de süratle inkişaf ediyordu: Talât Paşanın riyasetindeki Osmanlı Sulh Heyetinin Brest - Litovsk'a hareketi ise, general Tavshend için yapacak bir şey bırakmıyordu. Böylelikle, Osmanlı Türklerini sulh masasına daha elverişli şartlar içinde oturtabilecek bir imkân da, daha ilk basamakta ve hadiselerin tesirleriyle tasfiye ediliyordu.

Buna rağmen General Tavshend, mütarekeden sonra da, Osmanlı devletine karşı sulh şartlarının mümkün olduğu kadar hafifletilmesi tezini müdafaa etti ve Türk dostu olarak kaldı. Bu hareketinde, kendisinin de dediği gibi: *"— O günün hükumetlerinin takip ettiği siyasetin hatalarını tashih edecek kadar değerli olan Türk milletinin âlicenablık, misafirperverlik ve yanlış bir hükmün aksine sulhseverlik hislerinin büyük, çok büyük..."* tesiri vardı.

İslâmî inançların kutsal taşı:

HACER-i ESVED

YAZAN: KEMAL SAMANCIGİL

Kâbe-i şerifenin güney yönündeki kenarın bir köşesine "Rükn-ü Hacer", diğer köşesine de "Rükn-ü Yemânî" denir. Hacer-i Esved, Rükn-ü Hacer'dedir. Büyücek ve siyah bir taştır. Diğer adı "Hacer-i Esat" tır. Türkçesi "Kara taş", "çok kutlu taş" demektir.

İslâm âlimlerinden başta din adamlarile fen elamanları bu taşın cennetle ilgisi bulunmadığını, âdi bir göktaşı olduğunu söylerler. Sözlerini isbat için de dünyanın bir çok yerlerine düşmüş göktaşını gösterirler. Fakat İslâmiyet bunu kabul etmez.

Taberî'nin kaydettiğine göre, Hz. Âdem ilk defa Kâbe'yi yaparken, cenab-ı Allah bu taşı ona cennetten yolladı (1). Hz. Âdem de bu taşı Kâbe'nin bir köşesine saygı ile yerleştirdi.

O zaman bembeyaz, ay kadar parlaktı. Binaya İlâhî bir nur gibi aydınlık saçıyordu. Zamanla Allah mefhumu azalıp, onun yerine Putperestlik gelince, kâfirlerin elleri sürüle sürüle kapkara oldu, nur ışığını da kaybetti. Hattâ yerini değiştirdi.

KÂBE'DE PUTPERESTLİĞİN HAKİM OLDUĞU YILLAR

Yıllardan sonra Hz. İbrahim, harâbeye yüztutan Kâbe'yi yeniden bina ettiği vakit, Hacer-i Esved'i Hz. Âdem'in yerleştirmiş olduğu eski yerine götürdü.

(1) Bu taşın İbrahim As. tarafından Yemenden getirilmiş olması ihtimalinden bahseden kayıtlar mevcuttur. Buna lûzum görmüş olmasının nedeni de, o vakitler Yemende taşa tapanların bulunduğuna işaretle izah edilmektedir. K. S.

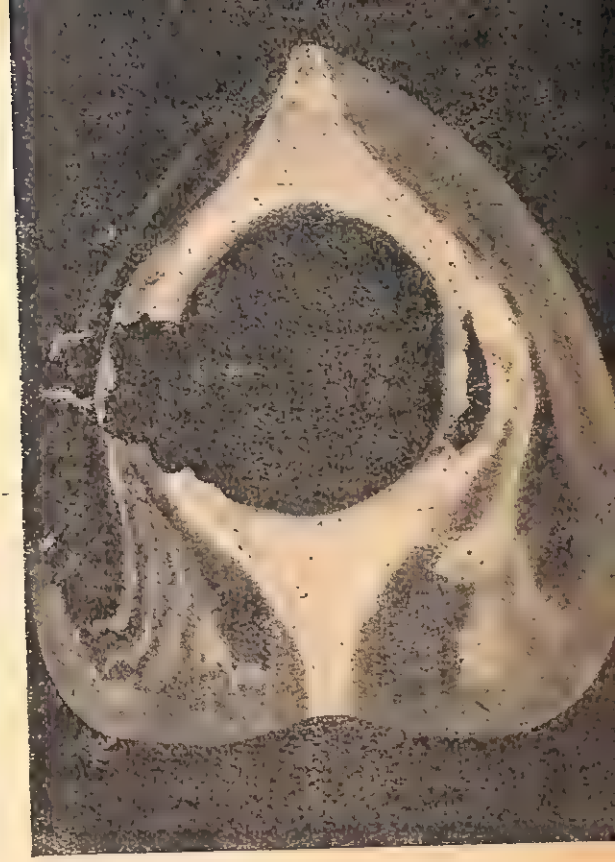

Hacer-i Esved'in Topkapı Sarayında bulunan gümüş muhafazası.

Sonra Kâbe'yi tavaf etti. Yaradılıştan beri olduğu üzere, halkı Allah'ın birliğine inandırıp, döndürmek için çalıştı.

Bütün çabasına rağmen ona, çok az kişi inandı ve hakikat olan Birliğe döndü. Çoğunluk ise putperestliğe daha büyük bir bağlılıkla devam etti. Bu arada Hacer-i Esved'e de tapılmağa başlandı. Mübareğin, Kâbe'deki tapınak taşlardan, putlardan ve acaip heykellerden farkı kalmadı.

Milâdın 605. yılında, Hz. Muhammed henüz 35 yaşındayken, yâni henüz Peygamber değil iken, bir büyük sel Kâbe'yi yıktı. Sanki Ulu Tanrı Putperestlere kahretmişti. Ama onlar anlamadılar; sırf yıkılmış olmasından duydukları üzüntüyü gidermek için yeniden yapmağı düşündüler.

O sıralarda Cidde kıyılarına bir gemi bindirerek parçalanmıştı. Hemen gittiler, onun enkazını, aynı zamanda gemi yolcularından ele geçirdikleri bir mimarı Mekke'ye getirdiler. Hz. Muhammed'in idaresinde işe başlanıldı.

Hacer-i Esved'in Topkapı Sarayında bulunan altın muhafazası.

Bina tamamlanıp ta, sıra Hacer-i Esved'in yerine konmasına gelince bir ihtilâf çıktı.. Kureyş'in dört büyük kolu da bu şerefli işin kendisine bırakılmasını istemişti:

"— Biz, Kureyş'in en köklü koluyuz; Hacer-i Esved'i yerine koymak şerefi bize ait olmalıdır!"

PAYLAŞILAMIYAN ŞEREF

Bu münakaşa, gittikçe kızışarak beş gün devam etti; hiç bir taraf anlayış göstermediği için de bir karara varamadılar. Öte yandan Abdüddar oğulları ile Âdiyy oğulları, bu şerefi kendilerinden başkasına verdirmemek üzere yeminlerle birleştiler. Yeminlerini pekiştirmek için de Kâbe'ye, kan doldurulmuş bir koca kap getirdiler; ellerini içine soktular, kanladılar, sonra bu kanları yaladılar; "kan yalayıcı" oldular.

Durum, Kureyş halkı arasında mutlaka kan dökülüceğini anlatıyordu. Çünkü, bütün bunlara rağmen muhatapları da attıkları adımı bir santim geri almıyorlardı. Şerafette ileri, dolayısile hakkın kendilerinde olduğuna inanmaktaydılar.

İçlerinde en akıllı olmakla tanınmış ihtiyarlarından Velid bin Muğire, nüfuzunu kullanmak zorunda kaldı.. Taraflarını, *"Durun, bir çare bulalım"* diye yatıştırdıktan sonra, işin bir hakem'e bırakılmasını teklif etti. Fikir, davacılara yumuşak geldi ama, kimi seçmek gerektiğini kestiremediler. Aralarında yeniden bir ağız kavgası başladı. O zaman ihtiyar Velid :

"— Onun da kolayı var dedi; yarın sabah Safa kapısından Kâbe'ye ilk olarak kim girerse, onu hakem yaparız." dedi.

HZ. MUHAMMED'İN BULDUĞU ÇARE

Hepsi, itirazsız buna razı oldular.. Ertesi gün çok erken saatlerde Kâbe'ye dolmuş olan Kureyş büyükleri, Safa kapısından ilk girenin Hz. Muhammed olduğunu gördüler ve :

"— İşte!. Emin geliyor, onun hükmüne hep razıyız!."

diye sevindiler. Hz. Muhammed de yanlarına gelince meseleyi anlattılar. Hazret kabul etti; hemen büyücek bir örtü getirtti; taşı onun ortasına koydurdu. Sonra Kureyşlilere:

"— Şimdi dört büyük aileyi temsil eden dört kişi gelsin, bu örtünün dört ucundan tutsun!."

dedi. Dört aileden seçilen dört Kureyşli örtüyü dört ucundan tutup, taşı duvarın dibine getirdi. Burada taşı omuzuna koyan Hz. Muhammed, yerine yerleştirdi. Daha doğrusu Kureyşlilerin arzu ettikleri, bina dışından görünür bir yere yerleştirdi. Hz. Muhammed bundan memnun kalmadı ama, ikinci bir anlaşmazlık çıkmaması için, bir defacık aslını hatırlatmakla yetindi.

YERİNE GETİRİLEMEYEN VASİYET

Hz. Ayşe'nin rivayetine göre, Hz. Muhammed :

"— Ümmetim Kâbeyi yeniden yaparlarsa, Haceri Esved'i dedem İbrahim'in koymuş olduğu eski yerine yerleştirsinler" (yâni içeri alsınlar) buyurdu.

Emevî ordusu'nun saldırısında Kâbenin bir duvarı yıkılmıştı. Abdullah bin Zübeyr, Hz. Muhammed'in vasiyetini hemen yerine getirdi, Hacer-i Esved'i içeri aldırdı.. Yazık ki; çok geçmeden Haccac-ı Sakafî, Kâbeyi mancınıkla tahrip ederek Kureyşlilerin arzuladığı şekle getirdi taşı.

Büyük hükümdar Harunurreşit Halife olduğu zaman, Resulullah'ın vasiyetini bir daha yerine getirmek isteğile İmam Mâlik'e müracaat etti, fikrini sordu. İmam Mâlik :

"— Ey Müslümanların beyi dedi; Kâbeyi halince bırak, hükümdarlara eğlence olmasın!"

Bundan dolayı Hz. Peygamber'in vasiyeti yerine getirilememiş, Hacer-i Esved Kureyşlilerle Haccac'ın koydukları yerde kalmıştır, yânî dışarıdadır.

Hacılar, bir nevi namaz olan tavafa Hacer-i Esved'in bulunduğu köşeden başlarlar, yine orada sona erdirirler.. Her tavaf sırasında, Hacer-i Esved'in hizasına gelindikçe ona karşı durulur, duası okunarak, avuçların içleri taşa karşı olmak şartile eller, omuzların veya kulakların hizasına kadar kaldırılır.. Avuçlar yavaşça taşa temas ettirilir ve iki el arasındaki boşluktan 3 defa öpülür.

Kalabalıktan dolayı Hacer-i Esved'e yaklaşamayan hacılar sadece avuçlarını değdirip, o değen yerini öperler. Çok kalabalık dolayısile bu da kaabil olamazsa, değnek gibi uzunca bir cisimle teması temin edip, onu öperler.

Asırlardanberi milyonlarca Müslüman'ın bu şekilde temas ettiği, dudaklarını değdirdiği Hacer-i Esved, ortasından bayağı çukurlaşmıştır.

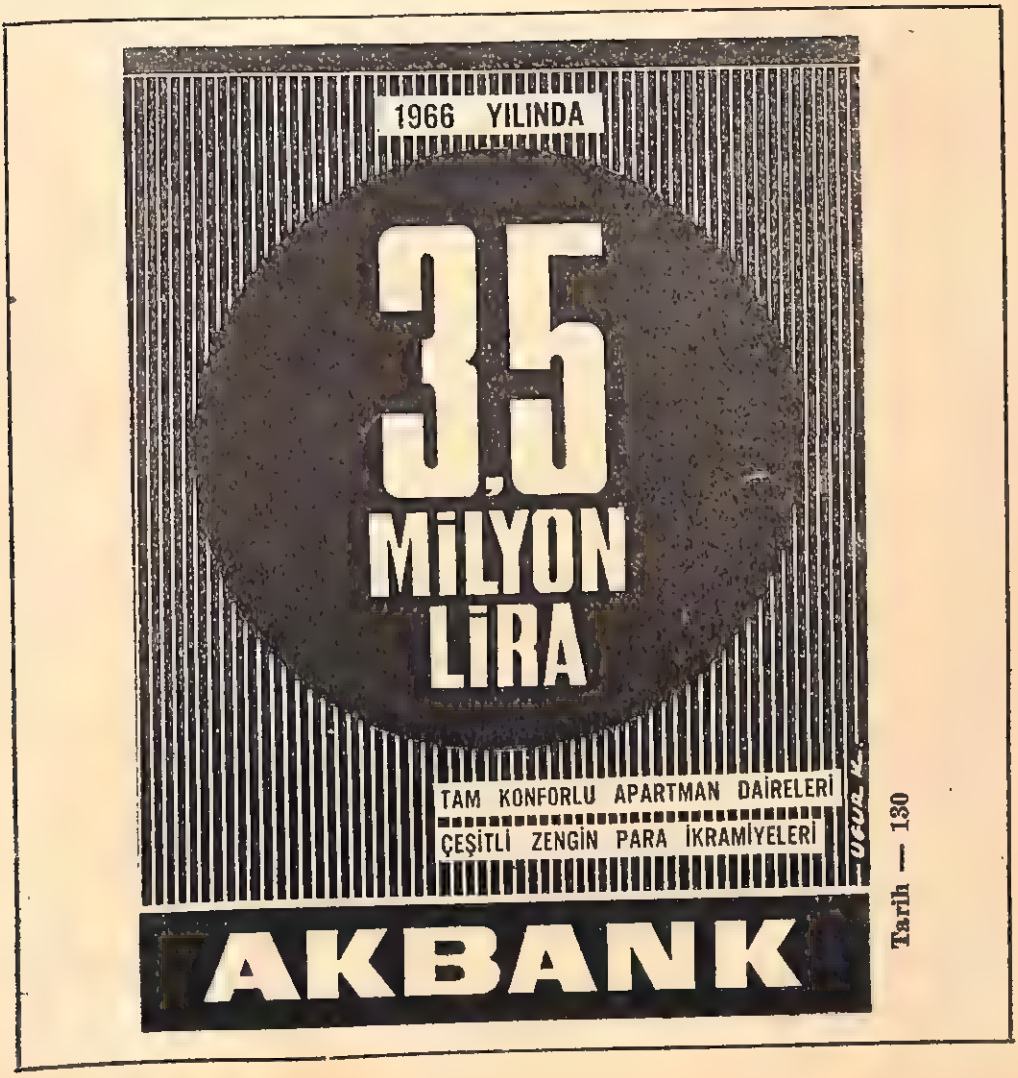

Diyebiliriz ki, Türkiyede son yıllarda hiç bir mevzu, başımıza gelenlerin içyüzüne böylesine ışık tutamaz ve bilmece sandıklarımızın çözümü için gerçek mikyas ve miyârları böylesine veremez. Bir kaç sayı sürecek yazının adı kısaca ENDÜLÜS' tür: Aslında ise, mensubu olmamız herşeyden evvel bir takdir-i ilâhî olan temel hadisenin mukadderat zinciri...
Ve bizler de onun müntehasındaki halkası...

Bir Medeniyet ve şevket âleminin sonu : ENDÜLÜS

YAZAN : MEHMET ALİ KÂĞITÇI

1925 de, Hannover sellüloz ve kâğıt fabrikalarında çalışıyordum. Bir gün işletme şefimiz bana:

"— Kiliseye gelmiyorsun, yortularla da alâkan yok... Yoksa sen Yahudi misin?" dedi.

Kısaca cevap verdim :

"— Ben Yahudi değilim."

"— Öyle ise, dedi, putperest misin? Senin kitabın yok mu?"

Fabrikada çalışırken, imalât safhalarını devâmlı kontrol ediyorduk. Bu çalışmalarımızda Schwalbe-Sieber'in maruf eserini esâs tutuyorduk. (1) Aynı eserin, kütüphane rafındaki cildini gösterip sordum :

"— Neden raftakine itibâr etmiyoruz da şu, masa üzerindeki cildi elimizden bırakmıyoruz?"

"— O, dedi, eski tab'ıdır. Masa üzerindeki ise yeni baskısıdır. Son terakkilere ayak uydurabilmek için elbet yeni tab'ını kullanmak lâzım."

İstediğim de bu idi.. Hemen taşı gediğine koydum :

"— Bizim kitabımız da en son tabıdır.. Sizinki, bir evvelki tabı'.. Yahudilerinki ise ondan evvelki tabı'.. Binâenaleyh mütekâmil inkişafa ulaşabilmek için bizim kitabımız en mükemmel ilâhî ni'mettir.. Ben müslümanım."

★ ★ ★

O zamanın orta seviyedeki Avrupalısı, Hazret-i Âdem ile başlayan mukaddes tarihin, Hazret-i İsa'nın göğe urûcu ile bittiğini sanıyordu.

ASIRLARDAN BERİ DEĞİŞMEYEN KANAAT

Üyesi bulunduğum Yağ ve Yağlı Maddeler üzerinde araştırmalar yapan ilmî teşekkülün 1955 kongresi, 6/7 Eylül olaylarını takip eden günlere rastlamıştı. Kongrenin toplandığı Münster Üniversitesinin o seneki Rektörü, bir râhip (İlâhiyât Fakültesi Dekanı) idi.

26 Eylül 1955 Pazartesi günü akşamı Münster Belediyesi, tarihî binalardan, Wilkinghege şatosunda bir ziyafet tertiplemişti. Belediye Başkanı Dr. Peus, beni otomobili ile şatoya götürdü; ziyafet salonunda da masasında yer gösterdi. Şeref soframızın başında Rektör Râhip oturuyordu. Belediye Reisine Rektörün sağında, bana da solunda yer gösterilmişti. Cemiyetimizin Başkanı ile Kuzey Ren - Vestfalya İâşe, Ziraat ve Orman Bakanlığı Genel Sekreteri ve adamları da bizim sofrada idiler..

6/7 Eylül olaylarını, dini taassubumuza, hıristiyan düşmanlığına yormak

(1) Schwalbe - Sieber, Die chemische Betriebskontrolle in der Zellstoffund Papierindustrie. 2. Auflage 1922 (1. Aufl. 1919).

sevdâsında bulunan Râhip Rektör fazla sabredemedi. Çorbadan sonra İstanbul, İzmir ve Ankara'daki tahribâttan, kiliselerin yakılıp yıkılmalarından, hiristiyanlara revâ görülen zulüm ve baskılardan yakınmaya başladı.

"— Hayır Râhip efendi, dedim, yanılıyorsunuz.. İslâmiyet en müsamahakâr, en âdil dindir.. Müslümanlar diğer dinlerin sâliklerine saygı gösterir, eşit muamele eder. Bahis konusu ettiğiniz olayların din ile hiç bir ilgisi yoktur."

Bizansı 1453 de, yani Garnata'nın sukutundan (1491) 38 yıl önce, tarihe mal etmiş bulunduğumuzu hatırlattıktan sonra, genç Fatih Sultan Mehmed'in din, dil ve an'ane hürriyetlerine göstermiş bulunduğu ulvî müsamahayı, muhtelif ırklara mensup teb'asına tatbik etmiş bulunduğu eşit adâletin, bugünkü medenî garba dahi (bilhassa Amerika'ya) örnek teşkil edecek nitelikte bulunduğunu açıkladım.

İstanbul'un zaptından bugüne kadar Rum teb'a, Patrikhâneden mekteplerine, dillerinden geleneklerine kadar, bütün müesseseleriyle yaşaya gelmişlerdir. İktisadî bakımdan ise müslüman Türklerden pek çok daha müreffeh hayat sürmekte bulunmuşlardır. Bu hususta sayın Belediye Başkanını işhâd edebileceğimi de ilâve ettim.. Zira Münster Belediye Başkanı, Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'da bulunduğunu, Westfalya muahedesinin imzalandığı tarihî salonda yapılan kabul merâsimi sırasında bana söylemişti.

RAHİP, NİHAYET "HAKLISINIZ" DEDİ

Rahip Efendiye: *"İstanbulun fethinden 38 sene sonra tarihe karışmış bulunan ENDÜLÜS medeniyetini yaratmış, Kurtuba'da garbın ilk üniversitesini kurmuş, Avrupa'ya başta kâğıt olmak üzere, medeniyet vasıtalarını kazandırmış bulunanlardan artakalmış bir tek canlı şahıs gösterebilir misiniz?"* dedim ve ilâve ettim :

"— İşte, müslüman Fatih Sultan Mehmed'in, bugünkü garplılardan üstün, medenî, âdil davranışı ile onu istihlâf eden müslüman Türk hükümrânlığının olgun müsamahası sayesindedir ki - zulme maruz kaldıkları zehabı ile yakındığınız - hiristiyan Rum azınlıklar, Endülüs müslümanlarının feci' âkibetinden masûn kalmış, refah içinde yaşamakta berdevâm bulunmuşlardır. Halbuki, bu âlicenâp, insanî muamele ve müsamahayı gereği gibi değerlendirmekten âciz olanlar, Sultan İkinci Mahmut devrinden (1809 - 1839) beri Türk tâbiiyetini hor gördüklerini, Türk devletine karşı olduklarını, Bizansı hortlatmak sevdasında bulunduklarını, çeşitli olaylarla açığa vurmaktadırlar. Bu nâbecâ hareketlere, sizin gibi bir din adamı olan Patriklerin de katıldığına dikkatinizi çekerim.

Aslına bakarsanız eşyânın ne kabahatı var? "Megalo İdea" cılara âlet olup hiyânete sapan şahısları cezalandırmak daha doğru olurdu değil mi Râhib efen-

İlk hatıra... Batı'da teknik'i vatan için kavrama ilim savaşının safhasında, 1925 de, Hannover Kâğıt ve Sellüloz Sanayii fabrikasında, Türkiyenin ilk Kâğıt ve Sellüloz Yüksek Mühendisi Mehmet Ali (Kâğıtçı), kültürü millileştirme himmetinin çetin günlerinde...

Milletlerarası Yağ ve Yağlı Maddeler Enstitüsünün Münster'deki kongresinden bir tesbit (Üstad Mehmet Ali Kâğıtçı solda üçüncü sıranın başındadır).

di? Almanya'da, Alman millî menfaaterine aykırı davrananlar bulunsa, acaba haklarında ne yapılırdı?"

Konuşmamıza karışan Münster Belediye Başkanı, Birinci Dünya Savaşı sıralarında Türkiye'de gördüklerine, şâhidi bulunduğu olaylara dayanarak hâtıralarını anlattı, izahatımı destekledi.

Râhip Rektör izahatımı ve Belediye Başkanının anlattıklarını dikkatle dinledikten sonra bana dönerek, sofra arkadaşlarımızın işitecekleri bir sesle, "haklısınız" dedi ve bir daha bu konuya temas etmedi.

"MEDENİYET ÖNDERLERİ" NİÇİN SEYİRCİ KALIYOR ?

Hâlen medenî garbın lideri sayılan Birleşik Amerika Devletlerinde IRK, RENK ve mezhep ayırımı - bütün fecaatiyle hâlâ - devam ediyor. Asırlık Ku Klux Klan (K.K.K.) terör teşkilâtının tasallutları, cinâyetleri hâlâ dehşet saçıyor..

Kıbrıs Devletinde bir râhip devlet başkanı olmuş, politika ihtirasları ile cinâyetler tertipliyor.. Tab'asının bir kısmı olan müslüman Türkleri imha için giriştiği tertiplerde hariçten de yardım görüyor..

Bu gayr-ı insânî davranışlara neden Medeniyet önderleri isyan etmiyor? Aksine, lâkayd nazarlarla seyirci kalarak, zımnen teşvik de ediyorlar..

Ku Klux Klan teşkilâtına benzer bir gizli cemiyet bizde faaliyet gösterse, râhip devlet reisinin habâsetleri misilleme ye tâbi tutulsa, acaba medenî garplı liderler aynı lâkaydiyi gösterecekler mi?

KU KLUX KLAN GİZLİ TERÖR TEŞKİLÂTI

Ku Klux Klan'cılar hiristiyanlığı, beyaz ırka inhisar ettirmek gayretindedirler. Kukuletalı kaftanlarının göğsünde, kalb seviyesinde, kırmızı dâire ile çevrelenmiş bir Malta haçı bulunmaktadır. Bu haçın tam ortasına, kan renginde bir virgül şekli resmedilmiştir. Bu kırmızı virgül, "Hazret-i İsânın, beyaz adam için akıttığı Kan" ın remzi imiş.

Ku Klux Klan gizli terör teşkilâtı 1865 de kurulmuştur. Üyelerinin sayısı, az zaman zarfında 550.000 kişiye yükselmiştir. Hâlen Alabama, Misisipi, Georgia, Florida, güney ve kuzey Karolina, Louisiana, Tennessee, Arkansas ve Viginia eyâletlerinde sürekli faaliyet göstermektedir.

Kısa süre önce Missisipi eyâletinin

McComb şehrinde Ku Klux Klan'cılar 4 zenci kilisesini yakmışlar, bir beşinci kiliseyi bombalamışlar, 13 zenci evini tahrip etmişler, iki zenciyi de öldüresiye dövmüşlerdi. Geçen Haziran'da öldürülen 3 "medenî haklar savunucusu" nun bunlar tarafından katledilmiş olduğu kabul edilmektedir.

Şimdiye kadar, bir çok Ku Klux Klancı tevkif edilmiş ise de, hiç birisi mahkûm edilmemiştir. Zirâ mahkeme jüri heyetleri Ku Klux Klan'cıları, güneylilerin haklarını koruyan kahramanlar (!) telâkkî etmektedirler. Bu müsâmahalı ve tasvibkâr davranıştan cesâret alan Ku Klux Klan'cılar, yeni üyeler kaydetmek ve haraç toplamak yolunda açıkça çalışmakta, karşı koyanların mallarına ve hattâ canlarına kasdetmektedirler.. (2)

Münster konuşmasından 10 yıl sonra, 1965 de İşbiliyye (Sevilla) yağ enstitüsüne tetkikat için gittim. Bu fırsattan faydalanarak, ENDÜLÜS'ün üç merkezini, İşbiliyye (Sevilla), Kurtuba (Cordoba) ve Garnata (Granada) şehirlerini gezdim.

İŞBİLİYYE (SEVİLLA)

Hâlen, 425.000 nüfusu ile, İspanya'nın dördüncü büyük şehri sayılan SEVİLLA (Seville) şehrinin Endülüs devrindeki ismi "İŞBİLİYYE" idi. Deniz seviyesinden yüksekliği 14 metre olup ticâret gemileri, Vadi-il Kebir (Guadalquivir) nehri yolu ile, şehrin ticaret merkezine kadar ulaşabilmektedirler. Bu suretle Sevilla, kara ortasında bulunmasına rağmen, sâhil şehri manzara ve kolaylıklarına mâlik bulunmaktadır.

Bu Endülüs şehrinin güzellikleri, ikliminin letâfeti, halkının karakteristik yaşayış tarzı, tanınmış san'atkârlara ilhâm kaynağı olmuştur. Meselâ Mozart'ın Don Juan ve Figaro'nun düğünü; Rossini'ini Sevil Berberi (Barbier de Seville); Georges Bizet'nin Karmen (Carmen) operaları, Endülüs karakterli Sevil (Sevilla) şehri halkının yaşayışından alınmış ilhamların mahsulleridir.

Meşhur ressam Velasquez, Murille ve şâir Herrera Sevil'de doğmuşlardır.

Sevil (Sevilla) şehrinin harikûlâde güzelliklerini belirtmek için tekrarlanan "Sevil'i görmemiş olan, harika görmemiş demektir". (Qui n'a vu Seville n'a pas vu de merveille) sözü, Napoli için söylene gelen (Vedi Napoli, e poi muori!) "Napoli'yi gör, sonra öl" gibi ansiklopedilere geçmiş bulunmaktadır.

Ve, yarınlar için aynı karanlık taassub ruhu içinde yetiştirilen medeniyetçiler...

(2) a - **Amerikanın kalbindeki kanser: Ku Klux Klan. Cumhuriyet 2 Nisan 1965 Cuma.**

b - **Lectures pour Tous. Juillet 1965 No. 139.**
Antoine Icart, K.K.K. un siècle de terreur en cagoule.

c - **Alexander Romanowsky, Geheimbünde. Düsseldorf 1959.**

Gelecek sayıda

★ — **1255 yıl önce,**
★ — **İşbiliyye'nin sembolü**
★ — **Endülüs medeniyetinin eşsiz şahitleri.**

(POTEMKİN) ZIRHLISININ İSYANI VE SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD

Sahte Potemkin olayının içyüzü

— 7 —

YAZAN :
A. CEMALEDDİN SARAÇOĞLU

Hademe feriki Şakir Paşa bir taraftan 2 Temmuz 321 de gayet ağdalı ve tumturaklı bir ifade ile yeni bir tabiyenin temel atma merasiminin yapıldığını bildirirken, bir taraftan da tarassud vazifesinde de ihmal göstermediğini şu şifre ile bildiriyor :

Asım Beye 3 Temmuz 321 (16 Temmuz 905). Bu sabah saat on ikiden akşamın on ikisine kadar Boğaz medhalinde şayan-ı arz bir hâdise olmayub yalnız büyük liman karşısındaki Keçilik nam mahalle yapılacak istihkâma mahsus topların çıkarma ameliyatı için muktezi iskelenin imaline lâzım olan kereste ile elli kadar amelenin oraya gelerek iskelenin inşasına mübaşeret edildiği ve Karadeniz'den gelen, biri Rus olmak üzere dokuz tane sefain-i ticariyenin Boğaz'dan geçtiği ve havanın muhalefeti cihetiyle bu gün torpil işinde muvaffakiyet hasıl olmadığı, beray-ı malûmat maruzdır.

Hademe feriki M. Şakir

Âsi Moskof zırhlısı Potemkin'in Romanya'lılara teslim olduğu Karadeniz Boğaz'ında vazifeli paşalarla bildirildiği halde bu halin Terkos müfrezeleri kumandanı süvari Binbaşısı Mehmet Ziya Beye bildirilmesi unutulmuş olacak ki, âsi geminin teslim olmasının üzerinden on gün geçtiği halde hâlâ dürbun elde, oraya buraya koşarak ufukları tarassudla meşgul bir halde dağ, bayır dolaşan bu zattan Yıldız sarayına şu şifre geliyor :

Asım Beye 4 Temmuz 321 (17 Temmuz 905) - Dün saat beş raddelerinde tek bacalı, üç direkli, beyaz bordalı, bandırası mechul ve kravüzöre müşabih bir vapurın cenub-ı şarkî (güney doğu) istikametinden sahile altı mil mesafe ile Malatra istikametine doğru hareketle Malatra'ya iki mil kadar yaklaşarak bir çeyrek saat orada durup tekrar cenub-ı şarkîye müteveccihen hareket eylediği Podime piyade bölüğü yüzbaşısının iş'arına atfen tabur binbaşılığından şimdi bildirmekle beray-ı malûmat arza ictisar eylerim.

Terkos müfrezeleri kumandanı süvari binbaşısı Mehmed Ziya

DALKAVUKLUK ÖRNEKLERİ

Karadeniz boğazı hakkında kendisinden başka kimsenin saraya haber yetiştirmesi gayretkeş hademe feriki Şakir Paşayı bir hayli köpürtmüş olduğunu aşağıdaki şifreden anlıyoruz. Çünkü, kendisi o gün asayiş berkemaldir raporunu vermiş bulunuyordu :

Asım Beye: 4 Temmuz 321 (17 Temmuz 905) Midye ve civarında bulunan müfreze-i askeriyye kumandanı binbaşı Ziya efendi tarafından güya Mitra (!) nın iki üç mil açıklarında göründüğü mumaileyhin ifadesine atfen bu sabah Kilyos kalası zabitliğinden Boğaz muhafızlığına bildirilen üç bacalı, iki direkli (dikkat buyurulursa, Ziya Beyin raporunda bahsi geçen bir bacalı, üç direkli gemi, Hikmet-i huda üç bacalı, iki di-

rekli, yani Potemkin'in hüviyetine bürünüvermiştir) *beyaz boyalı sefine-i harbiyenin mevaki'i askeriyye ve tahlisiye idaresinin hiç bir tarafından görülmemiş ve bugün icra kılınan tarassudatda da böyle bir sefinenin vücuduna dair bir emare bulunmaması, vaki'i işar ve ifadenin mukarin-i sıhhat olmadığını işrab etmiş ve saye-i meknetvaye-i hazret-i padişahîde Boğaz'da vaz edilmekde olan torpillerden yirmincisi de bugün mahall-i muayyenesine ilka ile birinci hattın ikmaline muvaffakiyet elvermiş ve bugün sabah saat on ikiden akşam on ikiye kadar Boğaz'dan biri Rus olmak üzere onsekiz kıt'a sefain-i ticariye mürur etmiş olduğu maruzdır.*

Hademe feriki Şakir

Diye Terkos müfrezeleri kumandanı binbaşısını yalancı çıkarıyordu.

Şakir Paşa bu alanda rekabet kabul etmez bir gayret ve himmetle çalıştığını velinimetine isbat için ferdası günü de ustaca kaleme alınmış ve kendisinden başkasının yapacağı ihbarlara ehemmiyet verilmemesi gerekdiğini bildiren şifresi ile ihsas ediyordu.

TORPİL HATTI NİHAYET DÖŞENEBİLİYOR

Bir şifre daha :

Asım Beye: 10 Temmuz 321 (23 Temmuz 905) - Saye-i padişahîde Sırataş'dan Anadolu Kavağına doğru iki muvazi hat üzerine vaz' edilmekte olan torpillerin sonu olan kırkıncısı da bu gün vaz' edilmiş ve yalnız emr-i muayenesi ile istasyonların bazı nevakısının bimennihi Taalâ yarın ikmali mukarrer bulunmuştur. (1)

Hademe Feriki : Şakir

Artık paşanın maruzatını her gün yapacağına iki günde bir yapmağa başladığını saraya çektiği şifrelerin tarihlerinden anlıyoruz :

Asım Beye: 12 Temmuz 321 (25 Temmuz 905) - Saye-i kudret vaye-i hazret-i hilâfetpenahî-i azamide devlet-i ebed müddet-i aliyyenin şan ve satvetini ilân bir müddettenberi Karadeniz Boğazı'nın cümle-i tahkimatından olmak üzere Sıratış mevkiinden Anadolu Kavağına doğru iki müvazi hat üzerine vaz' edilmekte olan 40 aded torpilin, muvaffakiyat satı'a-i hazret-i hilâfetpenahîleri âsâr-ı mübeccelesinden olan evvelki gün ameliyat-ı vaziyeleri hitam bulduğu gibi ahiren de emir-i muayene ve istasyonerleri (istasyonların olacak) nevakısı ikmal edilerek din ve devlet düşmanlarının her türlü tecavüzat-ı

(1) Bu sabit mayinler zamanımızın mayinlerinden büsbütün farklı idiler. Bunlar geçidlerin belli yerlerine muntazam fasılalarla atılırlar ve suyun altına kuvvetlice tesbit olunurlardı. Mayınlardan sahildeki istasyona bir kablo uzatılır, tahrib olunacak gemi o mayının üstüne geldiği vakit istasyondan bir düğmeye basılmak suretiyle ve bağlı kablo vasıtasiyle, mayına cereyan verilir, mayın da patlar, üzerinde bulunan cismi tahrib ederdi. Pamuk barutiyle doldurulan bu çeşit mayinlerle bir limanın müdafaası sistemi bugün terkolunmuş, manyetik, akustik mayinler icad olunmuştur. C. S.

"Uydurma Potemkin hadisesi" ne adı karışan Hamidiye kruvazörü Dolmabahçe önlerinde.

melhuzesine karşı kiymettar bir hatt-ı müdafaa tesis ve teşkil edilmiş olduğunun arzına cüret eylerim ferman.

Hademe Feriki : Şakir

Asi Moskof zırhlısı "Kniaz Potemkin" in Romanya'lılara teslim olmasından tam on beş gün sonra Karadeniz Boğazına iki müvazi hat üzerine atılan 40 sabit mayinden mürekkep manianın vücuda getirilmesi işi bitirilebilmiş; bu mayın hattı tesis olunduktan sonra gayretli hademe ferikinin tarassud ve istihbar vazifesi de sona ermiş olacak ki, artık Şakir Paşanın Yıldız sarayına gönderdiği bir şifreye rastlanmıyor.

KORKUNÇ HEYECANIN SON GÖSTERİLERİ..

Ancak bu işler bittikten, Yıldız sarayının, başta vehimli Padişah İkinci Abdülhamid gelmek şartiyle, telâş ve heyecanı da tavsadıktan sonra bizde her devrin adeti olduğu üzere, her şey unutuluyor ve durum, eski hamam eski tas, tekerlemesine uyan bir şekil alıyor. Bu arada tehlike anında alelâcele Karadeniz Boğazı sularına gönderilmiş olan gemilerle Amiral Eşref Paşa da bir daha hatırlanmaz oluyor ki, bunu da 19 Temmuz 321 (1 Ağustos 905) tarihiyle, yâni âsi zırhlının teslim olmasından tam yirmi dört gün sonra, büyük limanda yatan "Kastamonu" gemisinde pinekleyen Amiral Eşref Paşa tarafından Yıldız sarayına çekilmiş olan şu şifreden anlamış bulunuyoruz :

Baş kitabete: 19 Temmuz 321 (1 Ağustos 1905) — Bahrisiyah Boğaz'ında bulunan "Pelengiderya", "Akhisar", "Alpagot", "Fatih" torpido istimbot-ı hümayunlarının Boğaz'a muvasalatlarında mevcut torpidolarının, cephane başlıkları mahallerine vaz' ve tazyikli hava ile doldurulup kovanlarına sürülerek harb için ihzar edilmiş ise de işbu borulu torpiyodların uzunca müddet dolu ve harârete mâruz kalması mahzuru dâi olmağla beraber cephane başlıklarında pamuk barutlarının dahi hararet tesiriyle rutubetleri zail ve tahrib kuvvetlerinin azalmasını mucip olacağı fennen müsbet olup, bervech-i maruz cephane memlû başlıklar gemilerden çıkarılıp cephaneliklerinde hıfz edildiği takdirde mahzurdan sâlim ve mucibi emniyet olacağından herhalde emr ü ferman...

Büyük Limanda Yaverandan:
Ferik Eşref

* * *

İşte Rusya'nın Karadeniz donanmasından "Kniaz Potemkin" zırhlısında 1905 yılı haziranında çıkan kanlı isyanın Yıldız sarayında uyandırdığı korkunç telâş ve heyecanın son gösterileri de bu suretle sona erdi amma bu ihtilâlin vehimli Padişah İkinci Abdülhamid üzerindeki tepkilerden bol bol faydalanmış, bu konuda çeşidli jurnallerle saraya başvurup nişanlar, padişah ihsanları koparmış olan irili ufaklı hafiyeler gürühu bu yağlı kuyruğu bir türlü ellerinden bırakmıyorlardı.

Âsi Moskof zırhlısı çoktan teslim olmuş, ihtilâl sona ermiş bulunmakla beraber muhbir-i sadıklar boş durmuyorlar, türlü şeytanlıklarla hünkârın vehmini kamçılıyorlardı .

İşte bu arada bulanık sularda balık avlamakta pek usta bir hafiyenin, korkunç olduğu kadar dâhiyane (!) bir buluşu Yıldız sarayının vehimli tacidarını yeniden çileden çıkaracak, çılgına döndürecekti :

SAHTE "POTEMKİN" HADİSESİ

Bahriye tarihimize "Uydurma Potemkin olayı" adı altında intikal edecek bu hadisenin iyice kavranabilmesi için bir iki cümle ile işin aslını, daha doğrusu dayandığı temeli izah edelim : 1897 yılının nisan ayında Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan hükûmeti arasında başlayan savaş dolayısiyle Mesudiye, Hamidiye, Osmaniye, Aziziye zırhlı fırkateynileri ile Necmi Şevket, Mukaddemei Hayır, İclâliye zırhlı korvetlerinden kurulmuş Osmanlı Donanması, Amiral Hasan Râmi Paşa kumandası altında, Çanakkale sularına gönderilmiş, harbin sona ermesinden sonra da, bu deniz kuvveti İstanbul'a döndürülmeyip Boğaz sularında bırakılmıştı.

Çeşidli noksanları, harap ve perişan tekneleri, bir kaç tecrübe atışında hurdahaş olan top yatakları yüzünden

harp süresince Akdeniz'e açılıp düşman donanmasına karşı savaşamamış olan bu donanma müsveddesi, Nâra önünde demir üzerinde yatarak her gün biraz daha çürüyüp yıpranırken, 1905 yılında yukarıda bahsi geçen "Potemkin" isyanı patlak vermiş, bu isyan dolayısiyle harekete geçen hafiye sürüsü, Moskof zırhlısının Romanya'lılara teslim olması üzerine bol bol faydalandıkları bu yağlı kuyrukdan mahrum kalmıştı. Lâkin bunların içinde bir açıkgöz, Yıldız sarayına, Rusya'nın Karadeniz'deki donanmasında olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğunun da Akdeniz boğazındaki donanmasında kanlı bir ihtilâlin patlak vermek üzere bulunduğuna dair, bir jurnal takdim etti.

Bu melun herifin buluşu âdeta dâhiyane idi. Zaten donanmasından korkan, amcası Abdülaziz'in tahtdan indirilmesinde önemli bir rol oynadığı için öz harp gemilerini kendine can düşmanı sayan vehimli bir hükümdarı bu ihbarın en hassas yerinden yaralayacağını hesap eden bu "muhbir-i sadık", ihtilâlin hünkârın adını taşıyan "Hamidiye" zırhlı fırkateyn-ı hümayununda baş gösterdiğini haber vermek suretiyle, hasta hükümdarın ruh haleti üzerinde pek yıkıcı bir tepki uyandıracağını bile hesaba katmıştı.

Bu jurnal, zaten "Potemkin" isyanı dolayısiyle henüz lâyikiyle sükûnetine kavuşamamış olan Yıldız sarayını, tabiî yeniden allak bullak etti; şifre dairesi yeniden hummalı bir faaliyete koyuldu. Artık sorular, cevablar, cevaba cevablar birbirini kovalayacaktı. Doğrusu bu muhayyel ihtilâli uydurmak suretiyle jurnalci "muhbir-i sadık", turnayı gözünden vurmuş oluyordu. Çünkü Moskof zırhlısında ihtilâl çıkışının üzerinden daha bir yıl geçmeden bu sefer bir Osmanlı zırhlısında isyan çıkacağını uyduran ve bunu padişahına haber veren sadık (!) bende, hiç şüphe yok ki, umduğundan fazla memnun edilecek, rüyasında bile göremiyeceği bir ikbale kavuşturulacaktı.

İLK ŞİFRE

Gayet iyi düşünülmüş, inceden inceye hesab edilerek yapılmış bu ihbarın ilk meyvesi, Yıldız sarayı tarafından Filo Kumandanı Hasan Rami Paşa'ya gönderilen şu şifre olmuştur :

"Bahrisefid Umum Filo Kumandanı Hasan Râmi Paşaya: Zat-ı âli-i müşiraneleri selâm-ı selâmet encam-ı hazret-i padişahî ile taltif buyuldukları tebşir ve tebliğ olunur. Rusya devletinin "Potemkin" zırhlısının evvelce isyan eylemiş olduğu gibi, bunu takliden orada bulunan "Hamidiye" zırhlısının dahi isyanda olarak Dersaadet'e hareket ettirileceği istihbar buyrulmuştur. Velinimet efendimiz hazretlerinin hakk-ı âli-i kumandanilerinde ötedenberi bi deriğ buyrulan hüsn-ü teveccüh ve itimad ve emniyet-i hümayun-ı mülûkâneleri nezd-i asafenelerinde dahi müsellem bulunmuş olmasına nazaran bu maddenin aslı varsa suret-i vuku'ı cereyanının alâ-vechissıhha (yani doğru olarak) arz-ı atebe-i ulya buyrulması sâdır olan irade-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenahî iktizay-ı âlisindendir. Olbabda. Fi 16 nisan sene 322 (29 nisan 1906).

Mabeyn-i Hümayun Şifre Kâtibi : Asım."

Komşu bir devletin donanmasına mensup bir zırhlıda çıkan ihtilâlin çılgına döndürdüğü, bütün cinlerini başına topladığı, vehimli bir padişahı öz donanmasında patlak veren bir isyanın ne kadar sarsacağını, o devrin büyükleri gibi, Bahrisefid Umum Filo Kumandanı Müşir (Oramiral) Hasan Râmi Paşa da elbette bilir ve takdir ederdi.

1908 Temmuzunda İkinci Meşrutiyet ilân olunduğu vakit, o sıralarda Bahriye Nazırı olan Hasan Râmi Paşaya çok hücum edilmiş, imzasını eski arabca harflerle (H. Rami) diye attığı için, o harflerin telâffuzu vechile, "Harâmi" yani (haram yiyici) "haydud" olarak vasıflandırılmış, rahmetlinin irtikâb ve irtişasından uzun uzadiye dem vurulmuş, hattâ kendisi herhangi bir mahkeme huzuruna çıkarılmadan, Abdülhamid'in diğer bâzı vükelâsı gibi, Adalar Denizindeki adalarımızdan birine sürülmüştü.

Merhumun bu alanda ne dereceye kadar suçlu, yahud günahsız bulunduğunu kesin olarak tesbit edecek durumda değilim.

(Devam ediyor)

Mustafa Kemal'in Kurduğu:

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI

Gizli Komünist Fırkası mensupları İstiklâl Mahkemesi huzurunda

— 3 —

YAZAN : FERİDUN KANDEMİR

Mustafa Kemal Paşa, Ankara ve Eskişehirden sonra Anadolu içlerine, hattâ ordu saflarına kadar çeşitli adlarla sızan - çoğu Ruslardan yardım gören veya görmeyi bekleyen - gizli Komünist teşekküllerinin propagandalarını önlemek ve bunların başında bulunan bazı mebuslarla şairlerini kendi etrafında toplayıp zararsız hale getirmek maksadile açıkça ve resmen kurduğu "Türkiye Komünist Partisi" nin, umduğu işi lâyikile yapamadığını, yani gizlilik perdesi ardındaki bir kısım mebuslarla arkadaşlarının gene başlarına buyruk zararlı faaliyetlerine inatla devam etmek istediklerini görünce bütün bunları İstiklâl Mahkemesi huzuruna sevketmek zorunda kalmıştı.

Bu suretle İstiklâl Mahkemesine sevkedilmek üzere, Büyük Millet Meclisinde hakkında soruşturma açılan ilk milletvekili, Tokat Mebusu - eski Dahiliye Vekili - Nazım Beydi. Nazım Bey, nedense daha meclis üçüncü şubesindeki soruşturması neticelenmeden tutulup, hapishaneye tıkılmıştı. Ve bu esnada henüz tutulmayan, sorguya da çekilmeyen eski parti arkadaşlarından bazıları, *"iptidadan beri bütün zararlı faaliyetlerin başında"* kendisinin bulunduğu yolunda yazılar yazarak Nazım Beyi *"Mustafa Kemâl Paşaya karşı inat eden tek suçlu"* olarak göstermekte idiler.

Nazım Bey, bunlara karşı, Ankara hapishanesinden 27 Şubat 1921 günü, Büyük Millet Meclisi, Üçüncü Şube Reisliğine yazdığı müdafaanâmede, işin iptidasından beri olup bitenleri anlatarak aynen şöyle diyordu :

Orduya Komünist beyannameleri dağıtan mebusları Mustafa Kemal Paşaya şikâyet eden Merkez Ordusu Kumandanı Nureddin Paşa, silâh arkadaşları ile bir arada.

"Şube-i âliyelerine verdiğim ifadelerde Yeşilordu umumî merkezinin kaç kişiden ibaret olduğunu arzetmiştim. Size bugün iki gazeteyi takdim ediyorum. Bunların birinde benim "izah ve istizâh" başlıklı bir yazım, ikincisinde Hakkı Behiç ve Muhittin Baha Beylerin buna verdikleri cevaplar yazılıdır. Cevapların tetkikinden anlaşılacaktır ki, Muhittin Baha ve Hakkı Behiç Beyler, Yeşilordu teşkilâtında tamamen varlıklarını ve iştiraklerini açıkça itiraf etmişler ve fazla olarak Yeşilordu umumî merkezini yirmi beş kişiden ibaret göstermişlerdir. Benim bildiğim ise bu umumî merkez şu zatlardan müteşekkildi : Bursa Mebusu Şeyh Servet, Eskişehir Mebusu Eyüp

Sabri, Hüsrev Sami, Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü, Saruhan Mebusu Reşit ve Celâl, İzmit Mebusu İbrahim Süreyya, Sırrı, Dr. Mustafa, Muğla Mebusu Yunus Nadi, Bursa Mebusu Muhiddin Baha, İstanbul Mebusu Dr. Adnan, Hakkı Behiç ve bendenizden ibaretti.

İptidaları İzmit Mebusu Hamdi Namık Bey de umumî merkezde bulunmuş ise de, sonraları toplantılarda bulunmamıştır."

Hakkı Behiç Bey bana cevabında diyor ki:

"— Yeşilorduyu tesis ve teşkilde en çok kimlerin hizmet ve çalışmaları olduğu ve Yeşilordunun isminden ve esaslarından başlayarak bütün teşkilâtında kimlerin selâhiyet iddia etmeğe hakkı olduğunu izah etmek bana düşmez." Yani bunları kâmilen ben yapmışım demek istiyorlar.

Muhittin Baha Bey ise, gene aynı gazetedeki cevabında:

"Yeşilordu umumî merkezinin yirmi beş kişiden ibaret olduğunu tasrih ederek, Hakkı Behiç Beyin bizim haberimiz olmadan bu umumî merkezde daha yüksek şahsiyetler olmak üzere varlıklarını haber verdiği zatların sayısını tesbit etmiş bulunuyor ki, Hamdi Namık Beyi de sayarsak, bizim bildiğimiz on beş kişiden başka, daha on kişi var olmak lazım geliyor.

Bendeniz, Yeşilordu umumî merkezinin başında Mustafa Kemal Paşanın bulunduğunu biliyorum ve bunu zannederim, ifadelerimin birkaç yerinde izah etmiştim. Şu halde bu babtaki ifademin doğruluğu müeyyed bulunuyor.

"İŞİN EN MÜHİM VE CAN ALACAK NOKTASI"

Fakat şimdi, katî bir surette itiraf ederim ki, Yeşilordu'nun başında Mustafa Kemal Paşa'dan başka kimse daha bilmiyorum ve tanımıyorum.

Hakkı Behiç Bey, *"Belki kendilerinin haberi olmadığı halde"* kaydiyle, bu teşekkülün umumî kâtibi bulunmaklığıma rağmen, öteki dokuz kişiyi de bilmediğimi itiraf ve ihtar ediyorlar. Acaba bunlar kimlerdir? Ve acaba biz hepimiz birbirimizi bilir, tanır, ve böylece birleşir, toplanır, müzakerelerde bulunurken ve hattâ işe Mustafa Kemal Paşanın da bizimle beraber olduğuna vakıf iken, öteki dokuz veyahut on kişi neden, benden yani cemiyetin umumî kâtibinden bile gizlenmiştir?

Gerçi Yeşilordu, gizli bir cemiyetti. Nizamnamesinde de bu gizlilik, açıkça bildirmiştir. Fakat, bu teşekkül tarzı, gizlilik içinde gizlilik değil midir? Ve niçin böyledir? Verdiğim ifadelerin bir çok noktaları şüphesiz, şubenizi bu cemiyette çalışan on dört kişinin de ifadelerine müracaata mecbur edecektir. Meselâ: Mustafa Kemal Paşanın arzuları üzerine faaliyeti muvakkaten durdurulmuş iken, Yunus Nadi Beyle benim umumî merkez kararile Paşa hazretleriyle iki defa görüşmemiz sonunda tekrar faaliyete geçilmesine karar verildiğini arzetmiştim ki, bu, işin en mühim ve can alacak noktasıdır. Çünkü şimdi karşıma geçenler, Mustafa Kemal Paşanın kararile tekrar faaliyete geçildiğini inkâr ile, benim birkaç arkadaşımla Paşanın müsaadesi olmadan faaliyete geçtiğimizi iddia ediyorlar. Bu yalandır. Çünkü Yeşilordu ve Türkiye Komünist Fırkası umumî merkezleri azasından olan Dahiliye Vekili Dr. Adnan Beyin imzasile, bu komünist fırkasının kuruluşundan sonra ilân edilmiş resmî bir tebliği vardır ki, Yeşilordunun tamamiyle Komünist Fırkasına geçtiğini ilân eder. Demek ki, Türkiye Komünist Fırkası kurulunca, bütün Yeşilordulu arkadaşların bu Komünist Fırkasına geçtikleri resmen kabul ve ilân edilmiştir. Şimdi rica ederim hükûmetin böyle bir ilânı varken, nasıl olur da ben faaliyette devam etmiş olabilirim? Arkadaşlarım Mustafa Kemal Paşanın davetini kabul ile faaliyetlerini durdurmuşlar da, ben durmayıp devam etmişsem, niçin Hükûmet Reisi Paşaya haber verip de, elimdeki evrakı, mührü ve saireyi isteyip almamışlar, istemişlerse ben ne için, nasıl vermemişim ?

Böyle bir şey olmamıştır. Olsaydı, Yani bunlar yapılsaydı, işte o zaman hakkımda takibatta bulunulabilirdi."

MEHMET ŞÜKRÜ HOCANIN MAHKEMEDE ANLATTIKLARI

Nazım Bey işte böyle diyordu. Mustafa Kemal'e karşı geldikleri ileri sürülerek İstiklâl Mahkemesine sevkedilenler-

den Afyonkarahisar Mebusu Mehmet Şükrü Hoca ise, bu mahkeme huzurunda kendini müdafa için, olup bitenleri şöyle anlatıyordu :

"— Hükûmet tarafından kurulup, Yeşilordu ile birleştiğini Dahiliye Vekâletinin resmî tebliği ile öğrendiğimiz Türkiye Komünist Fırkasının Çerkes Ethem'in kardeşi Reşid'i de içine aldığı ve Ethem'in Eskişehirdeki "Yeni Dünya" matbaasını Ankaraya nakledererek, umumî kâtip Hakkı Behiç Beyin mesuliyeti altında neşriyata devamla, kendisini "millî kahraman" olarak tavsif ettirmesi gibi hallerin iyi olmadığını Ethem ve kardeşlerini yakından tanıyan Afyon Mebusu Hulûsi Bey bana söyledi ve aynı zamanda Komünistliği, ilmî neşriyatta bulunarak, kendi esaslarımıza uydurmak suretiyle bir kontr parti, *yani hükûmetin kurmuş olduğu partiye karşı bir fırka teşkili işini görüşmek üzere Tokat Mebusu Nazım Beyin evine davetli olduğumuzu bildirdi. Nazım Beyin evinde ben, Hulûsi, Şeyh Servet, ve ilk defa tanıştığım Baytar Salih ile Ziynetullah ve Hilmi Bey'er toplandık ve kurulacak fırka meselesini görüştük. Ben:*

"— Mademki, Komünist Fırkası hükûmetçe kurulmuş, ismi de gasbedilmiştir, o halde biz de Komünist Partisince vaktiyle kaleme alınan program üzerinde ufak tefek değişikliklerle daha ziyade âdetlerimize ve şeriatimize muvaffık bir fıkra kurmamız gerektiğini ve böyle bir fırkanın ilmî propagandalarla kendini tanıtarak öteki Komünist Partisinden evvel ilerleyip hattâ onu söndürebileceğini söyledim" *ve yeni programı hazırlamaya koyuldum.*

Bu esnada, Şeyh Servet, Nazım ve Hulûsi Beylerle programa: "Asr-ı saadetteki müşterek saadet ve aile haklarının şeriat dairesinde korunması" *kayıtlarını ekliyerek programı tamamladık, bir de beyanname hazırladık ve ertesi gün ben, Nazım Bey ve Şeyh Servet Efendi Dahiliye Vekâletine giderek, bunları verdik ve oraca her sahifesi tasdik edilerek, fırkanın resmen tanındığına dair olan 7 aralık 1920 tarihli beyannameyi aldık.*

Bundan sonraki toplantımızda umumî merkezimizle, şubelerin teşkili hususlarını görüştük. Fakat hiçbir zaman Mustafa Kemal Paşaya karşı vaziyet almak ve hükûmeti devirmek isnatları gibi bir kararımız olmamıştır. Esasen bu şekilde bir karar, fırkanın kurulması maksadına da aykırıdır.

Tekrar edeyim: Hükûmetin kurduğu Türkiye Komünist Fırkasına Ethemle kardeşlerinin alınması üzerine, bunların takındıkları kahramanlık tavrile memlekette diktatörlük ve terrör yapmaları endişesi beni bu fırka ile çalışmaya sevketmiştir. Bu, benim vicdanî bir düşünce ve hareketimdir. Rusyadaki komünistliğin zararlı taraflarının memleketimize girmemesi için programımıza eklediğimiz "Asr-ı saadet" yani "Peygamberimiz Efendimizin yaşadıkları yıllardaki birbirlerine samimiyetle bağlılık" kaydı da esasen o kadar sarihtir ki, fazla izaha hacet bırakmaz."

KOMÜNİZM ESASLARINA GÖRE YAPILAN VAZİFE

İptidadan beri pervazsızca gemi azıya alan Yeşilorducu ve komünistlerden Baytar Salih Bey ise mahkeme başkanının:

"— Bir memleketin varlık ve istiklâlinin koruyucusu olan ordusunun, politika ile uğraşmaktan memnu olduğunu bildiğiniz halde, gizli cemiyetlerinizle zabitleri ele alarak komünist teşkilâtını orduya sokmaktaki maksadınızı lütfen izah buyurur musunuz?"

sorusunu şöyle cevaplandırmıştı:

"— Komünizim mefkûreleri milletin her sınıf efradına hazmettirilmeden yapılacak inkılâbın her halde bir çok sarsıntılara yol açacağına, memleketimizin de bu gibi sarsıntılara artık tahammülü kalmadığını bildiğimden, hangi sınıftan olursa olsun bütün millet fertlerinin komünizm esasları dahilinde aydınlatılmasını bir vazife saydım.

Fakat, "Yeşilordu umumî merkezinin bir kısmı - Mustafa Kemal Paşanın arzusu ile - faaliyetlerini tatil etmiş iken, diğer bir kısmı gizli komünist partisi teşkiline kalkışarak faaliyetlerini devam ettirmişlerdir" *tarzındaki sözler katiyen varid değildir. Çünkü hükûmet Çerkez Ethem hadisesinde ele geçirdiği evrak arasındaki komünist partisinin mührüyle mühürlenmiş kâğıtlardan, hükûmeti*

Gizli Komünist Fırkası tarafından "emekçi sınıfı" olarak vasıflandırılan 1920 Ankara' sından silâhlı bir grup. Arka plânda görülen bina, Komünist mebuslarla arkadaşlarının sık sık devam ettikleri Taşhandır.

devirmek isteyen bir komite bulunduğu zannına düşüp, meseleye ehemmiyet ver miş ve böylece bir takım tevkifat da yapmıştır amma, ben işin aslına tamamen vakıf olarak teminatla söyliyebilirim ki, bütün bu zanlar, bir vehimden ibarettir. Çünkü Ethem'in ilk isyan alâmetleri belirdiği zaman, Halk İştirakiyun Fırkası umumî merkezinde yaptığımız toplantıda bu mesele de müzakere edildi ve akibeti pek vahim olacak böyle bir hadisenin ne yapıp yapılarak önlenmesi için fırkaya mensup mebusların bütün mevcudiyetleriyle çalışmaları gerektiğine karar verildi. Bu da gösterir ki, ne benim ve ne de arkadaşlarımın Ethem'in hükûmeti devirmek maksadıyle yaptığı hareketlerde hiçbir ilişkimiz yoktur."

MEMLEKETTE KOMÜNİZM TEŞKİLATI YAPMAK İÇİN RUSYA'DAN İSTENEN PARA

Baytar Binbaşı Salih Bey, mahkeme başkanının:

"— Yeni Dünya Gazetesi Mesul Müdürü Arif Oruç Bey, sizin eskiden de bir takım askerî ihtilâl cemiyetlerine dahil olduğunuzu duyunca, cemiyetinizden çekildiğini, hattâ cemiyetinizin âsi Ethem'e yazdığı "Hükûmeti devirelim. Mustafa Kemal bizi aldatıyor; sureti katiyede görüşelim." *tarzındaki sözlerine karşı kendisinin Ethem'e* "Salih Beye ve tekliflerine kapılmayınız. Aksi takdirde memlekete fenalık yapmış olursunuz" *diyerek sizinle alâkasını kesmiş olduğunu söylüyor. Buna ne dersiniz? Arif Oruç Bey hakikaten cemiyetinizden alâkasını kesmiş midir?"* sorusuna da verdiği cevapta şunları söylemişti :

"— Arif Oruç Beyin hakkımdaki isnatlarını şiddetle reddederim. Şimdiye kadar hiç bir ihtilâlci komite ile münasebet ve irtibatta bulunmadım ve benim ruhumda, itikadımda memleketimin bir ferdini dahi imhayı düşünecek bir heyetle birleşmeği kabul etme temayülü yoktur. Kırk bir senelik hayatımda kimseye dahi vurmuş adam değilim. Arif Oruç'un hattâ "Yeni Dünya" sını Ankaraya getirdikten sonra bile, komünizm esaslarına bağlı olarak bizimle daima beraber çalışacağını söylemiş bir arkadaşımız olmasına rağmen, şimdi böyle bir muhakeme esnasında, beni bu derece suizan altında bırakmak istemesine tekrar tekrar teessüf ederim."

"— Memlekette komünizm teşkilâtını yapmak için nasıl bir düşünceye kapılarak, hududumuz dışındaki bir milletin parasından faydalanmak istiyerek Lenin ve Nerimanof'un itimatnâmelerile gelen Süleyman Sami Yoldaştan sekiz bin lira istediniz? Bunu da izah ediniz?"

"— Biz bu parayı, sokaktan dilenci

çocuklarını toplayıp, onlara mektepler açmak ve ileride matbaa kurup, gazete, mecmua çıkarmak gibi işler için, fakat Lenin ve Nerimanof'un itimatnamelerini değil, Baküda bulunan ve Türk esirlerinden kurulmuş Türkiye Komünist Fırkasının Reisi Mustafa Suphi yoldaşın itimatnâmesi ile buraya gelen Süleyman Sami'den istedik. O da, bütçe yapmamızı söyledi. Bütçeyi yaptık, aldı gitti. Şimdiye kadar da bir haber gelmedi."

GİZLİ KOMÜNİST PARTİSİ KURANLAR MAHKÛM OLUYOR

Bu muhakeme esnasında, bazı Yeşilorducu mebuslar da şahit sıfatile dinlenmişlerdir. Fakat maâlesef yemin ettirilmeden konuşturulan bu mebuslardan Yunus Nadi Bey soruları şöyle cevaplandırmıştır :

"— Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Yeşil ordu Cemiyetinin her ne suretle olursa olsun resmiyet ve âleniyet peyda etmiyerek gizli bir şekilde olmasını muvafık bulmadılar ve derhal faaliyetin tatil edilmesini şiddet ve ehemmiyetle tavsiye ettiler. Keyfiyet derhal toplantıya dâvet edilen arkadaşlara tebliğ olundu ve tatili faaliyete karar verilerek herkes dağıldı. Ondan sonra Yeşilordu Cemiyeti kalmamıştır, denebilir. Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Yeşilordu hakkında verdikleri yegâne emir, faaliyeti tatil emridir ve bu emir muvakkat değil, kat'î idi. Öyle de yapılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin emirleri arkadaşlara tebliğ olunduğu zaman, müzakere yapılmış ve pek tabiî olarak herkes fikir ve düşüncesini ileri sürmüştür. Ancak, kim ne demiş olursa olsun, muhakkak olan şudur ki, neticede faaliyeti tatil kararı verilerek dağılınmıştır ve ondan sonra ben ve yakın bildiğim arkadaşlarım arasında Yeşilordu adına hiç bir faaliyet yapılmamıştır.

Yeşilordu Ankara merkez heyetinin kimlerden teşekkül etmiş olduğunu bilmiyorum. Yalnız söylenen isimler arasında belli başlı bir Baytar Salih Efendi ismi hatırımda kalmıştır. Bu zatı dahi şahsen tanımam. Ötekilerini ise ne ismen, ne de şahsen bilmiyorum. Bu merkezin faaliyeti hakkında da, umumî merkezin uzun boylu malûmatı yoktur. Yalnız neden sonra Baytar Salih Efendi ismini, gizli Komünist Fırkası ile karışık gördüğüm zaman, acaba bu zat, Ankara merkez heyetile mi bu şekillere girerek yürümüştür, yoksa şahsen mi böyle hareket etmiştir, diye şüphe ettim. Bununla beraber, bu şüphenin de ifade edeceği büyük bir mâna yoktur.

Bizce faaliyeti tatil kararından sonra Yeşilordu'nun aslında fer'i de kalmamış olmak lazım geleceği yegâne ve kat'î hakikattir" .

Yunus Nadi Bey'in bu kat'î ifadesine karşı Tokat Mebusu Nazım Bey:

"— Hayır, demişti, Mustafa Kemal Paşanın evvela muvakkaten faaliyetin durdurulması hakkındaki arzuları üzerine, gerçi faaliyet durdurulmuş ise de, daha sonra umumî merkezin kararile Yunus Nadi Beyle benim iki defa Paşa Hazretlerile vukubulan mülâkatımızda tekrar faaliyete geçilmesine karar verilmişti. Ben bunu evvelki ifadelerim de de arz etmiştim."

Fakat bu iddiasına rağmen İstiklâl Mahkemesi, Nazım Beyi de, Baytar Binbaşısı Hacıoğlu Salih Beyi de, Mustafa Kemal Paşanın arzuları hilâfına hareketle: *"Gizli Komünist partisi teşkili suretile hükûmeti devirmek cürmünü irtikâp teşebbüsünde bulundukları anlaşılmıştır."* hükmile on beşer sene müddetle küreğe konmağa mahkûm etmişti.

Üç sayıdır bazı kısımlarını bu sahifelerde yayınladığımız Üstad Kandemir'in uzun çalışmalar sonunda meydana getirdiği

ATATÜRK'ün Kurduğu "TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ,, ve sonrası

KİTAP HALİNDE ÇIKTI

200 sahife ciltli 10 lira.

Müracaat adresi : P. K. 4
Erenköy — İstanbul

MISIR bugün, politika sahnesinin ön plânında bir rol oynamaktadır. "Tarafsızlar" denen blokun ve Arap dünyasının önderliğini elde tutmak gibi bir emel besliyen Albay Nâsır, Doğu ve Batı blokları arasında ustalıklı bir politika güderek yurduna büyük çıkarlar sağlamasını bilmiştir. Memleket yabancı boyunduruğundan kurtulmuş, başta Süveyş kanalı olmak üzere bütün ekonomik, malî ve ticarî tesisler Mısır'ın eline geçmiş, memleket iktisadî yönden de bağımsızlık yolunda ilerlemeğe başlamıştır. Başta "Mustafa Kemal" adlı eseri olmak üzere Ortadoğu ve onun önderleri üzerine dikkate değer eserler yazmış olan ünlü Fransız yazarı J. BENOIST - MECHIN bundan tam on iki yıl önce Kıral Faruk'un devrilmesiyle sonuçlanan olayları bize bu yazısında anlatmaktadır.

Yakın Tarihten bir yaprak

MISIR, Yabancı Boyunduruğundan Nasıl Kurtuldu?

Genç Subayların hazırladıkları ihtilâl hareketi Mısırın siyasî bağımsızlığa kavuşmasını sağladı

Ortadoğu'da İsrail Devletinin kurulmasiyle sonuçlanan başarısız Filistin savaşından sonra Mısır'da yavaş yavaş ihtilâl öncesi bir durum belirmeğe başlamıştı.

Mısır'ın şişman, çapkın, sefih kıralı Faruk, gün geçtikçe halkın gözünden daha fazla düşüyordu. Hükûmetini hiçbir parti desteklememekteydi. Memleketin iktisadî durumu hızla bozuluyor; hayat günden güne pahalalaşırken işsizlik ve sefalet artıyordu.

Devrin Başbakanı Nahas Paşa hoşnudsuzluk dalgasının büyüdüğünü gördüğünden, bu gibi hallerde çoğu zaman yapıldığı gibi halkın dikkatini başka yöne çekmek için 6 Ekim 1951 de Mısır'la İngiltere arasındaki 1936 andlaşmasiyle Sudan hakkındaki 1899 anlaşmasını feshetti. Böylelikle İngiliz'lerin Mısır'ı boşaltacaklarını sanıyordu.

Fakat İngiliz'ler bu tedbirlere aldırış etmediler. Bu tek taraflı fesih işlemlerini tanımağa yanaşmıyarak İsmailiye ile Port - Fuad'a daha sağlam bir şekilde yerleştiler. Bunun üzerine Mısır hükûmeti, İngiliz işgal kuvvetlerinin yararlandıkları malî ve adlî muaflıkları kaldırmakla cevap verdi.

İngiliz'ler bu tedbirlere de aldırmayınca çete harbi başladı. Mısır İngiltere ile savaş halinde olmadığına göre, ordu işe karışmıyordu. Bu çete harbi yeşil gömlekli "Kurtuluş Birlikleri" tarafından yönetilmekteydi, kanal bölgesindeki İngiliz kıtalarını hırpalamak amacını güdüyordu. Köprüler uçuruluyor, İngiliz konvoylarına elkonuyor, nöbetçiler bıçaklanıp öldürülüyor, hava üstlerine benzin götüren boru hatlarına karşı baltalama hareketleri yapılıyordu.

HALKI ÇİLEDEN ÇIKARAN HAREKET

Bunun üzerine İngiltere'den takviye kıtaları getirtildi ve İsmailiye ile Port -

Fuad arasında 80.000 İngiliz askeri yığıldı. Çete savaşı ilerledikçe halkta da İngiliz'lere karşı hoşnutsuzluk ve hınç artıyordu. İngilizler bir karşı - tedbir olarak 25 Ocak 1952 de İsmailiye'deki yardımcı polis taburunun deposunu 1500 askerle kuşattılar, bunların teslim olmalarını istediler. Red cevabı alınca kışlayı topa tuttular, sonra tank ve piyade ile hücuma geçtiler. Sonunda yardımcı polis kuvvetleri teslim oldu ama bunlardan 46 kişi öldü, 72 kişi yaralandı.

Kahire radyosu bu haberi verince halk galeyana geldi. Mısır hükûmeti İngiltere ile diplomatik ilişkilerini kesti, Güvenlik Konseyi'ne başvurdu ve rehine olarak Kahire'deki İngiliz şahsiyetlerinden seksenini tutukladı.

Ertesi gün, yani 25 Ocak 1952 de halkın galeyanı son haddi buldu. Üniversite gençliği ile grev yapan jandarmalar da halk yığınlarına katıldılar, sabahın saat onbirinden itibaren büyük bir yağma ve yakıp yıkma hareketi başladı. Büyük oteller, sinemalar, bankalar, birer harabe haline geldi. Bazı yabancılar öldürüldü. Öğleye doğru yangınların sayısı 400 ü bulmuştu.

Bunlar olup biterken Kıral Faruk Abidin Sarayında 600 subaya bir ziyafet vermekle meşguldü. Bir ara pencerenin önüne gelerek başkentinin yanışını seyretti, sonra omuzlarını silkip sofraya oturdu. Bu ziyafetin, güvenlik ve düzeni sağlıyacak kuvvetlere çeki - düzen verecek olan subayları ikindi saatlerine kadar sofra başında alıkoymak gibi bir sonucu oldu.

KIRAL FARUK BÜYÜK BİR GAFLET İÇİNDE

Günlerden cumartesi olduğu için İçişleri Bakanlığı personelinin dörtte üçü işbaşında değildi. İsmailiye'de ölen ve yaralananların öcünü almak için, polis ve jandarma da ayaklanan halkla birlik olmuş, bütün yağma ve tahrip hareketlerine seyirci kalıyordu. İçişleri Bakanı ordunun yardımını istedi ama Kıral Faruk ziyafetini yarıda bırakmak istemediğinden "olmaz" dedi. Ancak saat 15 e doğru, Kanal bölgesinden İngiliz kıtalarının nizam ve âsayişi kurmak için Kahire'ye doğru yola çıktıklarını öğrendiği zamandır ki, ordunun işe karışmasına razı oldu. Fakat iş işten geçmiş, 400 bina yanıp yıkılmış, 12.000 aile yuvasını, ya da işini kaybetmişti. Olaylardaki kurbanların sayısı bilinemiyordu. Başkent kan ve ateş içinde yüzerken Kıral Faruk davetlileriyle ziyafet masası başında idi. Başbakan Nâhas Paşa ise öğle uykusu uyumakla meşguldü.

Bu kargaşalık içinde tek teşkilâtlı ve yeterince otoriteye sahip kuvvet, ordu idi. Bunun üzerine "Hürriyetçi Subaylar" harekete geçme kararı aldılar. Sarayda hüküm sürmekte olan kararsızlık ve kargaşalık, onların bu kararını daha da pekiştirdi. Daha Kahire'deki yangınlar yeni söndürülmüştü ki, Kıral Faruk Başbakan Nâhas Paşa'yı azletti. Nâhas Paşa devrildikten sonra birbiri peşisıra birçok kabineler kuruldu. Bu da Kralın ne yapacağını şaşırmış bir halde olduğunu açıkça gösteriyordu.

10 Şubat günü İhtilâli hazırlayan Merkez Komitesi askerî birliklerin komutanlariyle temasa geçerek bir hükûmet darbesi yapmağa hazır olup olmadıklarını sordu.

HAREKET PLANI ÜÇ SAFHADA UYGULANACAK

Fakat gelen cevaplar, komutanlar arasında çekingenlik hüküm sürdüğünü gösteriyordu. Bunlar kuvvete başvurmaktan çekinmiyorlardı da, hükûmet darbesini yapacak askerî "Cunta" üyelerinin çok genç yaşta oluşları yüzünden tereddüt gösteriyorlardı. Nâsır otuz dört yaşındaydı. Arkadaşları da aşağı - yukarı onunla yaşıttılar. O zamana kadar hep altmışlık paşaların yönettiği millet, tanımadığı bir avuç delikanlı tarafından idare edilmeyi hiçbir zaman kabul etmiyecekti.

Nâsır 8 Mayıs 1951 de yarbaylığa yükselmişti, üst'lerinin hükûmet darbesi hakkında besledikleri fikir karşısında isyan edebilirdi ama soğukkanlılığını kaybetmedi, onları haklı buldu.

Bunun üzerine ihtilâl hareketine bir şef arama işine girişildi ve General Necip üzerinde duruldu. Orduda çok sevilen General Necip'i Kıral Faruk hiç sevmiyordu, bu merd askeri birkaç defa tahkir bile etmişti. Evli ve iyi bir aile babası olan, meslek hayatını kazasız belâsız bitirip emekliye ayrılmaktan baş-

İhtilâlin başarı ile sonuçlanmasından sonra General Necip halkı selâmlıyor.

ka bir emel beslemiyen General Necip, böylece bir büyülü değnek darbesiyle ihtilâl şefi haline geldi. Askerî Cunta da 21 Temmuz 1952 günü toplanarak, ertesi gün harekete geçme kararını verdi. 22 Temmuzda Merkez Komitesi ihtilâl birliklerine harekete geçme emrini verdi. Geceyarısı herşey halledilmiş olacaktı. Parola "Nasr (Zafer)" idi (Nitekim ihtilâlin önderi de "Nâsır (muzaffer)" adını taşıyordu.) Hareket plânını bizzat Nâsır hazırlamıştı. Bunun üç safhası olacaktı :

1 — Ordunun kumandasını ele geçirmek.
2 — Sivil idareyi ele geçirmek.
3 — Kıralı tahtından indirmek.

SON DAKİKADA BİR AKSİLİK ÇIKIYOR

Saat 22 de Cunta'nın şefleri son bir "brifing" için toplandılar. Başkentteki bütün askerî birlikler ihtilâli destekliyordu. Taşradaki birliklerin destekliyecekleri de şüphesizdi.

Saat 23 te bir telefon haberi geldi. İhtilâl hareketine dahil bulunan yüzbaşı Saad Tevfik şöyle diyordu :

"— Genelkurmay Başkanı General Hüseyin Ferid ordunun bütün şeflerini alelâcele toplantıya çağırdı. Şu anda hepsi Genel Karargâhtalar."

Nâsır: *"Çok iyi,"* dedi. *"Böylece evlerini dolaşarak birer birer yakalıyacak yerde hepsini bir arada yakalamış oluruz."*

Bu telefon konuşması olup biterken, askerî kıtalar ihtilâlci birlikleri kuşatmağa başlamışlardı. Birkaç el silâh patladı. Bütün işler bozulmuşa benziyordu.

Tam o sırada, hükûmet kuvvetlerinin komutanı olan yüzbaşı Mehmet Şedid Hürriyetçi Subaylara: *"Ben de sizin gibi düşünüyorum, emrimdeki askerlerle birlikte sizin safınıza geçiyorum,"* dedi.

Nâsır bu değişiklikten faydalanma çaresini bulmakta gecikmedi. Yardımcılarından Abdülhakim Amr'a, hükûmet kuvvetinin başına geçip onunla birlikte Genel Karargâha dönmesi emrini verdi.

Kapıdaki nöbetçiler hiçbir şeyden şüphelenmediler. Arkadaşlarının geri geldiklerini görünce, bunların işlerini bitirdiklerini sandılar. Nöbetçiler hemen zararsız hale getirildi. Giriş kapısının önündeki iki tanesi de öldürüldü.

KIRALLIK REJİMİNİN KALESİ ÇÖKÜYOR

Abdülhakim Amr arkasında birkaç asker de olduğu halde merdivenleri dörder dörder çıktı, elinde tabanca,generallerin toplantı halinde oldukları salona daldı. Hepsi şaşkına dönmüşlerdi, karşı koymayı düşünmediler bile, hemen teslim oldular. Bir çeyrek saatten daha kısa bir zaman içinde, kırallık rejiminin kalesi böylece çökmüş bulunuyordu.

Geceyarısı ihtilâlci birlikleri hemen yürüyüşe geçerek şehrin stratejik noktalarını, resmî binaları, telefon santralini ve Radyoevini işgal ettiler ve büyük bir mukavemetle karşılaşmadılar. Kahire derin bir uykuya dalmıştı. Olup bitenlerden kimsenin haberi yoktu, hatta General Necib'in bile. Nitekim sabahın saat 3 ünde İçişleri Bakanı kendisine telefon ederek ordunun yapıp ettiklerini anlattığı, bu hareketin durdurulması gerektiğini söylediği zaman, General Necip :

"— Hiçbir şeyden haberim yok" demişti ve bunda haklıydı.

"AFERİN ÇOCUKLAR, İYİ BİR İŞ BAŞARDINIZ!"

Saat 5 te Cunta üyeleri gelip kendisini evinden alarak alelâcele Genel Karargâha götürdüler. Bütün bina âsilerin işgali altındaydı. Necip gülerek :

"— Aferin çocuklar, çok iyi iş gördünüz doğrusu, tebrik ederim," dedi.

İhtilâlin İcra Komitesi bu herkesin sevdiği toksözlü, babacan tavırlı generali ordunun başkumandanlığına atadı. Saat 7 de de radyoda millete hitaben bir bildiri yayınladı. İngiltere Büyükelçiliğine bir nato verilerek Mısır'da olup biten şeylerin tamamen dahili nitelikte oldukları, İngiliz kıtalarının her türlü müdahale teşebbüslerinin bir harp sebebi sayılacağı bildirildi. Fakat bütün zihinlerde yine de bir soru işareti çengellenmişti: Acaba İngiltere ne yapacak?

Fakat İngiltere, ihtilâl hareketinin Mısır milleti tarafından büyük bir coşkunlukla karşılandığını görünce hiçbir şey yapmadı. 23 Temmuz sabahı ordu iktidarı ele geçirmiş, şimdi hazırlanan programın ikinci ve üçüncü safhalarının uygulanmasına, yani sivil idarenin ele geçirilmesine ve Kıral Faruk'un tahttan indirilmesine sıra gelmişti.

Kısaltarak çeviren : S. T.

1952 karışıklıklarında yakılıp yıkılan ünlü "Shepheard" otelinin harabesi.

Pazvantoğlu Osman Ağa, 1787 Rus seferinde isyanından dolayı Koca Yusuf Paşa'nın emri ile idam edilen bir şakinin oğludur. Babasının âkibetinden sonra bir müddet kaçak gezmiş, sonra meydana çıkarak "yamak" yazılmıştır. Yamaklar, hudut muhafızlığında bulunan yeniçerilerdir.

Pasbanoğlu lâkabı değiştirilerek kendisine Pazvantoğlu denilen bu sergerde, ataklığı ve cür'eti ile kısa zamanda Vidin yamaklarının başına geçmiş Rumeliyi kasıp kavurmağa başlamıştı.

Aşağıdaki yazı, imparatorluğumuzu senelerce uğraştıran bu âsinin yokedilişine ait meraklı safhayı anlatmaktadır.

İmparatorluğumuzu Temelinden sarsan iç ayaklanmalar:

PAZVANTOĞLU İSYANI

YAZAN: ZİYA HANHAN

Bir azîm serhaddir, Vidin demişler,
Ziyaret etmeğe gidin, demişler.
Sıdkile hikâye edin, demişler
Başına geldiği cümle seyranı...

18.Yüzyıl, Osmanlı - Türk imparatorluğunun temellerinden sarsıldığı zaman bölümüdür. Dıştan Rusya, Nemçe, Fransa, İngiltere, içten, dağlı eşkiyası, Mısır Beyleri, Acemoğlu ve emsali sergerdeler, Akdenizde Karakaçan, Sotiri adlı korsanlar, ayrı ayrı, fakat ayni maksatla, Osmanlı Türklerini Avrupa ve Afrikadan atmak için el ve işbirliği halindeydiler. İç ayaklanmalarda, hikâyesini hazırladığımız Pazvantoğlu, tâ dedesinden başlayarak Türk - Osmanlı İmparatorluğunu 60 - 70 yıl meşgul etmiş, üzerine çekilen yüzbin kişilik orduları kanlı savaşlar vermeğe zorlamıştır.

Vidin Valisi Pazvantoğlu Osman Ağa.

★ ★ ★

Pazvantoğlu'nun Osmanlı Türklerine karşı duyduğu sönmez kin, dede mirası-

dır. Osmanın üç göbekten önceki ecdadı, Slav soylu Ortodokslardı. Dedesi Çeto, Vidin eyaletinde Tuzla köyü timarına sahipti. Sözde müslüman dinini kabul etmişti. Gerçekte ise, ne müslüman, ne de hiristiyandı. Dın konusunu siyasete âlet etmiş, ihtiraslı bir dinsizdi. Köyünün hem camine, hem de ortodoks kilisesine giderdi. O kadar ki, ortodoksların, müslümanlardan daha çok nefret ettiği Fransisken papazlarıyla dostluk kurar, onları da gizli emelleri için kullanırdı. Bu sahte müslümanın adı da Osman'dı. Büyük rüyası, dinmez ihtirası, İstanbul'da bir Slav Krallığı kurmak, Tuna ve Balkan boylarını bu imparatorluğa bağlamaktı. Bu rüyanın gerçekleşmesi için gizli, fakat metotlu bir siyaset güdüyordu. Bir yandan müslüman, öte yandan hiristiyan görünüşüyle cahil halk arasında büyük bir alâka topladı. Ünü - şanı Vidin, Silistre eyaletlerini tuttu. Artık devletin başına belâ olmağa başlamıştı, üzerine Rumeli ve Anadoludan kuvvetler gönderildi, nihayet Priştine'de yakalanarak, yedi sergerdesiyle birlikte kazığa oturtuldu.

KURNAZ VE CESUR BİR ZORBA : PAZVANT ÖMER

Osman Çetonun oğlu Ömer, babasının çok feci akibetine, için için yandığı halde, dıştan Vidin Paşasına sadık bir kul gibi hizmet ediyor, her yerde babasının haksız, paşasının haklı olduğunu söyleyerek devlete bağlılığını ilân ediyordu. Ömer'e sadakatı ve hizmetlerine karşılık iki köyün timarı bir anda verildi ve kendisi "Pasuban Pazvant" namı altında kır serdarı tayin edildi.

Pazvant Ömer, kazıklanan babasından daha kurnaz, hele de çok daha cesurdu. Kendini paşasına o derece sevdirdi ki, sonunda paşaya bayraktar oldu. Slav ırkının bütün hususiyetlerini taşıyan Pazvant Ömer, icabında köpek kadar uysal, kedi kadar yaltakçı, gerektiği zaman ise, sırtlan kadar hain, kaplan gibi yırtıcı olmasını biliyordu. Arkasını Vidin Paşasına dayadıktan sonra etraftaki Sancak Beylerine, kale dizdarlarına hükmetmeye başladı. Hatta bir aralık Silistre Valisi Musa Paşaya kendi adına emirler göndererek, "Akçe ve zahire talebinde" bulundu. Eflâk ve Buğdan Voyvodalarını ise, çoktan hükmü altına almıştı. Bu Beyler esasen Rum - Hıristiyan oldukları için Pazvant Ömer'in kuvvet ve nüfuz kazanmasını canu gönülden istiyorlardı. Bu sırada Osmanlı Devleti Rusya'ya harp ilân etti. Serdar Koca Yusuf Paşa, Tuna Yalısından Rus topraklarına girmek üzere İstanbul'dan yola çıktı (1787 - 1788).

Orduyu Hümayun daha yolun yarısına varmamıştı ki, Nemçe'lünün (Avusturya İmparatorluğu ve Macar Karallığı) Ruslarla birlikte Osmanlılara karşı harp açtığı haberi geldi. Koca Yusuf Paşa, önce Nemçelüye saldırmak, onun "kârını tamam" ettikten sonra Rusya'nın üzerine yürümek için Vidin eyaletine girdi.

Zamanın usulü gereğince Vidin Muhafızı, Serdara bir ziyafet çektikten sonra, alay gösterdi, yâni elindeki yaya - atlı kuvvetlerle bir geçit resmi düzenledi. Alaya ancak 12.000 kişi katılabilmişti. Pazvant Ömer'in kendisine bağlı kuvvet sayısı ise, 20.000 in üstündeydi. İhtiyar Vezir durumdan şüphelendi, bu derece kuvvetli bir adam, isterse, devletin başına gaile açabilirdi. Pazvant Ömer Serdarı dahi hesaba katmaz bir mütegallibeydi. Resmî sıfatı Vidin Paşasının Bayraktarı olduğu halde, paşadan daha kudretli, daha nüfûzluydu. Buna bir çare bulmak gerekirdi. Aranılan çare bulundu. Sözde müslüman olan, fakat sıkı sıkıya hıristiyanlığa bağlı kalan Pazvant, Peygamberimiz Muhammet A. S. hakkında hafif sıfatlar kullanıyor, ondan çöl şeyhi diye bahsediyordu. Yusuf Paşa, Ordu Kadısından aldığı fetva üzerine "Sebbi Nebi" ittihamıyla Pazvant Ömer'i idam ettirdi.

OSMANLILARA KARŞI BABA VE DEDE MİRASI SÖNMEZ KİN

Tuna Yalısında, Urumelinde
Her zaman söylenir halkın dilinde,
Bilmiyen de söyler. anı bilen de
Binikiyüz ondörtlerde olanı.

Asıl hikâyemiz buradan başlar :

Dedesi kazığa oturtulan ve babası idam edilen Pazvantoğlu Osman, o zaman delikanlılık çağını henüz bitirmiş bir gençti. Yirmi yaşında var-yoktu. Babasının idamından sonra Belgrad'a kaç-

Moltke'nin hatıratında Vidin'den bir görünüş.

tı, orada yeniçeri ocağına yazıldı. Serhat boylarındaki yeniçerilere "Yamak" denilirdi. Pazvantoğlu, kısa zamanda yamaklar arasında hatırı geçer, sözü dinlenir bir adam olmuştu. Rus harbi sona erip, ordu Rumeli'yi boşaltınca, Tuna Yalısı aşağı - yukarı Pazvantoğlunun emri altına girdi. Babasının Bayraktar olarak bulunduğu Vidin kalesine geçti. Dağlı eşkiyasını, önceden gizli gizli, sonraları açıktan açığa himaye etmeğe başladı. Yanında azılı eşkiyalardan Kara Hasan, Kara Feyzi, Rami Bayraktar, Muslu, Aliş, Macar Ali gibi yavrusunu yemeğe hazır kurtlar vardı.

İstanbul, bilerek veya bilmiyerek, Pazvantoğlu'nun gelişmesine yardım ediyordu. Sarayda büyük entrikalar dönüyor; vezirler arasındaki kıskançlıklar devleti içten içe kemiriyordu. Bütün bu çekişmeler ise, Pazvantoğlu'nun ekmeğine yağ sürüyordu. O hale geldi ki, Nemçe hududundan Edirne'ye kadar olan bölge, Vidin Yamaklarının oldu. Dağlı eşkiyası, masûm ve mûti köyler halkını insafsızca soyuyor, sancak beyleri, beylerbeyiler, hatta vezirler Pazvantoğlu'nun emri altına girmeyi bir şeref sayıyorlardı. Saray mensupları arasında dahi, Pazvantoğlu'nun hamileri vardı.

İstanbul'da ayrı bir nüfuz yarışması başlamıştı. Kaptanı Derya Hasan Paşa, sert, tok sözlü, cesur ve saltanata bağlı bir vezirdi. Sırası geldikçe :

"— Biz post veziri değil, cenk veziriyiz. Padişah uğruna adaklıyız, bir kuşça canımız vardır onu adamışız" derdi. Gerçekten de Hasan Paşa "nefsinde bahadır, şeci, bir düstûru muazzam" idi. Öteki vezirler gibi samur kürklere, sıcacık halvetlere, körpe cariyelere esir olmamıştı. Onun bu hali -kendi deyimiyle- öteki post vezirlerini kuşkulandırıyordu.

Öte yandan ise, Reissülküttap (hariciye vekili) Raşit Efendi ve Başkâtibi Ahmet Efendi oyunlarına devam ediyorlardı. Çünkü, bunların Vidin topraklarında dirlikleri vardı. Biri Niğbolu, diğeri Fetülislam mukataalarına sahipti. Ne var ki, dirliklerini Pazvantoğlu'nun elinden kurtaramıyorlardı.

"PAZVANTOĞLU OSMAN'IN KATLİ VACİPTİR"

Rusya seferi aleyhimizde bir sonuçla bitmişti. Özü Kalesinin düşman eline

geçtiğini haber alan Birinci Abdülhamit, kederinden ölmüş, yerine Üçüncü Selim padişah olmuştu (Hicrî 1203, Milâdî 1789). Padişah, etrafını alan menfaatçi, entrikacı yakınlarının tesiri altındaydı. Aslında ince duygulu, sanatkâr bir zat olan Üçüncü Selim, etrafına karşı çok halîm, çok yumuşak, hattta çok zayıftı. Vidin dolaylarından gelen üzücü haberler kendisini derinden yaralıyordu. Diğer taraftan saraya bağlı post vezirleri, din ve siyaset adamları, Derya Kaptanı Hasan Paşanın nüfuzunu çekemez olmuşlardı. Vidine, Pazvantoğlu'nun üzerine Hasan Paşayı göndermek için padişaha telkinler yapıldı. Bu telkinlerde iki hedef gözetiliyordu :

1 — Hasan Paşa başarı kazanırsa, devlet Pazvantoğlu belâsından kurtulmuş olacaktı.

2 — Hasan Paşa başarı sağlıyamazsa, bu sefer burnu kırılacak, "post vezirleri" biraz rahatlayacaktı.

Sarayda vezirler, din bilginleri ve yeniçeri ileri gelenleri toplandı. Sadrıazam İzzet Paşa başkanlığında toplanan heyet, uzun uzadıya Vidin meselesini görüştü, nihayet Şeyhülislam Dürri Zade Mehmet Arif efendi fetvasını verdi : *"Pazvantoğlu Osman'ın katli vaciptir"* dedi. Bu karara yalnız Defterdar (Maliye Vekili) Osman Efendi muhalif kaldı. Vidin'e sevkedilecek ordunun Başkomutanı da hazırdı : Derya Kaptanı Hasan Paşa...

Anadolu ve Rumeliye buyrultular yazıldı, Vidin'e sevkedilecek kuvvetler şunlardı :

İstanbuldan, yeniceri, lağımcı, kumbaracı olmak üzere 26 orta.

Anadoludan, Kütahya Valisi Alo Paşa, Yozgat'tan Cebbar Zade, Manisa'dan Karaosmanoğulu, Erzurum Valisi Ziya Paşa.

Rumeliden, Silistre Valisi Osman Paşa, Selanik Valisi Ebubekir Paşa, İşkodra Valisi Mustafa Paşa, Kapıcıbaşı Numan Bey, Eflâk Voyvodası Hançerli Zade Konstantin Bey, Serez Ayanı İsmail Bey, Tepedelen Mutasarrıfı Ali Paşa... Ayrıca, Tuna ve Sava nehirleri üzerinden de birer ince donanma. Bu kuvvetlerin tutarı 100.000 rakkamının üstündeydi.

Buna karşılık Pazvantoğlu d , ne kadar dağlı eşkiyası varsa, hepsini başına topladı. Gâvur İmam, Sırıklıoğlu, Arslanoğlu, Vidinli Memiş, Belgratlı Kara Ömer ve daha bir çok eşkiyayı kendi kuvvetlerine kattı. Derya Kaptanı Hasan Paşa kumandasındaki ordu, Vidine doğru yürürken bu eşkiya dökümtüsü oyalama harpleri veriyor ve ağır ağır Vidine doğru çekiliyordu. Halk, eşkiya ile ordu arasında şaşırmış kalmıştı. Hele eşkiyanın elinden çektikleri, hiç bir devirde, hiç bir yerde görülmüş, işitilmiş gibi değildi. Bir misal verelim : Vidine çekilirken Varna kalesini talan etmek istiyen Sırıkoğlu, Varna'dan bozguna uğrayıp geri çekilirken, Pazarcık kazasına bağlı köy ve çiftliklerden binlerce günahsız köylünün burun ve kulakların kesmişti. Üçbin civarında eşkiyanın at ayakları altında çiğnenen pazarcık köylüleri, dünyada işitilmedik işkenceler altında can vermişti.

OSMANLI ORDUSUNUN ZAYIF TARAFLARI

Pazvantoğlu düzdü, top kumbarayı,
Zeyneyledi burçlar ile tabyayı.
Dedi ki, vermeyiz biz bu kaleyi
Hudanın olursa, lutfu ihsanı.

Bu kale uğruna can vermeyince,
Vermeyiz kaleyi, tâ ölmeyince
Kırıla, kırıla bir kalmayınca
Eyledik cümlemiz ahtu peymanı.

Eşkiya, geçtiği yeri yakıp yıkarak Vidin Kalesinde toplanıyordu. Dış varoş, iç varoş tıklım tıklım isyancılarla dolmuştu. Vidinde toplanan kuvvetler 50.000 civarında, Vidini saran kuvvetler ise 100.000 in üstündeydi.

Pazvantoğlu'nun elinde iki mühim koz vardı: Bunlardan biri, kale içindeki masum müslüman ahali, diğeri de eski Vidin Valisi Abdi Paşa idi. Vidin Yamakları, devlete baş kaldırınca, ilk iş olarak Vidin Muhafızı Abdi Paşayı esir almışlardı. Paşaya zor kullanarak istediklerini yaptırabiliyorlardı. Vezir Abdi Paşa, Başkumandan Derya Kaptanı Hasan Paşanın eski kapı yoldaşı, silâh arkadaşıydı. Bunu bilen Pazvantoğlu, esirinden azami derecede faydalanmak istiyordu. Esir Paşa, işe yaramaz hale gelince onu öldürmek işten bile değildi.

(Sonu gelecek sayıda)

Fatih'in Kurduğu Okmeydanı ve "OKÇULAR TEKKESİ,,

— 2 —

Yazan :
CEMALEDDİN SERVER REVNAKOĞLU

Gürcü Mehmet Paşa'nın yaptırdığı taş minberin kapusu üstünde, vaktiyle tesb't etmiş olduğum - şimdi yerinde bulamadığımız - şu târih manzumesi vardı :

Bu mekaamı yapdı çün Gürcü Mehemmed Pâşa
Gördüler ânı yerinde, haylî tahsîn itdiler
Bir nemazgâh oldu Hakkaa şimdi OK MEYDÂNI'na
Bu fezâ-yi-bî nazîr'e necm-i hayr'ı saçdılar
Olmamışdı bu araya bundan evvel hiç nazar
Bu binayı gördüler, candan duâler itdiler
Bu mekaam'ı göriçek Hâtıf didi târihini;
Hayy mahallinde aceb Mihrab-ü Minber yapdılar (1)
Sene : 1034

(1) İstanbul'un eski Vali'lerinden Süleyman Kâni İrtem'in "Türk Kemankeşleri" isim li kitâbında (Shf. 14 de) ve bazı eserlerde, Ok Meydân'ındaki Mescid ve Zâviye'nin İskender Paşa tarafından inşâ edildiğinin yazılması, daha önceki devirlere âittir. Verdiğimiz kitâbe suretindeki târih ile bir ilgisi yoktur. Fakat, bazı tarihciler, bunu aktarırlarken, bahsi birbirlerine karışdırmışlardır.

Ok Meydanında eski okçularımızdan kalma kitabeli bir menzil taşı.

Fakat aynı sene içinde, Hicrî 1034 Cumâd-el evvel'inin yedinci perşembe günü, ikindiden sonra, birdenbire çıkan şiddetli bir lodos rüzgârı, minare'nin yarıdan yukarısını yıkmış olduğundan tekrar yapdırıldı.

Okçuluğu pek çok seven ve bu sebeble atışlara, yarışlar'a katılmak için, Ok Meydanı'na sık sık gelen Sultan Birinci Ahmed, sarayının havuzu içinde kaçarcasına yüzen limonu bir atışta parçaladığı, bazen de su kuşunu, yine böylece vurup düşürdüğü gibi, burada da, uzak

tepede kaya üstüne dik durdurulan yumurtayı, tüfenk kurşunu ile "bin pâre" ederdi.

Bu gidiş gelişlerin kendisinden kalmış güzel bir hâtırası olarak, Tekke'nin yanına H. 1116 (M. 1704) tarihinde künbetli, mükellef bir çeşmenin yaptırılmış olduğunu görüyoruz.

Bu çeşmenin önünde, bir sene sonra Sultan Birinci Ahmed, Veziri Mehmed Paşaya bir ziyafet verdi. Sofrada bulunanlar şerefine o gün çeşmeden su yerine buzlu şerbetler akıtılmıştı.

Çeşmenin yakınlarına, aynı yıllarda Kapdan Mehmed Paşa'nın ileri sayıda "gez aşurup" taş dikdiğini, Ahmed Dürrî'nin vücûda getirdiği târih menzumesi haber veriyor.

Çeşmenin yapılışına dair yine Dürrî'nin söylediği tarih, tak'ında yazılıydı. Şimdi yerinde göremediğimiz bu tarih, şöyle idi:

Sultân-ı berr-ü bahr ser efrâz-i tâc-ü taht
Hân-ı Ahmed-i evvel ser âmed-i ikbâl-i sermedî
Ol şehr-i yâr-i sâf-i tabîat ki eyledi
Seyrâb adn-i gülşen'i, ser'-i Muhammedî
Bir gûnâ hümâ sıfât ol şehinşâh-i a'zam'ın
Virdi bu câ-yi-pâk'e şeref, zill-i es'adi
Tereşşuh eyledi her kûşeden suler
Halckaa ki kerâmet eyledi hemân kalb-i erşedi
Cem' eyledi o reşimleri cümle bir yere
Kıldı revân bu çeşme sâf-i müceddedi
Minnet Cenâb-i Hakk'a ki bu hayr-i pâk içün
Hakk eyledi muvâfık (muaffak) o sultân-i emcedi
Ömrü ziyâde, bahtı küsâde olub müdâm
Kalsın kıyâm-i sâat'e hayr-i müebbedi
Dâim zülâl-i mevhibe-i Girdigâr'den
Reyyân ola hadîki-i mülk i muhalledi
DÜRRÎ duâ idüb, didi târih-i sâlini
Ayn-ı hayât-ü-çeşme-i Sul'ân Ahmed'i
Sene 1116

Bu şekilde bir çok eserler vücûde getirilmişti ama henüz bir minâre yaptırılmamıştı. Ancak 68 sene sonra Kadıasker Muhzirleri'nden (mubâşır) Hacı Ebûbekir Ağa, H. 1184 (M. 1770) târihinde, mescid'in yanına, bir minâre koydurmak suretiyle bu eksiği tamamlamış oldu.

BİRBİRİNİ TAKİP EDEN ESERLER

Zamanla yanan, yıkılan câmi ve minberin, Sultan Üçüncü Ahmed tarafından, yeniden ihyâ edilerek, tekrar cuma kılınmağa başlanıldığını ve kendisinin "Nemçe" seferine çıkdığı H. 1127 (M. 1715) senesinde de Ok Meydanı'nın "Meş tât" (kışlık oturulacak yer) hâline getirildiğini görüyoruz.

Üçüncü Ahmed, uzun savaş yıllarında halkın üzerine sinmiş yorgunluğu ve elemleri gönüllerden silmek, onları yeniden şenlendirmek için şehzadelerine ve fukara halktan 5.000 çocuğa, ihtişamı günlerce süren sünnet düğünlerini de yine bu Meydan'da yaptırtıyordu.

Câmi-i şerifi H. 1234 (M. 1819) da, Tekke'yi ise H. 1248 (M. 1832) de tekrar yenileyen ve bazı ilâveler koydurarak geniş'eten Sultan İkinci Mahmud, harab minâre'yi de son güzel şekliyle yeni baştan yaptırmıştı.

Keçeci Zâde İzzet Molla, bu ta'mirler dolayısıyle duâ ederek, şu "târih" i söylüyor.

Eylesün İzzet yed-i kudrette Hakk
Kuvvet-i bâzûsun ol şâh'ın mezîd
Bâbına nakşeyledim târihini
Tekye-i Meydân-i Tîr oldu cedîd
Sene 1248

Birbirini tamamlıyarak devam eden bu hayır eserlerinin yapılışına, Sultan Mahmud'un anneleri Nakşî Kadın (Nakş-ı dil Valde Sultan) da katılmış ve oğlunun hayratı çevresine, suyu pek lezzetli ve bol gelen bir çeşme akıtmıştı.

Çeşme'ye ayrıca 10 akçe gündelikle bir "su yolcu", 5 akçe ile bir "korucu" ve yine 5 akçe gündelikle vazifeli "hâfız-ı tâs" (su içilen bakır tasları temizleyici) kimseler ta'yın eylemişti. Buna, *"Karılar Çeşmesi"* denilmekte idi.

Fâtih zaferden sonra, burada ordu'ya, günlerce süren muhteşem bir ziyafet vermiş, okçuluğumuza parlak bir devir getiren Sultan İkinci Mahmud da, "Şeyh-ul-Meydân" denilen Tekke Şeyh'inden - usûl ve erkân üzere - kabza alıp, altın okunu, 1221 gez uzağa düşürmüş olduğu 1233 Cumâd-el-âhire'sinin beşinci salı günü, Meydan'da ok atan bütün kemânkeşlere büyük bir meydan

Gürcü Mehmet Paşa tarafından yaptırılan Ok Meydanındaki taş minberin bugünkü perişan hali.

sofrası hazırlatmış, yemekden sonra - o günün hâtırası olarak - işlemeli atlas bohçalar içinde hediyeler dağıtmıştı.

TARİH BOYUNCA OK MEYDANI

Ok Meydanı'nı bu şekilde, Türk okçuluğunun maharet meydanı hâline getirmiş ve burada gücü yenilmez okçular ve sporcular ordusu kurmuş bulunan ecdadımız, müthiş sür'atle sürdükleri atlarının üstünde yıldırım harbi yapan eski akıncı dedelerimiz gibi, yılların yılı yaylarını öpüp gererek ve "Yâ Hakk!" sayhalariyle fırlatarak yüzlerce, binlerce gez'ler aşırtıp sıra sıra "menzil" lerin içine oklar yağdırdıkları bu târihî meydân halkın bazan baş vurduğu ve meded umduğu "ilticâgâh" olur; kurak yaz günlerinde topluca yağmur duâsına çıkılır ve yağmur altında, bereketlerle dönülürdü.

Ordumuzun gâzâ ve cihad duâları da, gene burada yapılırdı.

İstanbul'da Karagümrük'de, "Halvetiye" nin "Cerrâhiye" kolundan Hazret-i Nûreddîn-i Âsitânesi'nin (Merkez Tekke) tanınmış postnişini Yahya Gâlib Efendi, her sene burada - âsikane edâsiyle - duâ etmekte olan meşhurlardan biriydi.

Aynı zamanda İstanbul'un eski "mesire" lerinden biri olan Ok Meydanı, bilhassa Haliç kıyıları ve çevresinde oturanların, bahar aylarında rağbet gösterdikleri "teferrüçgâh" ı (gezi ve eğlence yeri) sayılırdı.

Fakat ne tuhaf bir değişmedir ki, Bizanslılar zamanında, idâm cezası verilmiş suçluların hükümleri de, bu tepede infaz olunmuşdur.

Bunun sanki bir başka türlü devamı olarak tarih bize, bu meydân hakkında, acıklı bir de olay anlatır:

"... Bütün İstanbullu, bir gün bu geniş meydan'da toplanmıştı. Anadolu kıyılarında oturanlar da, kafileler hâlinde Alemdağına taşınıyorlardı.

Ok Meydanı'nı hınça hınç dolduran ve üstüste biribirini çiğneyen, erkekli kadınlı, hatta yanlarında ufak çocuklarıyle, yüzbinlerce insan kalabalığının, burada ok ta'lîmlerine iştirake, yahut yarışmaları seyre gelmiş olduklarını sanmayın.

Korkudan benizleri uçmuş, gözleri yerinden fırlamış, heyecan ve endişe içinde kaynaşan bu insan seli, bu tepeleri, Yaradan'a yalvarmak için "kıble yeri" yapmaya gelmişlerdi. Bu toplantı, bu iniltiler, sâdece bunun içindi. Zira, ıstırapları hakîkaten sonsuzdu. O sıralar-

da vebâ âfeti, İstanbul'u kasıp kavuruyor, her gün omuzlarda binlerce, belki on binlerce tabut taşınıyordu. Ok Meydânı, bir seferinde de böyle hazin bir gün yaşamıştı" (10 Eylül 1592).

KAYBOLAN DEDE YADİGÂRLARI...

Ok Meydanında, ta'limlere katılan hükümdar ile yarışmaları seyre gelen yabancı misafirlere mahsus, Tekke'nin iki kapısından birisinin karşısında : "Kasr-i Hümâyûn" (süslü ve gösterişli güzel bir köşk) yaptırılmıştı.

Sivil mimarimizin değerli eserlerinden biri olan ve Koca Sinan'ın yapısı sayılan bu güzel bina, bir çok tamir de görmüşdü. Fakat, yıllarca sonra Dergâh ile beraber o da ortadan kayboldu.

Yakın zamanlara kadar bunların bir kısım izleri ve temel kalıntıları, belli belirsiz görünmekte idi. Bugün aransa da bulunması imkânsız hâle gelmiştir.

Bu Köşk'ün altında, Fâtih'in "Ni'mel - ceyş" inden (Fetih ordusu askerlerinden) ve meydanda ilk defa ok atmış olanlardan Koğacı Şeyh Ali Dede'nin kazdığı dört kuyu vardı. Kendisi de minârenin kuzeyindeki geniş çevirmenin içinde yatıyordu. Oranın civar halkı, Ali Dede'yi, Fâtih'in "Saka Başı" sı bilir. Dört kuyusuna da, "Sakabaşı Hayratı" derlerdi. Kuyulardan üç tanesi, kalın taş bilezikliydi. Son yıllara kadar ikisi kullanılıyor, halkın su ihtiyacını gideriyordu. Sonradan etrafını saran gecekonduların, enkaz yığını ve tepeleme molozları altında bir müddet "kör kuyu" olarak kaldı; daha sonra tamâmiyle görünmez oldu.

İstanbul'un 500 ncü Fetih yılı münasebetiyle, Türkiye Turing - Otomobil Kurumu tarafından Ali Dede'nin kabri buradan alınıp, kule kapısı - Galata Mevlevihânesi - hazîresi'ne kaldırıldı. Yine o tarihlerde, İbrahim Müteferrika'nın da mezarı, kitâbe taşlarıyle birlikte, rahmetli Hakkı Tarık'ın himmetiyle Ok Meydanı'ndan aynı Mevlevihâne'ye getirildi.

MEŞHUR OKÇULAR

Bilek ve pazu kuvvetine dayanan, aynı zamanda uzun mesafe sporu olan okculukda, öncelikle gelen düzgün atma ve hedefe ulaştırma işi, "Gez" ile hesab edilirdi. Esas ölçü bilinen her "gez" 66 cm. idi. Çekdiği ok ile 1037 den, 1040 dan 1050 ye kadar gez alan, hatta bunu 1200 den 1239 a, 1271 e, nihayet 1281 e çıkartan ve bunlar arasında en çok şöhret yapmış olanlardan, meselâ; uzunluğu fazlaca olan direkler üstündeki pirinç zilleri bir atışta delen "Havan Delen" ler, hedefleri toz duman eden "Toz Koparan" lar, "Kadı Husam'· lar, "Kazzaz Ahmed" ler, "Usta Piyâle" ler, Gelibolu'da "Pehlivân Şucâ" (Şucâ-ud-in Baba) lar, "Balçıklı Mustafa Kavsi" ler, "Solak Bâlî" ler, "Benli Karagöz" ler, "Kaptan Sinân" lar, ikinci Toz Koparan sayılan "Ali Rahîki Efendi" ler gibi her yerde nâm ve şan bırakmış üstadlar vardı.

Tıpkı bunlar gibi, ok çekmenin zevkli ve şerefli anlarını yaşamak için Ok Meydanı'na gelen padişahlar arasında, birinci sınıf nişancılardan Sultan Üçüncü Ahmed, bir gün 85 adım uzakdaki bir altun'u ortasından vurup delmişti.

Sultan İkinci Mahmud da, kabza aldığı günde okunu, tam 1221 gez uzağa düşürmüştü .

Aynı heyecanla, ok atmak üzere meydan'a gelip, "Yay" ını geren her okçunun, ayağının basdığı yere, büyükce bir "Ayak Taşı" konulur, okunun gidip düşdüğü noktaya da, "Menzil Taşı" ismi verilen bir nişan âbidesi dikilirdi. Bu, bir şeref nişânesi idi. Yarışmalarda elde edilen başarılar, bu güzel hâtıralarla ebediliğe mal edilmiş oluyordu.

Bunlara dâir Zîver Paşa, Pertev Paşa, İzzet Molla, Dürrî ve Aynî, hatta Leylâ Hanım gibi klâsik Dîvan şâirlerimiz, her iki ma'nâsıyle "cevher" li, "cem'iyet" li, "nâdide" târihler söylemişlerdir.

Bir çoğu, Yesârî'nin, Yesârî Zâde'nin nefîs yazılariyle Menzil Taşları'na geçirilmiş ve ayrıca tezyîn edilmiş olan bu pek değerli eserlerin, bu gün ne acıklıdır ki; bir kısmını, yerlerinde devrilmiş veya kırıntılı parçacıklar halinde ancak bulabiliyoruz.

GELECEK SAYIDA

Okçuluk âleminden bugüne ne kaldı ?

TÜRK SANATKÂRININ İLÂHÎ
ILHAMLA DOLU ENGİN VARLIĞI:

Ey hüsn-ü hatla Feleğe baş yetiştiren
Bilkim vucüdüm ayağın altında hâktir.
Ger irişirse sana bu taze hututumuz
Ânlara dil uzatma sakın zehir-nâkdir.
Hem hat başka başka bahirdir, deniz gibi
Kim satır mevç ve nokta ana dürr-ü pâk'tir.

AHMET KARAHİSARÎ'nin eşsiz şaheseri

YAZAN : KEMAL ÇIĞ

Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Dairesinde muhafaza edilen ve İslâm âlemi için büyük değer taşıyan eşyalar arasında bir eser vardır ki, bu eser sâdece islâmlar için kutsallığı bakımından değil, taşıdığı büyük sanat değeri itibariyle de bütün insanlığın hürmet ve hayranlığını kazanmaktadır. Bu eser Ahmet Karahisarî eliyle yazılmış bir Kur'andır. Sultan II. Mustafa tarafından Mukaddes Emanetler Dairesine vakfedilmiştir.

Sultan II. Ahmet'in vefatiyle kısa süren saltanatından sonra hiç bir dâvet beklemeden Edirne'de doğruca Saraya gidip tahta cülûs eden Sultan II. Mustafa; İstanbul'da bulunan Sadrazamına bir at gönderip kendisinden evvel saltanat sürmüş ecdadı gibi harplerde sarayda kalmayıp, bizzat ordunun başında, Kanunî Sultan Süleyman gibi sefere çıkmak istediğinden, bu hususun doğru olup olmıyacağının kendisine bildirilmesini emretmiştir. Bu emir üzerine İstanbul'da Sadrazamın başkanlığında yapılan toplantıda, Padişahın sefere iştirakinin çok pahalıya mâlolacağından, bizzat ordunun başında gitmesinin doğru olmıyacağı kendisine bildirilmesine rağmen, Sultan II. Mustafa bu tavsiyeyi dinlemeyip Erdil ve Alaman düşmanı üzerine tertip edilen sefere bizzat iştirak edip muvaffakiyet sağladıktan sonra İstanbul'a döner.

Seferde muvaffak olması ve asıl payitaht (Hükümet merkezi) olan İstanbul'a dönmesinin sürüru ile hanei hassalarında saklı olan bu muhteşem eseri Topkapı Sarayında saklanan Mukaddes Emanetler Dairesine 1107 senesi Cemaziyülâhirinin 10 uncu ahed günü (16 Ocak 1696) vakfetmiş ve Kur'anın ilk yaprağına tezhiple yapılmış daire içine güzel bir nesih Hat'la bu vakfı yazdırtmıştır.

TÜRK TEZHİPÇİLİĞİNİN EŞSİZ BİR ÖRNEĞİ

Kur'an 41 x 61 cm. ölçüsünde 298 yaprak ve her yaprakda sülüs nesih Hat'la 13 satır olmak üzere yazılmış ve Mukaddes Emanet'ler envanter defterine 158 sıra numarası ile kaydedilmiştir. Çildi mukavva üzerine dış yüzü siyah, iç yüzü vişne çürüğü renk deri kaplanarak yapılmıştır. 16. asırda, en üstün eserlerini veren Türk deri ciltciliğinin en san'atlılarından olan bu cilt, dışta şemse, salbek ve dış kenar bordürü şeklinde altun yaldızla kabartma olarak yapıl-

mış, içde de ayni şekilde kompoze edilmekle beraber şemsesi katığ tarzında işlenmiştir.

Bu Kur'an'ın en orijinâl ve kıymetli tarafı tezhibindedir. İlk iki Fatiha ve Bakara Surelerinin bulunduğu sahifeler baştan başa sıvama müzehheptir. Genel olarak diğer Kur'an'larda da ilk sahifeler böyle tezhip edilmiştir. Fakat bu Kur'an-ı Kerîm'in özelliği; bütün diğer sahifelerinin baştan sona kadar müzehhep oluşu ve her sahifede ayrı bir kompozisyon karakteri göstermesidir ki, böyle bir Kur'an-ı Kerîm hiç bir devirde yapılmamıştır. Şunu esefle kaydetmeliyiz ki, Türk tezhip tarihi bakımından bir hazine kıymetinde olan bu eserin tezhipcisinin kim olduğunu bilemiyoruz. Ne tezhiplerin herhangi yerinde bir imza, ne de mevcut vesikalarda bir kayıt vardır. Kullanılan renkler ve motifler tamamen orijinâl Türk renk ve motifleri olup, 16. Asır Türk san'at zevkinin en ince ve göz alıcı, gönül çekici ustalığı ile işlenmiştir.

AHMET KARAHİSARÎ KİMDİR ?

Hattatı : Yukarıda kısaca tavsifini verdiğimiz ve müzehhibinin kim olduğunu bilemediğimiz bu çok değerli san'at hazinesinin hattatını oldukça biliyoruz. Oldukça diyorum çünkü; 16. Yüzyılın en büyük san'atkârlarından olan Ahmet Karahisarî bu Kur'an'ın kâtibidir. Zamanında :

Hat'tı hub içre beyaza çıkaran kendüsini
yazının Karahisarî'dir âğardan yüzini

beytini dedirtecek kadar nâm yapmış, muhteşem Kanunî'nin Sinan gibi, Karamemi gibi, Bakî ve Fuzuli gibi, Mehmet Çelebi gibi mimaride, tezhipte, şiirde, ve ciltte o zamanki her bakımdan kudretli Türk dünyasının san'at yönünden büyük temsilcileri arasında, Ahmet Karahisarî de, yazıda bu dev san'atkârlar arasına katılmış ve Hat sâhasında kendine mahsus bir çığrın kurucusu da olmuştur.

Afyonkarahisar'lı olan ve imzalarında (Ahmet Karahisarî) diye atan san'atkârın doğum tarihini maalesef tesbit edemiyoruz. 13. Yüzyıl büyük Hat san'atkârı Amasya'lı Yakut - al Mustafa Sâmi'den gelen yazıyı, san'at yönünden en üstün noktaya çıkaran Şeh Hamdullah'dan sonra (ölümü 1519), Ahmet Kara-

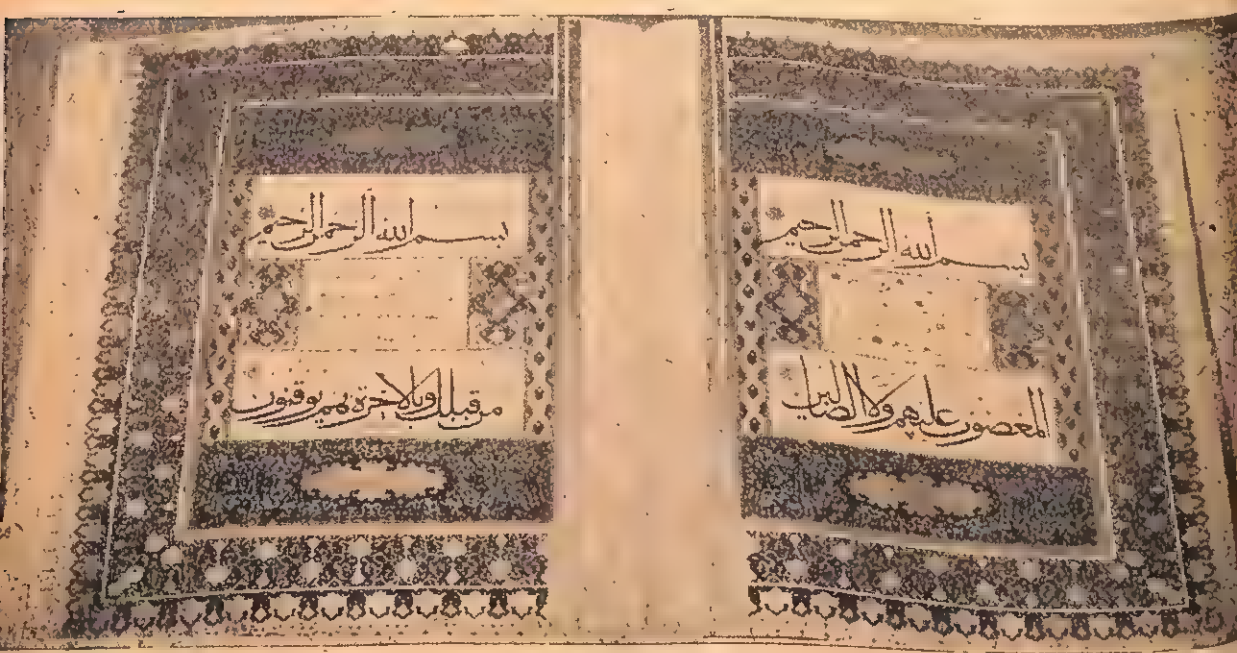

Dünya yüzünde bir eşi olmıyan ve Türk sanatkârının "Allah kelâmı" karşısındaki sonsuz ve müstesnâ heyecan ve tekrîm duygusunun isbatı olan Kur'an-ı Kerîm'in baştan başa müzehheb Fatiha ve Bakara surelerinin bulunduğu ilk iki sahife.

hisarî de Şehden ayrı, hattâ biraz da İranî karakter olarak kabul edilen bir üslûpta çığır açmış ve bu çığırı en üstün ve ileri noktaya götürmüştür. Pek küçük yaşta iken Yahya Sofi'den ders alan, o'nun ölümünden sonra da esas öğrenimini Seyid Esadullah Kirmanî'den yapan Ahmet Karahisarî, imzalarında dâima bu ikinci hocasının ismini de yazmayı ihmal etmemiştir.

HAT HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ...

Bedenen, uzun boylu, beyaz tenli, pek nazik ve temiz bir kişi olarak târif edilen Karahisarî'nin temizliği hakkında şöyle bir fıkra da vardır : *"Molla Şems Pir Karahisarî merhum gayet nâzik tendir. Bir beyaz mintanı yedi sene miktarı giyip yine bir fakire hibe etmişler ki ne kirlenmiş ne de yıpranmış"*. Her büyük insan hakkında hakikat veya hayale dayanan bir çok fıkralar vardır. Karahisarî hakkında da olması muhakkak olan bu nevi fıkralardan ancak yukarıda kaydettiğimizden başkaca bilinen yoktur. Şairliği de olan ve :

Ey hüsn-u Hat'la feleğe baş yetiştiren
Bilkim vucudum ayağın altında hâk'dir.
Ger irişirse sana bu taze hututumuz
Anlara dil uzatma sakın zehirnâkdir.
Hem Hat başka başka bahirdir deniz gibi
Kim satır mevc ve nokta ana dürrü pâkdir.

Kıt'asiyle kendi yazısı ve hat hakkındaki fikrini manzum olarak söyleyebilmesi o'nun başka bir san'at cephesinin de bulunduğuna güzel bir delildir.

Yazılarında o kadar sâbit bir karakter ve kendine has özellik vardır ki, bir iki yazısını gören dikkat sâhibi bir kimse, başka yazılariyle karşılaştığı zaman, imzaya bakmadan da, o'nun Karahisarî hattı olduğunu tâyinde zahmet çekmez. Bu karakter selâbeti bilhassa nesih ve sülüs yazılarında çok bârizdir. 90 sene kadar yaşadığı tahmin edilen ve ölümü 963 Hicrî (1556 Milâdî) yılında, muhteşem bir Türk Âbidesi olan, Süleymaniye Camiinin inşasının bitimine tesadüf eden Karahisarî; Murakka, En'am,

Sultan İkinci Mustafanın Hırka-ı Saadet'e vakfettiği Kur'an-ı Kerîm'in cildinin dış yüzü.

Kur'an-ı Kerîm, Dua Mecmuası, Kıt'a, Karalama gibi her hattatın yazmış olduğu çeşitli yazıları yazmıştır. Fakat bugün o'nun bu nevi eserlerinden Müzelerimizde ve kolleksiyonerlerin elinde nûmuneler olmakla beraber adeden pek fazla değildir. Topkapı Sarayında yukarıda bahsettiğimiz büyük eb'attaki Kur'anından başka orta kıt'ada bir Kur'anı daha mevcuttur. O'nun Süleymaniye ve Piyale Paşa Camiindeki yazıları Mimar Sinan Sebili ve mezarı tarihleri, kendi mezar taşı, bilinen şöhretli eserlerindendir. Yetiştirdiği talebeleri arasında Hasan Çelebi, Ferhat Paşa, Derviş Mehmet Çelebi, İbrahim Hüsnü, Muhittin Halife, Süleyman Halife gibi san'atkârlar vardır.

Necmeddin Sahir Sılan'ın hatıraları

Sayın Necmeddin Sahir Sılan'dan, oluş ve sonuçları bugünkü hadiselere ışık tutacak hatıralarının tarihe intikalini rica etmiştik. Muhterem Sılan, hakikatlerin içinde bulunduğu buhran devresinde değeri malûm, yaşadığı ve bildiği hadiseleri amme vicdanına emanete karar vermiş ve yıllardır bıraktığı kalemini yine eline almıştır. Lutfen "BİR DOST ÇAĞRISINA KARŞI DEYİŞLER" tabir ve tavsifine lâyık görerek gönderdiği ilk yazıyı sunuyoruz. Alâka ile okunacağına kaniiz.

BUHRAN GÜNLERİNDE İMANLI BİR GENÇ

Sayın üstad Cemal Kutay,

Bizlerden önceki devirlerde yaşayan ulusların ve kuşakların, içinde bulundukları şartlara göre, geçirdikleri çeşitli olaylar arkamızda bıraktığımız yüzyılların derinliklerinde bulunuyor.

Bu olayları, taşıdıkları özelliklerle, tarihseverlerin bilgilerine sunabilmek için de, Sizin gibi gönülden emek verenlerin sürekli ilgileri gerekiyor ve bu yöndeki çalışmalarla da "Tarih Konuşuyor".

Toprak altındaki eski eserleri, hazineleri ortaya çıkarmak, karanlıktan kurtarmak için gösterilen ilgiler ve harcanan çabalar yanında genel ve özel arşivlerdeki belgeleri ve bir devrin çeşitli olayları içindeki görüşleri ortaya koyabilmek de yine, Sizin uyguladığınız gibi, özel çalışmaları gerektiriyor ve böylelikle "Tarih Konuşuyor", hattâ olayların içinde bulunanlar aranarak vatansever, tarihsever duygularla vazifeye çağrılıyor ve yine "Tarih Konuşturuluyor".

Bu suretledir ki, yıllardan beri, hayranlıkla kovaladığım gibi, sürekli ve değerli emeklerinizle umumî efkâra sunulan çeşitli eserleriniz arasında "Tarih Konuşuyor" adlı dergimizin 1966 yılı Ocak ayı başında basılan 24 ncü sayısında, özel deyişinize göre, **"Karanlığa itilen temel hadiselerin son şahitlerinden bir emektar dost"** hüviyetile bana hitap eden **"Açık Mektup"** unuzda da "Tarih Konuşuyor" ve "Tarih Konuşturulmak isteniliyor".

Bu itibarla, ilk önce, **"Açık mektup"** unuzda, içinde yaşadığımız çeşitli olaylarla ilgili olarak, şimdiye kadar susmuş olduğumdan dolayı, üzüntülerinizi aksettiren ve soruşturucu olduğu kadar uyarıcı mahiyette olan sözlerinizle birlikte, hakkımda belirttiğiniz içli duygulardan dolayı teşekkürlerimi sunarım. Ancak, beni, umumî efkâr ve tarih önünde ödeve çağırışınız vesilesile, mütevazı hüviyetimi değerlendiren ve bana basın dünyamızda, meclis ve idare hayatında, amme hizmetinde görülen vazifelerle ilgili olarak üstün sıfatlar ve hizmetler izafe eden sözlerinize, özel görüşle, katılamayışımı hoşgörürlükle karşılayacağınızı umarım.

Bununla beraber, mevzubahis **"Açık mektup"** unuzda **"Bir devrin panoromasında son dekor"** u belirten satırlar arasında 1908 - 1918 yıllarını kapsıyan "İttihat ve Terakki" iktidarının, çetin zor-

luklar ve badireler içinde geçen faaliyet devresinin tetkiki ve tahlili hakkındaki fikirlerinize esas itibarla katılmamak kabil değil.

Bu itibarla, adı geçen iktidarın umumî muhasebesi mahiyetinde sayılan hareketlerinin bir başka mihrakını teşkil eden ve 1914 - 1918 yıllarına rastlıyan Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğunun sadaret makamında bulunan Mehmed Said Halim ve Mehmed Talât Paşaların riyasetlerindeki kabinelerin Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı tarafından divan-ı âli'ye sevkleri için kurulan tahkik heyetinde, tahlif edilmek suretiyle, tek başıma uhdeme verilmiş önemli vazife ile ilgili olarak, münhasıran "Hakikate ve tarihe hizmet" bakımından, "Açık mektup"la çağrışınıza hulus ile uymak gerek.

Ancak, bu çetin ödevi gerçekleştirebilmek çeşitli yönlerden, çeşitli bakımlardan oldukça zor. Çünkü, çağrınız, yalnız söz konusu edilen tahkik heyeti ile ilgili değil. Vatanımızın ve milletimizin kurtuluş savaşında ve onu kovalayan devrelerdeki bazı çalışmaları da kapsamakta.

Şu duruma göre, tarihi aydınlatmak bakımından açıklanmasını istediğiniz konuların özelliği ve genişliği itibarile bir fikir verebilmek ve bunların yürürlükteki kanunların sınırları içinde zaman zaman yazılacak yazılarla dile getirebilmek için elli yıldan önce basın dünyamızdaki çalışmalara koyulduktan sonra "Devlet memuru" olarak amme hizmetinde vazifeye başladığımız 1915 yılına nazaran bugün arkamızda kalan ve elli yılı aşan hayat merhalemizin panoramasını, yukarıda da işaret edildiği üzere, içinde yaşanılan olayların zenginliğini belirtmek bakımından burada özetlemek daha doğru olacak gibi..

1908 - 1909 YILLARI

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru sınır komşumuz Çarlık Rusyasının zaman zaman batıdaki büyük devletlerle anlaşarak, aciz vatanımızı parçalamaya matuf saldırışları sırasında cedlerimizin özyurdu olan Trabzon'un Hacı Kasım mahallesindeki yuvasından uzaklaşmak zorunda kalan ailemizin tek erkek çocuğu bulunan rahmetli babam

İkinci Meşrutiyetten sonra gazetecilik hayatına başladığı günlerde Necmeddin Sahir Sılan.

Salih Necati Sahir Bey'in, yine Rumeli topraklarından göç etmiş bir ailenin kızı olan rahmetli anam Melek Hanım ile, kurduğu evlilik rabıtası, eski adı ile Edirne vilâyetine bağlı "Kırkkilise" şimdiki deyişle "Kırklareli" nde yine tek erkek çocuk olarak beni şu karmakarışık dünyamıza armağan etmiş bulunuyor.

Osmanlı Tarihinde büyük bir devir yaratmış olan Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon'u zapettiği sıralarda kumandanı olarak emrinde bulunan Yahya Paşa'nın sonraları Trabzon'da "Hacı Ali Molla Zade" adı ile devam eden aile bağının Trakya topraklarında, yukarıda işaret edildiği gibi, dünyaya gözü açılan tek erkek çocuğu, birbiri ardı doğan iki kız çocuğunun Bursa ve İstanbul'da ebediyete göçüşü ile, o yılların gurbet ve hasret türküleri içinde tek ışık ve ümit halinde büyütülüyor.

O zamanların şartlarına göre devlet kapısında veya o mahiyetteki bir teşekkülde mütevazi bir maaş kadrosu ile çalışan aile reisinin vazife değişiklikleri yüzünden "Kırkklise" den sonra "Edirne", ve eski deyimle "Hüdavendigâr" şimdiki adı ile "Bursa", "Çanakkale" ve "İstanbul" seferleri birbirini kovalıyor ve İkinci Meşrutiyet 1908 yılında ilân edildiği zaman ailenin tek erkek çocuğu mektep çağında bulunuyor. O günlerin işitilen ve tekrarlanan sözleri de şunlardan ibaret oluyor : "Yaşasın hürriyet!", "yaşasın uhuvvet!" "yaşasın müsavat!", "yaşasın meşrutiyet!"

Gerçekten İkinci Meşrutiyet beni ve benim gibileri okul çağında buldu. Fakat, İkinci Sultan Abdülhamid'in, ilk anlarda hürriyetsever düşünüş ve görünüşle, Saltanat ve Hilâfet makamına geçişinden sonra, Birinci Meşrutiyet'i kayıtlayıcı ve baltalayıcı davranışı sonunda otuz üç yıllık saltanat devresinin yarattığı mutlakiyet ve istibdat idaresinin, "Jön Türk" ler olarak vasıflandırılan "İttihat ve Terakki" mensuplarının cesurane hamlesile, yıkılışını kovalayan ilk Hürriyet yılında, Mutlakiyet idaresinin müfsid unsurları ile yardakçılarının körüklediği gerici hareketlerin 31 Mart 1909 günündeki kanlı tezahürlerile büyüyen isyân dalgaları, İkinci Meşrutiyeti boğan safhaların başlangıcı oldu.

Henüz okul çağında bir genç olarak 1909 yılında Sultanahmet meydanında, o zamanın Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey'in yerine Adliye Nazırı Nazım Paşanın, İstanbul Mebusu Hüseyin Cahid Bey yerine Havran Mebusu Emir Aslan Beyin kapalı ve açık arabalar içinde Meclis-i Mebusan binasına gelişleri sırasında gözlerimizin önünde süngü ile şehit edildiklerini görmek, âsilerin ve mürtecilerin muhtelif meydanlarda ve sokaklarda kurulan sehbalarda sallandıklarına şahit olmak masum dimağlar için ayrı bir talihsizlik oldu.

Bununla beraber Hareket Ordusunun hürriyeti, meşrutiyet'i koruyucu hamleleri, vatansever duyguların uyanışını sağlıyan ve söz, fikir hürriyetini kayıtlayıcı bazı kararlara ve tedbirlere rağmen hürriyet sevgisini aşılayan ve milliyetçilik hislerini uyandıran ve hattâ beni gazetecilik mesleğine yönelten yeni ve nurlu bir meşale, imanlı ve heyecanlı bir merhale teşkil etti.

1910 - 1915 YILLARI

Ne yazık ki, İkinci Meşrutiyet ve Hürriyet rejimini tehdit eden bu ilk ayaklanışı, memleketin muhtelif yerlerindeki diğer ayaklanmalar kovaladığı gibi, beni "Trablusgarp" adlı şiirimi yayınlayacak kadar heyecana sürükleyen İtalyanların Trablusgarp vilâyetimize saldırışından hemen biraz sonra Osmanlı Hükûmeti ile Balkan Devletleri arasında başlayan savaş, bütün milletimizi yaralayacak şekilde, mübarek Rumeli topraklarımızın kaybı ile sonuçlandı.

Balkan Harbine tekaddüm eden günlerde şiir ve nesir olarak başlıyan kalem tecrübeleri beni şimdiki basın dünyamızın da mihrakını teşkil eden Bab-ı âli ve Cağaloğlu çevresindeki basın evlerile daha yakından temasa getirdi ve beni bağrına çekti.

O sıralarda yayınlanan "Rebab" ve "Donanma" mecmualarındaki vatana ve tabiata ait şiirlerimiz arasında rahmetli üstadlarımız Ebüzziya Tevfik ve Yunus Nadi Beylerin sahibi ve müdürü oldukları "Tasvir-i Efkâr" gazetesinde neşredilen "Nifak" adındaki şiirimizin basılışı ile daha büyük bir hız alan gazetecilik aşkı, ilk önce "Tercüman-ı Hakikat" gazetesine intisabımı sağladığı gibi, Balkan Harbi facialarının acıklı sonuçları ile ilgili olarak Garbî Trakya'ya vaki yolculuğumuzdan sonra yayınlanan "İslâm Düşmanları" adındaki eserimiz, o yılların ve günlerin karakteristik ve hazin bir mecmuası oldu.

İlk safhada, belki de başkaları tarafından geçici bir heves şeklinde karşılanan gazeteciliğin, devam etmekte olan tahsil devresinden kısa bir zaman sonra, yetiştirici, amme hizmetine hazırlayıcı esaslı bir meslek olarak benimseyişimiz üzerine, bir yandan Meclis-i Mebusan müzakerelerini takip ve tespit, diğer yandan o zamanki deyimle "Saray-ı Hümayun" ve "Makam-ı Sadaret", Hariciye, Maliye ve Harbiye Nezaretlerinde, yine o zamanki deyişle "Istıtlaat" ve "İstihbarat" işlerini kovalamak vazifeleri uhdemize verildi. O zamanlarda bu

vazifeyi görenlere bugün "haberci" anlamına gelen "muhbir" denilir ve "muhbir" ler bugün "yazar" diye adlandırılan "muharrir" lerin yardımcısı sayılırdı.

Böylece, Bab-ı âli'de Ebusuud Efendi caddesindeki iki katlı küçük bir yapı içinde matbaası, tahrir ve idare heyetlerine mahsus, küçük odaları ile toplu bir halde bulunan "Tercüman-ı Hakikat" gazetesindeki çalışmalar, sonraları sırasile "Hak", "Tasvir-i Efkâr", "Tanin", "Vakit", "Zaman", "Dersaadet" ve "İleri" gazetelerinde muharrir ve yazı işleri müdürü sıfatile amme hizmetinde devam ettiği gibi, ilk şiirimizin yayınlandığı "Rebab" mecmuasından başka İzmirde "Tan", İstanbulda "Donanma", "Servet-i Fünun", "İnci", "Yedigün" ve "Diken" adlı mecmualar ile diğer dergilerde şiirlerimiz ve çeşitli yazılarımız neşrolundu.

Bu yöndeki çalışmalara, Milli Mücadele yıllarında, Ankara'da haftada iki - üç gün yayınlanan "Hâkimiyet-i Milliye" gazetesinin, o zaman, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi hüviyeti ile olduğu kadar, Hükûmet ve Devlet Reisi sıfatlarını da taşımış olan Mustafa Kemal Paşa tarafından, gündelik olarak neşre başlanış devresinde, rahmetli Hüseyin Ragıp Bey'le birlikte devam edilmesi uygun görülmüş ve sonraları rahmetli Yunus Nadi Bey'in sahibi olduğu "Yenigün" gazetesine Türkiye Büyük Millet Meclisi müzakerelerile bazı yazılar yazılmak ve o günlerin heyecanını terennüm eden vatanî şiirler yayınlamak suretile meslekî çalışmalarda bulunulduğu gibi, diğer gazete ve dergilerde de bazı yazılarımız basılmıştır.

Bu suretle başlıyan ve çoğu zaman örtülü, örtüsüz tahta masalarda yıllarca devam eden gazetecilik hayatı benim için genel olarak en feyizli bir faaliyet sahası olmuş ve gazeteciliğin teknik icapları ile zaman zaman sabahlara kadar uzayan ve baskı makinelerinin tatlı ve ahenkli sesleri arasında geçen çalışmalarımızın yorgunlukları manevî bakımlarla bir pınar serinliği içinde dinlendirilebilmiştir.

Böylece, gazeteciliğin bu feyizli kaynağı benim için bir yandan umumî hayatımızla ilgili çeşitli olayları yakından görebilmek ve yetişmek, hayatı daha iyi anlayabilmek imkânlarını sağladığı gibi, diğer yandan özel hayatımızı değiştiren merhalelere de vesile oldu :

Balkan Harbi sıralarında "Bab-ı âli Baskını" olarak adlandırılan ve "On Kânun-u Sani vak'ası" diye anılan önemli hadise ile Sadrıazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşanın Bayezit Meydanı yakınındaki şehadet hadisesini, tesadüf eseri Harbiye Nezaretindeki istihbarat vazifesinden dönüşümde, olduğu yerde görmek ve diğer çeşitli olayları yine gazeteci hüviyetile kovalamış olmak esas itibarile tarihe geçmiş olan bu vak'alara daha başka bir yönden aydınlık verebilecek görüşler olarak bugün dahi hafızamızı işgâl etmekte bulunmuştur.

Gazetecilik hayatında şahidi olduğumuz bu önemli vakıalara ve benzeri hadiselere ilâveten 1915 yılında, sonra-

Osmanlı Mebusan Meclisinin toplandığı Fındıklı Sarayının rıhtımında, 22 Kasım 1916 günü, Meclis-i Mebusan zabıt kâtibi olarak arkadaşları ile birlikte (soldan üçüncü) Necmeddin Sahir Sılan.

ları milletvekili hüviyetile de kendileri ile birlikte çalışmak fırsatını bulduğum Meclis-i Mebusan-ı Osmanî Reisi Halil (Menteşe) ile "İttihat ve Terakki Cemiyeti" Kâtibi Umumisî ve "Tanin" gazetesi sahibi Mithat Şükrü (Bleda) arasındaki görüşme üzerine Meclis-i Mebusan Zabıt Kâtipliğine imtihanla kabul ve altıyüz kuruş maaşla tayin edilişimizden sonra hükûmet teşkilâtında ve memleket ve millet işlerinde aralıksız otuz sekiz yıl hizmet edildi.

Böylece, genç yaşlarından itibaren, önemli vazifelerde bulunmak, seçkin ve aydın insanlarla tanışmak ve bazılarile birlikte çalışmak suretile bir çok hadise ve vakıaları daha yakından görmek, işitmek ve yaşamak imkânları oldu.

Çeşitli sıfatlarla geçirilen bu hizmet yılları, "Açık mektup" unuzda söz konusu edilen ve edilmeyen olaylara rastlayış zamanlarını belirtmek ve üzerlerinde durulması gereken önemli konular hakkında bir fikir verebilmek bakımından, sırasile ve mahiyetleri itibarile, şu devreleri teşkil etmekte bulunmuştur :

1915 - 1920 YILLARI

Aziz Milletimizin 1914 yılında başlıyan ve 1918 yılına kadar dört yıl süren Birinci Dünya Harbi sırasında iç ve dış cephelerdeki kahramanca savaşlarına ve bu savaşlardaki büyük fedakârlıklarına rağmen, Osmanlı İmparatorluğunun, müttefik devletler arasında bulunan Bulgarlar'ın harp cephesindeki çözülüşü karşısında, Birleşik Amerika Hükûmetleri Reisicumhuru Mr. Wilson tarafından, güya barışı sağlamak üzere, yayınlanan ve kendisine izafetle anılan "Wilson Prensipleri" ne inanarak imzaladığı Mondros Mütarekenamesindeki hükümlerin kötü maksatlarla baltalanışlarına rastlıyan 1918 - 1920 yıllarında iki hüviyetle çalışıldı.

Böylece Birinci Dünya Savaşı boyunca ve Mondros Mütarekenamesinin imzalanışı ile uygulanışının ilk safhasında önceleri "Tanin", sonraları "Vakit, Zaman ve İleri" gazetelerinde Mebusan ve Âyan Meclislerindeki müzakereler ile diğer çeşitli yazılar yazmak suretile gazeteci - yazar hüviyetimiz muhafaza edildi.

Bu devirlerde, kahraman ordumuz tarafından 5 - 18 Mart 1915 günü Çanakkalede düşman donanmasına karşı elde edilen ve bana "Geçilmez" adlı şiirimin ilham kaynağı olan muzafferiyeti tesid ve tebrike memur heyet-i mebuseye "Tanin" gazetesini temsil suretile iltihak ve Çanakkale'de mevkii müstahkem kumandanı rahmetli Ahmet Cevat (Çobanlı) Paşa ile görüşmek nasib oldu.

Daha sonra, Anafartalarda sağladığı büyük zaferi müteakip hasta olarak İstanbul'a gelmiş olan Anafartalar Kahramanı Miralay Mustafa Kemal Bey ile, iyileştikten sonra, bugün Gazeteciler Cemiyetinin bulunduğu eski Kolordu Kumandanlığı binasında yine Tanin gazetesi adına ziyaret ve mülâkat rica edildi. Fakat o zaman uygulanan "sansür" dolayısile olduğu kadar, belki de bazı hissi mülâhazalarla bu kısa mülâkat yayınlanamadı.

Harp yılları içinde bu tanışmalarla başlayan Mondros Mütarekenamesinin imzalanışından sonraki devrede, bulunduğu vazifeler dolayısile, Ahmet Cevat (Çobanlı) Paşa ile devam ettiği gibi, Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığından dönüşünde ve Millî Mücadele'nin başlangıcında ve ilk yıllarında kahraman Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek ve birlikte çalışmak imkânlarını verdi. Böylece büyük Türk Milleti uğrunda aziz Mustafa Kemal'in emrinde ve yanında, diğer arkadaşları ile birlikte bulunmak ve çalışmak hayatımın büyük bir mazhariyeti oldu.

Yine bu devrede Osmanlı İmparatorluğu camiasından ayrılmak ve Arap istiklâlini sağlamak istiyenlere karşı Türk - Arap kavimleri arasındaki kardeşlik münasebetlerini güya takviye edebilmek için Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı Ahmet Cemâl Paşanın Saltanat ve Hilâfet Makamı ile Makam-ı Sadaret ve Bab-ı Meşihat'i ve diğer nezaretlerle teşekkülleri ziyaret için eski Akkâ Mebusu Esad-ül Şukayır Efendinin reisliğindeki "Suriye Heyeti" ne de Tanin gazetesi adına "Gazeteci mihmandar" olarak iltihak ve böylece çeşitli ziyaretlere , temaslara ve ziyafetlere iştirak olundu.

Bu arada, bir yandan muhtelif dergilerde neşredilen vatanî şiirlerimizden başka "Kafkas Yolu" adı ile yazılan ve o yılların millî imân ve heyecanile Çarlık Rusyasının istilâcı saldırışlarına karşı Türk'ün hamaset ve şahamet destanlarını canlandıran piyesimiz, o zamanın "sansür" ünden müsaade alınarak, temsil olundu.

Böylece bir yandan gazeteci hüviyeti ile çalışıldığı gibi, diğer yandan, vazifeli bir "memur" hüviyetile Mebusan ve Âyan Meclislerinin umumî heyet toplantılarına katılarak cerayan eden görüşmeleri yakından kovalamak imkânları bulundu ve bu yöndeki sürekli çalışmalarla Osmanlı Mebusan ve Âyan Meclislerini teşkil eden o zamanın yüksek rütbe ve dereceli devlet ve millet adamlarını yakından tanımak ve bazılarile tanışmak, konuşmak nasib oldu.

Bu devrede, Meclis-i Mebusan Heyet-i Tahririyesinde bulunan kapıyoldaşlarından bazılarının 'Meclis-i Umumî Muhafız Bölüğü" nde geçirdikleri askerlik ödevine mukabil, hayata hazırlanış bakımından daha faydalı olabileceği düşüncesile, İstanbul dışındaki askerî birliklere hizmet görmek ve askerî terbiye ile de cihazlanmak ve gelişmek imkânı doğdu.

Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı rahmetli Ahmet Cemal Paşanın şifre ile yetkililere vaki bildirişi üzerine Suriye vilâyeti merkezinin bulunduğu Şam'da Dördüncü Ordu Kumandanlığı emrindeki birliklerde hizmet edildikten sonra, Harbiye Nezareti'nin emrile Beşinci Ordu Kumandanı Leman Von Sanders Paşanın o sıralarda Bandırma'da bulunan karargâhında vazife görüldü.

Ordu camiasındaki bu hizmetler esnasında Mebusan Meclisinin toplantıya çağrıldığı zamanlarda Harbiye Nezaretinin ve Ordu Kumandanlığının özel müsaadelerile Mebusan Meclisindeki çalışmalara da iştirak edildi ve bu suretle gençlik çağımızın en heyecanlı yılları parlemento ve ordu saflarında çok zengin ve çeşitli olaylar içinde geçirilmiş oldu.

Bu devrenin sonlarında, biraz önce de işaret edildiği üzere, Mondros Mütarekenamesinin imzalanışını müteakip memleketimizin muhtelif yerlerinin galip devletlerce birer bahane ile işgal ve hükûmet işlerine müdahale olunması gibi çeşitli ve acıklı vakıalar birbirini kovaladı ve milletimizi yaralayan bu olayların cereyanı sırasında **"Birinci Dünya Harbine girişimizin sorumlularını Meclis-i Mebusanda araştırmak ve suçlarını kovalamak fikri"** hâkim oldu.

Birinci Dünya Savaşına rastlıyan 1914 - 1918 yıllarının ilk devresinde ihtiyat zabit namzedi kıyafeti ile Necmeddin Sahir Sılan.

Bunun üzerine "Birinci Dünya Harbine girişimizin mesuliyetini 1914 - 1918 devresindeki kabinelere yükleyenler ve böylece mağlûbiyetin neticelerini hafifletmek temayülünde olanlar" ile "şahsi kinler ve ihtiraslar" ın zebunu olarak, mevzuubahis yıllarda, Beşinci Sultan Mehmet Reşat'ın iradesiyle "Harp Kabinelerinde vazife alanların divan-ı âli mahiyetinde Meclis Tahkikat Heyeti huzuruna çıkarılmalarına karar verildi.

Böylece, İttihat ve Terakki devrinin son on yıllık iktidarının hesabını soranlarla, soruları karşılayanların sözlerini zapt ve tespit ve tarihe emanet etmek vazifesi, Meclis-i Mebusan'ın geniş kadrosu içinde, Meclis-i Mebusan Reisi rahmetli Halil (Menteşe) Bey ile Başkâtip Mustafa Asım (Çalıkoğlu) Beyin tensibi ve tebliği ile tek başımıza, yemin ettirilmek suretile uhdemize tevdî olundu.

Gençlik çağımızda gösterilen bu geniş itimat üzerine Tahkik Heyeti huzurunda geçen görüşmeleri zapt ve tesbit etmek için, bugün yerini yeni bir yapı içinde Güzel Sanatlar Akademisine bırakmış olan "Fındıklı Sarayı" nın bulunduğu eski Meclis-i Mebusan binasının Kabataş yönündeki hususî dairesinde büyük bir dikkat ve mahremiyetle geceli gündüzlü çalışıldı.

Tahkik konusu edilen olaylarla ilgili olarak Bab-ı âli'den gönderilen devlet arşivinin en değerli belgeleri, Tahkik Heyeti'ndeki soruşturma zabıtları ile birlikte divan-ı âli'ye tevdî edilmek üzere büyük bir ihtimam ile mühürlü kapılar arkasında tarafımızdan muhafaza edildi.

Böylece geçirilen sürekli çalışmalar sonunda **"hakikatlerin geçit resmi yaptığı tarihi dekorun zabıtları"** nın tek başımıza tarafımızdan muntazam şekil de tespit ve tevsik edilmiş olması, Mebusan Meclisi Riyaset Divanı tarafından nakdî mükâfat ile taltifimize vesile teşkil ettiği gibi, o sıralarda 900 kuruşu bulmuş olan aylığımızın 1200 kuruşa çıkarılması suretile Meclis-i Âyan Zabıt Kâtipliğine nakil ve tavzif edilişimiz ayrı bir takdir ve taltif eseri olarak karşılandı.

Bu suretle Meclis-i Âyanda geçen çalışmalarımız sırasında vatanımızı ihata eden çeşitli felâketlere karşı gerekli tedbirleri istişarî mahiyette mütalâa için kurulan "Şûray-ı Saltanat" da diğer arkadaşlarla birlikte vazife görüldü.

Bu arada İtilâf Devletlerinin anavatanımızdaki yaygın işgâl hareketlerine ilâveten güzel İzmir'imizin Yunanlılarca işgâline teşvik ve müsaade edilmesini müteakip İzmir ve havalisinde ve diğer yerlerde teşekkül eden Müdafaa-ı Hukuk" ve "Redd-i İlhak" heyetlerinin vatansever duygularla memleketi korumaya ve kurtarmıya matuf çalışmaları ile mütenazır olarak İstanbul'da Meclis-i Âyan Reisi Ahmet Rıza Bey ile diğer arkadaşları tarafından kurulan "Vahdet-i Milliye Heyeti" nin kâtipliği de tarafımızdan ifa edildi.

Böylelikle, memleketimizin geçirdiği en tehlikeli zamanlarda ünlü "Hürriyet Mücahidi" Ahmet Rıza Bey ile birlikte çalıştığı gibi, Meclis-i Âyan azasından olan ve olmayan birçok zatlarla işbirliği edildi 16 Mart 1920 günü İstanbul'un gâlip devletlerce işgâl edilmesi ve müştareke devresinde "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi" nin tespit ettiği esaslar dairesinde yeni intihabat ile toplanmış olan Mebusan Meclisini, Sivas Mebusu Rauf (Orbay) ve Vasıf Beylerin meclis binasından İngilizlerce alınması ve götürülmesi suretile, tecavüze uğraması üzerine Anadolu'ya kaçan bazı mebuslar gibi İstanbuldan uzaklaşmak imkânları tarafımızdan araştırıldı.

Sayın üstad Cemal Kutay,

İstanbul'da gazeteci ve Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan zabıt kâtibi olarak çalıştığımız devre ile ilgili hayat hikâyemi, "tarihe ve hakikate hizmet" maksadile böylece özetlemiş bulunuyorum.

Mütevazı hayatımızın Millî Mücadele ile Cumhuriyet devrindeki hizmet safhaları içinde yaşanılan olaylara ait bölümü, gelecek yazımızda sunulacaktır.

Saygılarımla.

Necmeddin Sahir SILAN

Gelecek sayıda

- **— Millî Mücadelenin en buhranlı günlerinde Mustafa Kemal Paşanın emrinde ve yanında Türkiye Büyük Millet Meclisinde.**
- **— Cumhuriyet devrinde Başvekil Ali Fethi Bey (Okyar) ve İsmet İnönü ile çalışmalar.**
- **— Serbest Fırka çırpınışları.**
- **— Büyük Atatürk'ün ölümü ve sonrası.**

TARİH — 131

TARİH — 132

GÜNÜMÜZÜN MODASI

ELBİSELİK
PANTALONLUK

akfil

SANFOR

RAHAT - PRATİK - TERLETMEZ
YIKAMAKLA ÇEKMEZ